V
B
J
C

УКРАЇНЬСКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬОСОФІЧНА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією

Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Publikationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Supinśky-Gasse, 17.

(in der ukrainischen Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševśkyj, bis jetzt erschienen Bde I—LXXXVII (Geschichte, Archäologie. Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr. — Inhaltsverzeichnis, vide S. 4.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

A Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:

1. Elf Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoi sekcyi) B. I—IV u. VI—XI enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševśkyj (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XIII Jahr., III—IV bis zum J. 1340, VI - VII bis zum J. 1569, VIII—IX Verfassung und sozialle Verhältnisse im XIV—XVII Jhrh. Preis I, II u. V B. à 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4·50, VIII u. IX B. 4·50. Bd X—XI 4·50 Kr., Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Preis 2 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Musäums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialen zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomik Galiziens im XVIII—XIX Jhd., — 4 Kr. III Band: Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen in Galizien 1830—1840 — 5 Kr.
4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.
5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.
6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.
7. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und Statistik, bis jetzt I Bd.

B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 10 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I und IV eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Konyskyj, Preis à 3 Kr. Bd. II u. III Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratśkyj, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv Preis 4 Kr. Bd. VII u. X: Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Litteratur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowaćkyj, Preis 7 Kr.
Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovyč, Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke 1 Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr. Bd. VI—VII: Gedichte von Taras Ševčenko, Preis à 3 Kr.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Sektion publizierte bis jetzt 12 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaktion; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratśkyj und Vlad. Levickyj, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr. Bände IX—XII à 5 Kr.

D. Die Archaeographische Kommission publizierte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen de königl. Domänen in den Bezirken von

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ.

ТОМ IV.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬОСОФІЧНА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією

Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

МАТЕРІЯЛИ

ДО ІСТОРІЇ

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА

XVIII і XIX вв.

ЗБІРКИ

Іл. Свєнціцкого, Ю. Кміта, Ст. Томашівського
й Ів. Кревецького.

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

ВСТУП.

В останнїм десятилїтю розбудив ся у нас досить живий інтерес до близшого пізнаня історії українського народу в межах австрийської держави. Сей зворот дуже відрадний, бо дійшло було до того, що ми краще знали історичні події й їх еволюцію перед сотками лїт анїж перед десятками. Великий зріст народної свідомости і сильне поглублене самої національної ідеї серед австрийських Українців в останнїх часах велїли дослїдникам глядати глибших фактичних причин теперішнього полїтично-культурного й соціяльно-економічного стану Романової спадщини. До недавна ще майже одинцем дослїджував сю забуту ниву многозаслужений наш письменник Іван Франко, який нїколи не переставав вказувати великого значіння наукових студій над забутим нашим „учора". Тепер, дякуючи його прикладови, появив ся поважний гурт людей, які почали живо збирати матеріяли до історії австрийського періоду нашої минувшини та їх науково оброблювати. В міру видаваних матеріялів і зросту праць з їх обсягу показує ся на велике наше здиване, що дотеперішнїй наш погляд на ґенезу і процес національного відродженя Галичини, на основні причини нинїшнього їх стану переміняєть ся цїлком. Се, що привикли ми були уважати першорядною подією, зійшло до значіння епізоду або другорядного моменту; що привикли ми називати причиною, спало до ролї одної з прояв маловажених доси діяльних сил; всякі „епохальні" дати прийшло ся пересувати на зад і т. ин.

Очевидно, не в усіх напрямах народного житя здобуто такі важні результати. Найбільше поцастило ся ще дослїдам над історією письменства і розбудженя національної свідомости, менше прояснено полїтично-культурне житє, а найменше соціяльно-економічне. Тимчасом сї боки народного житя мусять бути основно прослїджені; без того й історія націо-

нального відродженя не має кріпкої основи, його еволюція стає ся не зовсім зрозуміла, переміни мало мотивовані. До таких занедбаних перелогів належить історія шкільництва, головно народного, на Галицькій Україні. Справа се многоважна. До прилученя Галичини маси українського народу пропадали в безтямній темноті; польська держава не мала нічого спільного з ідеєю прилюдної освіти, руська церква не мала до того ані достаточного зрозуміння ані засобів ані змоги; висші верстви, серед того й наше духовенство, вдоволяли ся дуже мізерною освітою. Аж під австрийським правлїннєм почали ся якісь систематичні заходи уряду, а через уряд і церковних властей, щоби хоч трохи пхнути народню масу на шлях культурного житя. Хоч би й як ми сьогодня не високо ставили культурну й ідейну вартість тогочасної австрийської школи, то в порівнаню з нужденними здобутками на сім поли в польських часах мусимо новим заходам признати першорядне історичне значіннє. Тому то всї нові причинки до історії сеї культурної праці і, що найважнїйше, її результатів заслугують пильної уваги наших істориків.

Наукове Товариство імени Шевченка вже випустило було одну пайку матеріялів до історії шкільництва в Галичинї, а се в „Матеріялах до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX в.“ (Збірник історично-фільософічної секції, т. V, 1902), де появили ся збірки і статї Ів. Франка, Ів. Левицького й Ю. Кміта. Після того до історично-фільософічної секції зголошено значну скількість нових матеріялів з того поля і хоч вони, так само й як і попередні, не мали одноцїльного характеру, а більше припадковий, порішено не здержувати їх публїкації і випустити як окрему збірку в однім томі „Українсько-руського Архива“, який отсе виходить у світ. Щоби надати сїй збірцї деякий систематичний характер, просвячено її головно народному сільському шкільництву в першій половинї XIX в. Перша статя про освіту духовенства у другій половинї XVIII в. на місци тут стілько, що вона причиняєть ся до зрозуміння духової культури тих людей, яким прийшло ся вести фактичний провід в народній шкільній освітї.

Головну частину сеї збірки займають матеріяли Ю. Кміта, вийняті з актів народної школи в Жовтанцях. Інтерес її ле-

жить передусім в щирих та енерґічних заходах деяких священиків, шкільних наставників, коло закладаня шкіл, й опіки над ними та в боротьбі їх з байдужністю своєї духовної собратії. Не менше цікава тут проба наслїдувати в актах російську мову. Противний зразок — пробу вжити народної мови для шкільної потреби бачимо в методиці Ів. Лаврівського, переповненій одначе страшенними польонізмами.

Обі мої збірки про стан парохіяльних шкіл в Бережанськім окрузї (в кізлівськім і бережанськім деканатї) малюють нам незвичайно сумні відносини в тій части краю. Недбалість духовенства, бідність і темнота селян і — що дуже важне — систематична опозиція домінїй, обовязаних до певних престацій шкільних, не дають не то розвинути ся школї, а то й народити ся. Сумно стає прочитувати з року на рік, з десятка не десяток ті самі скарги візитаторів, про брак поступу, а навіть просто упадок шкільництва. І якже дивувати ся тій нужденній „веснї“ нашого народу в 1848 р., коли його маса розпоряджала такими культурними засобами! Ще в 60-их роках XIX в. було в Галичинї якраз тільки народнїх шкіл і шкільних дїтей як у Чехії в 80-их роках XVIII в., а на порозї XX в. серед української людности було не менше 80% неписьменних!

Останній відділ Ів. Кревецького дає кілька загальних оглядів стану (лихого) народного шкільництва в Галичинї, зроблених центральним урядом, та кілька причинків до історії націоналїзації східно-галицької народної школи (доси в половинї польської) в останнїх роках пятого десятилїтя.

Очевидно всїх сих матеріялів ще за мало, щоб виробити собі докладне понятє про стан та успіхи народної школи в Галичинї, їх треба збільшити і посунути хрональоґічно до 1867 р., коли то управа народнїм шкільництвом перейшла від церковних властей у світські під проводом КраєвоЇ Шкільної Ради. Архиви державні і церковні дадуть в тім напрямі ще дуже богато.

У Львові 28 марта 1909.

С. Томашівський.

ПОХИБКИ.

Сторона:	*Рядок з гори:*	*Має бути:*
1	9	в однім разї *кандидат* був
1	17	scientia*ru*m
3	21	t*o*
3	33	яки*й*
4	22	дру*го*го
11	31	uchyleniu od szkół młodzieży większey...
12	9	przed*ł*ożono
13	12	względ*ny*m
14	18	ktory *z* diaków
15	6	któr*e*
19	3	swem*u*
22	14	oznacz*o*nych
28	3	będ*ą*... znayd*ą*
33	27	18*1*8
34	9	odpowiad*a*iąc
47	35	król*e*wskim
49	9	dotychcza*s*
55	13	dzie*c*i
61	16	obowi*ą*zków
61	26	naywię*k*szym
100	3	4-ch tygodniach
100	7	lu*d*
160	11	184*5*
160	21	Litaty*n*
163	7	B*y*szki
188	33	Rech*nen*.

I. Шкільна освіта духовних кандидатів
в рр. 1756—1788.

Подав
Др. ІЛЯРІОН СВЄНЦІЦКИЙ.

Кандидат на священника мав предложити свідоцтво набутого образованя. Свідоцтва сї оставали в актах консисториї і дійшли до наших часів в числї 74 за 1756—1788 рр. З них довідуємо ся, що наша молодіж (ritus graeci) ходила до шкіл: єзуїтських в Самборі, Станїславові, Барі, Каменци Под., Львові, Винниції; піярських в Золочеві; бернадинської в Збаражи; василиянських в Кременци, Володимирі, Шаргороді, Гошові, Бучачи, Гумани, Дрогобичи, Любарі, Острозї і Винници — а навіть в однім разї був на унїверситетї в Кракові (1768 р.). Учились в тих школах: латинської граматики 2, синтакси 2, поетики-ритарики 39, фільософиї 20, льоґіки-метафізики-математики-фізики 7; тілько дякува́в у василиян в Коржівцях Іван Волошинський, а Іван Лукашевський був 1 рік студентомправа в Кракові. До наук прикладали ся вони mediocriter satis diligenter, або виказували sufficientem scientiam fructum, хоч не всї повний курс. Були такі, що вже по кількох місяцах (aliquot mensium spatio) просили видачі свідоцтва, хотячи перемінити спосіб житя. Инші по кількох лїтах зголошались за свідоцтвом; тодї шкільні власти тілько посвідчали, що власник свідоцтва ходив перед таким то часом (і перед 7-и лїтами; Львів 1768) до школи, non sine fructu, або „był z liczby składających klasę V“.

З деяких свідоцтв довідуємо ся, що дехто доходив в 8 літ до кляси VI-ої, бо в 10 літ до фільософії.

Свідоцтва писали ся переважно по латинськи на чвертках паперу, рідше в формі грамоти. Деякі школи, як єзуїтська львівська (від 1766 р.), василиянська в Шаргородї (від 1772 р.) і Бучачи (від 1778 р.), піярська в Золочеві (від 1781 р.) — уживали і друкованих блянкетів. По польськи видавали свідоцтва василияне в Любарі і Острозї, а по 1781-ім р. і єзуїти в Каменци Под.

На обичайність давали шлільні власти добрий позір, хоч уміли деколи і виправдати молодого „проступника“. Свідчить про се свідоцтво Гавріїла Порубиновського, що був видалений з шаргородських шкіл за участь в бунтах (чи 1768 р.?), потім оправданий, коли доходжене виказало його невинність.

Ось чотири такі свідоцтва:

1. Omnibus Praesentes Lecturis Salutem in Domino. Cum D. Alexander *Jurkiewicz* [1]), alio se e nostris transferat scholis, testamur illum navasse operam scholae Syntaxeos Anno 1-mo *in illaque mediocriter profecisci.* Nihilque dissonum bonis moribus, ac Legibus schotasticis egisse, quare Illorum gratiae ac Respectui, ad quos pervenerit, commendatum esse cupimus, petimusque, in quorum fidem has Literas manu nostro subscriptas ac sigillo Residentiae nostrae munitas dedimus Samboriae A-o 1756. Die (невиповнено) *Joannes Grodzicki SJ. Scholarum Praefectus mp.*

2. Testamur Rdum Dnum Gabrielem Porubinowski olim Philosophum Scholarum Szarogrodensium in nihilo notatum fuisse, praeterquam quod Motoribus Seditionis tunc factae se associaverit, ideoque punitus et a Scholis alienatus fuerit, posteaque toto negotio exactius perpenso minus peccans deprehensus Literas testimoniales e Nostris Scholis obtinuerit. In quorum fidem has ei Literas manu nostra Subscriptas, et Sigillo Scholarum Szarogrodensium munitas dedimus Szarogrodi die 8-va Aprilis VS. 1776 Anno. Pr. Paphnutius Szczeblinow-

---

[1]) Скісними буквами наведені слова вписано рукою префекта школи.

ski Ords. S. B. M. Praefectus Scholarum Szarogrod. (Лякова печать з королївскою короною: Pieczęc szkoł Szarogrodskich). Sub tempus Inquisitt. produxitt B. Matkoski mp.

3. Lecturis salutem et debitam Venerationem. Po dopełnionym Edukacyi swoiey czasie Zabieraiąc się do innego za szkołami Życia sposobu Igm. Pan Tomasz Oczarowski ma odemnie Zaswiadczenie, iż bawiąc się u szkołach Lubarskich od Roku 1773 doszedł do klassy siodmey to iest Filozofii, w ktorey Lat dwie przebywszy postempek z dawanych w tey klasie umieiętności uczynił nieposledni. W obyczaynosci przez czas cały bawienia w Lubarze był niewykroczonym. Zasłużył przeto sobie, abym u czytaiących te moie zaswiadczalne pismo łaskawych dla zaswiadczonego dopraszał się względów. Co gdy wykonywan wazność Pisma ninieyszego przycisnieniem pieczęci szkolney i podpisem ręki moiey umacniam w Lubarze Dnia Czwartego Wrzesnia 1778 Roku. X. Hipacyusz Kuchalski Bazylian szkoł wojewodskich Lubarskich Prefekt mp. (Печать я. в. тиснена в папері, без ляку).

4. (Стемпель: 1 Gr. Sr.) Ian Aloyzy Wrzeszcz Kanonik Katedralny Kamieniecki Rektor Szkoł Kamienieckich Podolskich. Wiadomo czyniemy komu te wiedzieć nalezy, że JPan Jan Koprowski był w szkołach naszych Lat 8, doszedł do Klassy VI, postąpił w Naukach wymowy *nadmiernie* [1]), Matymatyki *miernie*, Fizyki *nadmiernie*, Prawa *nadmiernie*. Okazał dowcip y Poietność *nadmierną*, Pilność *takąż*, Obyczayność *dobrą*, Stosowność do Praw y rozrządzeń *należytą*. Daliśmy Ninieysze Zaswiadczenie Dnia 4 Miesiąca września Roku 1784 w Domu Nauczycielskim w Kamieńcu przy wycisnieniu Szkoł tychże Pieczęci. *M. Ma. Kasprowicz Praef. Fizyki mp.* (Печать саджею з королївською короною: Pieczęc szkoł Kamienieckich).

Свідоцтва сї були видавані на підставі учительських клясових катальоґів, один екземпляр яких з тернопільської колеґії заховав ся до наших часів в бібліотеці Народ-

---

[1]) Скісними буквами наведені слова вписано рукою Каспровича.

ного Дому у Львові (рукп. Ч. 241) п. з. Catalogus Syntacticorum 1743—4 [1]).

Окрім сих, так сказати-б, формальних шкільних свідоцтв, предкладали кандидати духовного стану ще инші, більше вимовні про їх поступи в „науці“. Були се свідоцтва батьків і комісий, що віддавали в науку такому бувшому (звичайно недокінченому) ученикови якої колеґії хлопців в науку. Бакалар учив протягом року дітей грамоти, рахунків й инших предметів елементарної науки, писарував, дякува́в, оправляв книжки, деколи і списував книги — все дуже дешево, (про се свідчать многочисленні записки на полях рукописей — хоч би́ тільки одних львівських: Народного Дому, Петрушевича, Ставропіґії, Церковного Музею — вже описаних) — а під конець року збирав батьків громадян і комісію духовну на іспит дітей. Учнів пробували з катехизму, руської граматики, часословця, псалтирі, букваря, латини, числа, писаня на таблиці і папері — і вписували їм нотки, яких правдивість стверджували батьки підписами в рубриках своїх дітей, а комісія в загальній оцінці поступу учителя в навчаню учнів. Тут зразок такого документу: *(Диви стор. 6 і 7).*

На обороті друго примірника сеї табелї читаємо:

Ja nizey podpisany zaswiadczam, yako Bazyli Dobrohorski Kleryk Pedagog w Szkole Dekanatu Płoskirowskiego przy Cerkwi moiey Parochialney Ihnatowieckiej od zaczęcia oney Pedagogii nieodstępnie, pilnie, trzezwo przy należytym statku z wielkiem pożytkiem Uczniow swoich, będąc onym przykładem pobożnośći y wzorem obyczaynośći Funkcyę swoią Pedagogialną do niniejszego Examinu sprawował: Nauki Katechyzmową prostym stylem [2]) dla Dzieci, y nakształt Kazania dla wszytkiego Ludu, tudzież razy kilka kazania formalne w Dnie Swiąteczne z pochwałą słuchaiących miewał. W Cerkwi nie tylko w Dnie Niedzielne y Swiąteczne, ale nawet y w dnie powszednie na Nabożeństwie rannym Mszy S. y Nie-

---

[1]) Гл. моє „Описаніе иноязычныхъ и новѣйшихъ карпато-русскихъ рукописей“, Львів 1905 ст. 18—20.

[2]) Значить в матірній мові.

szporach znaydował się, gdzie znayduiąc się przez czytanie y spiewywanie razem z Diakami w Ustawie Cerkiewnym exercytował się. Na Examinax Przedemną bywał y wszystko należycie wypełniał do czego był obowiązany. In quorum fidem... Datt. w Jhnatowcach Die 1 Mens. Maji 1788 A-o v. S. A. Trochliński Dziekan Płoskirowski mp.

Що ще більше можна вичитати з сеї табелї, про се згадував я давнїйше в замітцї „З житя старої школи“ (Записки Н. Т. ім. Ш. т. 78 ст. 172—4) з приводу такоїж табелї українського клєрика-педаґоґа Григорія Татоміра з Дунайгороду 1789 р.

Щоби однак все те перебути, себто самому научитись дечого, та инших вчити, або добивати ся духовного свяченя, нешляхтичеви — простакови належало запастись грамотою вільности від свого пана дїдича. Які грамоти діставали або ще в хлопячих лїтах заходами батьків, або вже перед самим свяченєм на порученє духовних властей. Лїбертація в таких разах могла бути повною, або тільки умовно-частинною, коли дїдич давав вільність тілько напр. для одержаня духовного свяченя.

Ось кілька образцїв таких грамот:

6. Antoni z Olbrachcic na Zborowie, Miastkowie, Pieniakach, Budyłowie, Utoropie y Hansku Bielski, Łowczy Nadworny Koronny. Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć należy: Iż Pracowity Nicetas Tarajzczuk Poddany moj Rohiński pragnąc w stanie duchownym służyć Panu Bogu upraszał mnie o libertacye z Poddaństwa y na ten koniec starszych Duchownych pokazał rekomendacyę. Ja więc przychylaiąc się do Prośb iego umyśliłem dać uwolnienie z Poddaństwa, iakoż w samey rzeczy daię mu w ten sposób, iż go uwalniam od wszelkich powinności y robot, y wszelkich Poddaństwa tyczących się obowiązków, do których tegoż Nicetę Tarajzczuka nie tylko ia, ale nawet y Sukcessorowie moi pociągać nie maią. Gdyby iednak quo casu namieniony Nicetas Tarajzczuk odmienił wokacyą swoią, y w Swieckim zostawać chciał stanie, y natenczas Libertacya ninieysza mieć będzie moc swoią, i zawsze ważną być się ma, nie tylko aby wyż-

5. Tabella dowodu Aplikacyi Bazylego Dobrohorskiego Kleryka w Szkole Dekanalny przy Cerkwi Jhnatowieckiej Tytułu Prze-
Mies. Maia

Imiona y Nazwiska Uczniow	Ile ma który lat	Jakiey kondycyi	Jakiego obrządku	Zkąd rodem	Jak umie katechizm	Jak gramatykę ruską	Jak czasosłowiec
Jan Krukielnicki	9	Szlachcic	Grec.	z Ihnatowiec	Należycie	Bardzo dobrze	—
Antoniy Jurkowski	19	„	Łacin.	„	Dobrze	—	—
Jan Małaiewski	10	„	Grec.	„	„	—	—
Adam Małaiewski	7	„	„	„	Miernie	—	—
Ignacy Kretewicz	11	„	Łacin.	„	Dobrze	—	—
Tomasz Bukowski	11	„	„	„	„	—	—
Jędrzey Bukowski	9	„	„	„	Niezgorzy	—	—
Mikołay Żalinski	13	„	„	„	Dobrze	—	—
Jakób Szszycki	15	„	Grec.	„	„	—	—
Jakob Czarnecki	6	Siedlarzów syn	Łacin.	„	początki kat. umie	—	—
Jakub Demkow	13	Prostey kondycyi	Grec.	„	Dobrze	—	zaiąkliwieczyta
Jan Pasieczników	8	„	„	„	Miernie	Dobrze	Miernie
Leo Wasyliszyn	10	„	„	„	„	„	—
Nazar Jackow	11	„	„	„	Dobrze	„	—
Emanuel Kłoczyszyn	12	„	„	„	Miernie	„	—
Andrzej Kowałow	7	„	„	„	Jakoż kolwiek	Slabizuie dobrze	—
Grzegorz Łuckow	9	„	„	„	Dobrze	„	—
Marcin Mielników	9	„	„	„	Miernie	Slabizuie należycie	—
Szymon Woytiuczkow	9	„	„	„	„	Miernie	—
Jan Bahriow	13	„	„	„	Dobrze	—	—
Mikołay Skoryński	14	Kondycyi Diakowskiey	„	„	„	—	—
Adam Skoryński	12	„	„	„	„	—	—
Xenia Skoryńska	9	„	„	„	Miernie	Dobrze	Dobrze

Vidi Petrus Episcopus: suscipiatur pro instructione ad Seminarium.

Pedagoga w Edukowaniu nizey wspomnianych Uczniow swoich mienienia Pańskiego przez Examen Publiczny okazanego Roku 1788 w. S. K.

Jak Psałterz	Jak Elementarz	Co umie z łaciny	Jak y co umie z Liczby	Jak pisze na tablicy	Jak pisze na Papierze	Imiona y Nazwiska Oyców lub Opiekunów Uczniow
—	Dobrze	Zaczął Gram. łacin.	Umie Numeracyi Addycy	Dobrze	—	Michał Krukienicki
—	na Xiążkach Polskich dobrze czyta	—	umie dobrze	—	Już niskim Arakterem dobrze pisze	Johanna Jurkowska mp.
—	miernie	—	—	—	Grubym Arakterem	Alexander Małaiewski
—	Slabizuie dobrze	—	—	—	—	
—	Dopół czyta dobrze	—	Numeracya	—	—	Grzegorz Kretewicz+
—	Slabizuie miernie	—	—	—	—	Tomasz Bukowski +
—	Slabizuie miernie	—	—	—	—	
—	Czyta niezgorzy	—	—	—	—	Alexandra Żalinska+
—	na Xiążce czyta dobrze	—	Umie Numeracyę yAddycyę	—	Grubym Arakterem dobrze	Stefan Szeszyski +
—	Slabizuie dobrze	—	—	—	—	Józef Czarnecki +
Miernie	—	—	—	—	—	Demko Słobodzianik+
—	—	—	—	—	—	Fedko Pasiecznik +
—	—	—	—	—	—	Wasylicha Czyiczycha +
—	—	—	—	—	—	Jacko Szewcow zięć+
—	—	—	—	—	—	Maria Kłoczycha +
—	—	—	—	—	—	Tymko Kowal +
—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	Wasyl Mielnik +
—	—	—	—	—	—	Iwan Wiytiuk +
Dobrze	—	—	—	—	—	Jan Bahrij +
—	—	—	Numeracyę Addycyę y Substrak	—	Już drobno pisze dobrze	Jan Skoryński mp.
—	Dobrze	—	5 Num. umie N. A. S. W.	Dobrze	Miernie	Diak Jhnatowieckij
—	—	—	—	—	—	

In quorum fidem — A. Trochliński. DP. mp.

rzeczonemu Nicecie Tarajzczukowi uczyniło łatwość do dostąpienia Stanu Duchownego. Na co dla większey mocy uwolnienie te własną podpisuiąc ręką, pieczęci rodowitey stwierdzam przycisnieniem. Datt. w Zamku Pieniackim die 6. Augusta 1778 Roku. Antt. Bielski ŁNK. mp. (Лякова печатка).

7. Fryderyk Jozef Hrabia na Wołoczyskach, Korabczajowie y Berszadzie Moszyński, Sekretarz wielki wielkiego Xięstwa Litewskiego, Rady Nieustaiącey przy Boku J-oKMci Konsylarz, Generał Maior Woysk Koronnych Szlacheckiego Korpusu Kadetow J-oKMci y Rzeczypospolitey Vicce-Kommendant, Wokolnicki, Lipnicki y Krolowiecki Starosta, Orderow Orła Białego Swiętego Stanisława Kawaler. Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć będzie należało: Iż maiąc wzgląd na Pracowite usługi Nieboszczyka Jana Hrehorczuka, w kluczu moim Korabczeiowskim przez Lat kilkanaście Przysiężnego, Syna Jego Konstantego do stanu Kapłańskiego zabierającego się, od Poddaństwa uwalniam, y Kapłanem tylko być pozwalam, zawdzięczaiąc szczegulnie Wierność nieboszczyka Oyca Jego. Datum w Wołczkowcach Die 27. Fbris 1782-do Anno. FJMoszynski starosta (лякова печать)

8. Лїбертация Івана Снїгурського 1786 р. — Maciej z Brzezia Lanckoroński, Woiewoda Bracławski, Orderu Orła Białego Kawaler, Swiętego Państwa Rzymskiego Hrabia, Wodzisławia, Zakliczyna, Melsztyna, Jagielnicy, Zwańca etc. Dziedzic. Wiadomo czynię... iż przychylaiąc się do prośby Maryany Snihurskiey Obywatelki Miasta Zwańca dziedzicznych Dobr moich, tudzież z względu na wysługi iey w Domu moim czynione, Syna wspomnioney Maryanny Snihurskiey, imieniem Jana, uwalniam na zawsze od Poddaństwa, a takowe uwolnienie dla wiary y ważności, własną ręką podpisuiąc, herbową stwierdzam pieczęcią. Dan w Zamku Dembninskim dnia 27 Miesiąca Wrzesnia 1786 Roku. — Maciey Lanckoronski WB. (Лякова печать).

9. Z Prus Jwo Dulski, Porucznik Batalionu Fizylierow Artylleryi Koronney, Pan y Dziedzic Wsi Karpowice.

Uwalniam Teodora Bogackiego syna Pracowitego Bohatyrczuka poddanego wsi mojey Dziedziczney Karpowice z Poddaństwa, czyniąc go Wolnym zostania lub wyjścia z teyże wsi, nie tylko temuż Teodorowi Bogackiemu lecz y Jego Potomkom ma służyc na zawsze, przeto Ja nadaiąc mu te Prawo Wolnosci obowiązuię moich Sukcessorow żeby miał dla siebie od nich nie przełamane, jako stwierdzone Pieczęcią y Ręką moią własną. Datt. w Białym Stoku die 11 Marca 1787 Roku. (Лякова печать) Z Prus Przygonia Jwo Dulski.

Маючи такі документи кандидат духовного стану ставав перед духовні власти і просив приняти його до свяченя. Духовна комісия з кількох екзаминаторів або й одного питала кандидата з богословських предметів і видавала йому свідоцтво, найчастїйше дуже загальної форми, на невеличкім обрізку паперу, в родї ось таких:

10. а) Andreas Joachimowicz in ord. ac Consensum examinatus Capax, Syntaxim se frequentasse asserit. I. Osławski, A. Piasecki — do Bełzca. б) Examinavimus Joannem Zauszkiewicz Rhetorem, qui ad quaestiones Catechetico-Dogmaticos intelligibiliter respondit, ad Casisticas principaliores non postreme, disiderat concensari ad aliquod vacans Beneficium. Datt. Radomysliae Die 27 Junii vs. 1777 a-o. Thomas T. Suszycki Instructor mp., Simeon Zołkowski Ex 6. Juli mp. ad Beneficium Martynow. S. Mikołaja w Morunsku in Decanatu Czehrynensi. в) Leopoli 13 Junii 1778. Elias Walawski aspirans ad statum Spiritualem... Adtenus tam sclavonico Jdiomate quam Polonico scripsit in praesentia mea, nescit latine sed examinatus multoties inventus est ex Theologia morali sclavonice resolvebat questiones satis bene actu et realiter capax. reputatur ad Consensum testor praesentibus Zołtowski mp.

Всї висше наведені документи переховують ся в Церковнім Музею у Львові.

II. Народна сїльська школа в Галичинї
в рр. 1810—1824.

Подав

Юрій Кміт.

Матеріяли, подані низше, вибрано з книги: Protocollum ordinationum scholasticarum 1-um ab anno 1817 usque 1827 parochiae Żołtanecensis. На першій картцї читаємо ще й отсей титул: Liber ordinationum scholasticarum comparatus ad conscribendas varias ordinationes tam circulares, quam etiam consistoriales. Anno 1817 pro Parochia Żołtanecensi. По мойому сї матеріяли інтересні тим, що впроваджують нас потрохи в нутро школи, і дають нам пізнавати взірцї, по яким вона була уладжена. Дізнаємо ся, яке число дїтей побирало науку в найгорячійший час заходів про школу. Окрім того в сих матеріялах кидають ся в очи ще отсї дві річи: байдужність населення до школи і мертва, бездушна формалїстика шкільних керманичів. Довгий час довгим шнурочком тягнуть ся часті нарікання на неходженє дїтвори у школу, значить, заснованій школї не доставало того, що привязувало би до школи, що викликало би заінтересованнє, ба та того сполучника не було навіть між церквою і громадою. Клясичний приклад маємо в відповіди домінї з 1824 р. на внесену просьбу що до побудовання школи в Жовтанцях: „Громадській старшинї і церковним провізорам приказано кількома наворотами, аби зараз проганяли людей з шинків і домів до церкви і костела, коли вчують дзвони на богослуженнє і катехизм; а запитувані кілька разів про вислїд сього приказу однодумно відповідають,

що прогонюють з шинків і приватних домів до костела і церкви. Зволить отже о. парох подати неслухняних по іменах і прізвищах а певно дістануть остру догану, а коли догана не матиме успіху, будуть покарані арештом або тїлесно". Прошу зважити, що так діяло ся в селї одного з найдїяльнїйших людий, який справдї проявляв незвичайну пильність і ревність у твореню і розвитку шкіл. Що-ж то мусїло бути по инших місцях, де духовні дбали тілько про себе, а не про способи, якими-б приєднати людий до школи! Зрештою циркулярні уряди не дуже спішили ся наганяти „неслухняних" до школи, бо заєдно зазначуєть ся в розпорядженях: а коли би циркулярні уряди не схотїли займати ся тою справою, то подавайте до дозорної повітової шкільної управи — на тому й кінчило ся. При візитаціях більше пильновано зверхнїх форм, як от: протоколів, катальоґів і т. д., нїж самого навчання (диви куренди з 24 серпня 1818 і 21 червня 1823). Ся формалїстика вбивала дїло в самих починах; вона мабуть викликала антаґонїзми між дяковчителями, вченими по „інструкциї" і тими, що не хотїли нагинати ся до формальностей.

Жовтанцї належать до перемиської епархії, куликівського деканату (жовк. пол. повіт).

1. *Обіжник конзистора про помічників до навчання дїтей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810.*

Dekret od naywyszey nadworney kancellaryi r. b. d. 15 Lutego 1810 N-o 2250 do wysokich rządów krajowych wydany dowodzi, że n. i nayłaskawszy monarcha z doniesienia biskupow zgodnego powzioł wiadomość, iż nadto wiele dzieci po parochiach do szkół zdolnych do tych na nauki nie uczęszcza, pomienionemu uchyloneniu od szkół młodzieży nie większey nie czyni przeszkody, tak po niektórych mieyscach odległość znaczna od szkoły, tudzież zawcześnie użyta młodzież do usług bywa gospodarza w służbie będącey do szkoły nie wysyłaią, albo też nawet rodzice sami osobliwie w lecie sobie dzieci do różnych robót obracaią i do pasienia bydła zażywaiąc, one uchylaią od szkoły, zatym wysokie rządy kraiowe pod dniem 16 stycznia 810 N-o 224 urzędom cyrku-

larnym wydały w tey mierze stosowne instrukcye. Ponieważ młodzieży w takowych położeniach zostaiący, które od szkół parafialnych są odległe, albo zła, niebezpieczna droga, osobliwie w zimie do szkół przechód nadto trudny, albo wcale niepodobny czynią, a w okolicach tych teyże młodzieży mieszkania, albo w publicznych tegoż podług rozmiarkowania przepisanego szkoły parafialne wystawione bydź nie mogą, doskonalenia opuszczać nie należy, więc n. monarcha rozkazać raczył, żeby pomiarkowano i naywyszey instancyi przełożono, ażali w takowym przypadku nauczycielom nayblizszym z funduszu szkolnego płatni pomocnicy nie mogli być dodani, którzyby do odległych okolic parochyi młodzież nauczali; co się tyczy młodzieży od swych gospodarzów, albo od własnych rodziców w chodzeniu do szkół na naukę czynionych przeszkód, n. monarcha rozkazać raczył, żeby napotem podług przepisów żaden pastuch w służbie nie mógł być przyjętym, iesli zaświadczenia od swego cenzora nie okaże, iż publicznie w szkole był w religii wydoskonalony, tudzież dobry dał na examinie swoiey doskonałości w tej mierze dowód, podobnie każdy, który ubogie sierote 10, 13 lecich, albo inne do szkół niezdolne dzieci do usług przyimie, ma być obowiązanym takowe przed, albo po południu do szkoły posyłać, który to obowiązek na potem szczególnie do niedzielnych szkół ma się rozciągać; równie te dzieci, które paszą cielęta albo gęsi, w szkole po południu od 1 do 3 godziny, a potem zaś na niedzielnych naukach znaydować się obowiązane. Stosownie do pomienionych instrukcyi cyrkularnym urzędom iest nakazano:

1-o. Po wszystkich mieyscach, gdzie szkoły parafialne znayduią się, albo gdzie przynaymiey dusz starownicy mieszkaią, co mocą tego iest onych głównych powołania obowiązkiem, żeby lud pastwie swoiey powierzony w religii doskonalili, maią na to nalegać bez zwłoki i usilnie, żeby podług naywyszych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nauki, które paroch o religii opowiadać będzie, z pożytkiem słuchała i tak w iednym, iak i w drugim przypadku przepisany examen zdawała.

2-o. Wszystkim dominiom, gdzie ieden, albo drugi przypadek wydarzy się, ściśle ma być nakazano, żeby stosownie do naywyszych przepisów postępowały i usilne starania przy-

kładały, aby one od wszystkich obywatelów onych państwa okręgu dokładnie zachowano, które naynowsze rozkazy i wysokich krajowych rządów rozporządzenia z tym dokładem z strony konsystorza obwieszczaią się, że do osiągnienia naywyszego oycowskiego zamiaru:

a. Dusz starownicy, mianowicie ci, którzy w takich okolicach, gdzie szkoły parafialne nie znayduią się, zostaiący, podług powołania obowiązku swoiego młodzież religii pilnie nauczać i na te baczne oko zawsze mieli, iżby się żadne dziecię do nauki zdolne od szkoły nie uchylało, a postrzeżone, że się w godzinach przeznaczonych na naukach nie znaydowały, względom urzędom cyrkularnym donieść, żeby opieszałe w uczęszczaniu do szkoły zmusić, a obwinionych ukarać można niemniey.

b. Przewielebni imci xx. dziekani o naywyzszey woli monarchiczney dusz starowników sobie podległych uwiadomili, jako też naypilniey rozpoznali i konsystorzowi donieśli, ażali nauczycielom szkół parochialnych dodanie pensionowanych pomocników do nauczania w rozległych, odległych i niedostępnych mieyscach i w iakowey liczbie maią być ustanowionemi. Na ostatek:

c. Jeżeliby oprócz wymienionych przeszkód względem prowadzenia młodzieży i dzieci do szkół parochialnych inne iakowe wiadome były, one niezwłocznie razem z wyszczególnieniem i środków, któremi by tym przeszkodom zapobiedz można, konsystorzowi donieśli.

Dan w Przemyślu dnia 14 Julii 1810. Teodor Fedynkiewicz.

2. *Заява громадян з Жовтанець про удержанє школи. 26 марта 1816.*

Niżey podpisani parafianie Żołtanieccy chętnie przychylaiąc się do woli i uchwały n. monarchi przez wysokie rządy krajowe pod d. 8 grudnia 815 N-o 31365 nayprzywielebnieyszemu konsystorzowi naszemu względem usilnego przyłożenia się do zaprowadzenia szkółek parafialnych, triwialnych w oyczystym ięzyku, oznaymiony, nam zaś za pośrednictwem tegoż n. konsystorza przez mieyscowego imci x. parocha szczerze oświadczony w miarę szczupłych maiątków naszych dla

pomnożenia funduszu nauczyciela parafialney szkółki naszey w pieniądzach 48 złt. pol., 1 korzec żyta, ieden korzec ięczmienia, 1 korzec owsa.

Dan w Żołtańcach dnia 26 Marca 1816.

Coram me dominicali repraesentante — Adalbertus Solecki. Stefan Szary, wóyt +; Iwan Czaban, przysiężny +; Wasyl Czaban do. +; Iwan Charyna z Gromadz +; Daniło Hupało do. +; Fed Filistyn do. +; Ilko Zwir do. +; Pawło Litwin do. +; Jacko Adamow do. +

3. *Обіжник деканату про дяко-учителїв. 9 квітня 1816.*

Ponieważ podług zarządzenia jw. konsystorza diacy w dekanacie znayduiące się pilnemu dozorowi i czuwaniu mieyscowego dziekana są poruczeni i tym końcem urząd dziekański przekonawszy się o szczególnych zdolności niektórych w konsygnacyi summaryczney za nauczycielów szkolnych kwalifikował, należy przeto ninieyszemu urzędowi zupełną mieć wiadomość o stanie ich życia, mieyscu przebywania i applikacyi. Jeżeliby więc których diaków dotychczas w dekanacie znayduiących się przypadkowo lub przez ciężką chorobę do sprawowania swoiey funkcyi nadal stał się niezdolnym, albo gdyby zmarł, lub z iedney parafii do drugiey tuteyszego lub innego dekanatu, albo i diecezyi przeniósł się, o tym każdy wx. paroch lub kooperator natychmiast rzetelniey dokładne relacye urzędowi dziekańskiemu przedłożyć będzie obowiązany. Rozumi się tu przez się, iż nowo przybyli diacy dotąd nie mogą od parochów i parafianów być akceptowanymi, dopoki przed mieyscowym dziekanem o swey zdolności i obyczayności nie udowodnią się i od tey przyzwoitey rekomendacyi od tey owey parafyi nie odbierą. Ninieysza dyspozycya aby była w protokuł mieyscowy rozporządzeń wciągniona i od szczególnych wwxx. parochów i kooperatorów należycie wykonywana, zaleca się.

Nahorce d. 9 Kwietnia 1816. B. Błoński, dziekan kulikowski.

4. *Обіжник деканату про закладанє шкіл та про збільшенє фонду на них. 8 мая 1816.*

Stosownie do zarządzenia jw. konsystorza na dekretów wysokich krajowych przedłożą wwxx. parochowie y kooperа-

torowie swemu ludowi parafialnemu zaraz po odebraniu ninieyszego rozporządzenia wolę i uchwałę n. i nayłask. monarchy względem instytutu chwalebnych szkółek parafialnych, triwialnych w ięzyku oyczystym, a oraz pobudzą ich do pomnożenia funduszu na rzeczone szkółki, wystawiaiąc im:

1-o. Dobrodzieystwa, która z skutecznie zaprowadzonych szkółek na nich samych, ich dzieci potomstwa spływac będą. W tey mierze zasięgną wielebności wasze informacyę z przedłożeń ninieyszego zarządzenia sub litt. A B C D. Tym sposobem przekonawszy o dobrodzieystwach szkółek parafialnych wynikaiących zachęcą.

2-o. Do pomnożenia funduszu szkółek w mieyscach pobytu pobożności i dobroczynności stawiąc przed oczy, że wszystko, co mamy, z woli Bożey odebraliśmy, a przeto tak znacznego, iak i nayszczupleyszego maiątku doczesnego nie iesteśmy właścicielami, lecz tylko szafarzami, a ztąd wynika, że Bóg chce, byśmy maiątkiem naszym dobrze zarządzali, co uczyniemy, gdy choć małą cząstkę jego na pomnożenie chwały Pana Boga, zbawienie dusz naszych własnych i potomków naszych obrucimy i wystawić im można, że brak edukacyi czyli oświecenia w ich dzieciach, nierównie im większą szkodę i uszczerbek przynosi, gdy bowiem wiele dzieci nie maiąc oświecenia o religii i iey obowiązannościach, chwytaią się za młodu rozlicznych z tych namiętności i występków, iako to: złodzieystwa, hultaystwa, wszeteczeństwa etc., przez co nie tylko swych własnych rodziców z maiątku niszczą, zdrowia im uymuią i wiek skracaią, lecz i innym sąsiadom i bliżnym też same przykrości wyrządzaią, przez co nie na dobrze doczesnym, lecz i wiecznym zbawieniu wraz z niemi cierpieć musimy.

3-o. Ilość rocznie deklarowaney kwoty pieniężney lub daniny w naturze tak od dominiów, iak i od parafian szczególni dusz starownicy nie tylko w szczególney każdey parafyi tak główney, iako i filialney wykazach w tyczących się rubrykach opiszę, lecz i regestra szczególnych dominiów i parafianów po imieniu i przezwisku wraz z ilością ofiarowaną urządzą i takowe w swych aktach pilnie zachowaią; nienieyszemu zaś urzędowi tylko ogólną deklaracyę kwoty pieniężney lub daniny w naturze stwierdzoną podpisem dominiów, ieżeli do-

minialna, woyta zaś i trzy lub cztery ludzi z gromady, i ieżeli gromadzka będzie deklaracya, wraz z wykazami i przedłożą; uważać tu należy, ażeby niemniey nie było w deklaracyi, iak będzie w rubrykach wykazu opisano, dawnieysze kondycyie na utrzymauie diaka w rubrykach tyczących się rzetelnie opisane bydź maią.

Nahorce wielkie dnia 8 Maja 1816. B. Błoński, dziekan jeralny kulikowski. [1])

5. *Обіжник деканату про інструкцийну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчаня та про вивіноване.* 25 *червня 1817.*

Stosownie do originalnie załączaney uchwały jw. konsystorza względem ustanowienia szkoły instrukcyiney dla diaków w Żołtańcach wzywaią się wwxx. parochowie i kooperatorowie do czynnego współdziałania w sposób następuiący i zaraz po odebraniu ninieyszego obwieszczenia zainformuią ich wielebności swych diaków o sposobie, czasie i porządku przedsiewziąć maiącey instrukcyi w Żołtańcach.

1-o. Sposób wciągnienia się do szkoły instrukcyiney do powzięcia potrzebnych wiadomości, na nauczyciela szkolnego ma nastąpić przez metrykalizacye od urzędu dziekańskiego wydane. Ta zaś metrykalizacya iedynie tym tylko będzie udzielona, którzy dobrym zaświadczeniem z obyczayności od swego parocha lub kooperatora złożyć się będą mogli. Po odebraniu metrykalizacyi każdy za pokazaniem oney wwx. parochowi żołtanieckiemu do szkoły instrukcyiney w czasie naznaczonym przyiętym będzie. Do szkoły instrukcyiney nie tylko diacy, lecz i ich synowie lub uczniowie maiące lat 14 powyszym sposobem mogą być przyięte.

2-o. Czas rozpocząć się maiącey instrukcyi extraordynaryiney zaczyna się od 15 lipca, ordynaryiny zaś od 1 września rb. Na prelekcye extraordynaryine mogą ci udawać (się), którym następuiący zbiór siana i zboza, tudzież inne zasiłkowe środki nie staną się przeszkodą. Początek zaś września rb. będzie czasem peryodycznym dla wszystkich kandydatów do

---

[1]) При дальших актах підпис пропускаємо.

rozpoczęcia instrukcyi ordynaryiney. Przeto mogące uczęszczać na prelekcye w czasie extraordynaryinym maią się udać przed 15 lipca rb. do urzędu dziekańskiego dla odebrania metrykalizacyi i wszyscy iednak iak naydaley do ostatniego lipca rb. dla urządzenia ustawą polityczną przepisanego porządku powinni się metrykalizować.

3-o. Porządek dla kandydatów w celu powzięcia ustawą polityczną przepisanych i do kwalifikacyi nieuchylnie potrzebnych wiadomości naznaczaią się następuiące:

a. Wtorek i piątek każdego tygodnia będą dniami instrukcyinemi; ieżeliby zaś w który z tych dwoch dni wypadły ś. uroczyste, tedy zaraz po-tym następuiący drugi dzień wynadgrodzi z przyczyny chwały Bożey opuszczoną instrukcyę.

b. Tak wtorek, iako i piątek podzielą się na czas uczenia czyli prelekcye przedpołudniowe tak te, iak i owe zaymą czasu na godzin 3, a za tym za cały dzień godzin 6.

c. Przed południem zaczną się instrukcye od godziny 8, a trwać będą do godziny 11, po południu zaś od 2 do 5 godziny.

W te godziny od wjmci x. parocha instruktora następuiące przedmioty podług nanowiey uchwalonego sposobu uczenia metodyki będą przekładane i obiaśniane szczegóły.

1-o. Przed południem od godziny 8 do 9 początkowy sposób uczenia młodzieży poznania liter i czytania w oyczystym ięzyku; od 9 do 10 ten sam sposób uczenia w ięzyku polskim; od 10 do 11 ćwiczenie się w ustawie cerkiewnym.

2-o. Po południu od godziny 2 do 3 sposób uczenia młodzieży pisania w oyczystym ięzyku, tak ustawem, iako i skoropisem; od 3 do 4 ten sam sposób uczenia pisania po polsku; od 4 do 5-tey nayłatwieyszy sposób katychizowania z dziećmi. We wtorek i w piątek zaś o tey godzinie od 4 do 5 sposób uczenia rachunków, tak głównych, iako numerowych.

Powyszy porządek w podziale godzin instrukcyinych ma tylko służyć do ostatniego października; od 1 zaś listopada z przyczyny znacznie krótkich dni i zimowey pory inszy porządek będzie przepisany, inne iakowe bądź wypadło urządzenia szkolne będą od czci i uszanowania godnego parocha

instruktora przez kurendę instrukcyinym kandydatom do wiadomości zachowania podane.

Tym sposobem ukształceni kandydaci z rekomendacyą do instruktora i dziekana daną, będą naywyzszemu diecezalnemu dozorcy szkolnemu przedstawionemi, a od tego bez wszelkiey trudności na nauczycielów szkolnych kwalifikowanymi.

Podięta od kandydatów praca i fatyga nie będzie bezkorzystna, gdy kwalifikowani nauczyciele:

a. Staną się uczestnikami naywyzszemi uchwałami wymierzoney dla nich nagrody.

b. Pozyskaią pożądane mieysca czyli tak zwane kondycye, z których niekwalifikowani uchylać się będą musieli.

c. Z swych dziesięcioletnych nauczycielstwa szkolnego zasług odbiorą te nayukontentowansze względy, iż w przypadku śmierci ich żony i dzieci osierociałe bez łaskawego chleba nie zostaną.

d. Wolnemi będą acz w kwiecie swey młodości od wszelkich nagabań ucisków i niespokoyności, iakowe dotychczas od wielu niebacznych gromad w celu ochronienia swych synów od stanu woyskowego, a zasłonienia się diakami częstokroć wyrządzane bywały. Nareszcie przy swey nieskażoney moralności i pilnym pełnieniu obowiązków nabędą tych zaszczytów i uszanowania, które nauczycielom szkół normalnych są pozwolone. Te więc pożytki przedłożywszy wwimci xx. dziekani, parochowie i kooperatorowie swym diakom i innym w obrębach ich parochiów znayduiącym się konkurentom zachęcą i pobudzą ich do tak chwalebnego dzieła, które gdy pożądany skutek odbierze, sprawią sobie wwxx. parochowie nayczulsze własne ukontentowanie, zasłużą przytym na zaletną pochwałę u rządów, a nagrodę od Boga, dawcy wszystkiego.

Nahorce dnia 25 Junii 1817.

6. *Обіжник деканату про вказівки для парохів при доручуваню метрикалїзаціїй кандидатам, тобто про приєднуванє учительських канцидатів. 22 серпня 1817.*

Załączone metrykalizacye N-o 7. dla diaków, którzy się zaświadczeniami złożyli, swą chęć do zwiedzania szkoły in-

strukcyiney dla nabycia potrzebnych umieiętności na nauczycielów okazali, komunikuie się ich wielebnościom tym końcem, aby każdy odebrawszy tyczącą się swemi diakowi, a oraz kandydatowi doręczył, o tey znaczeniu go oświecił i do wykonania tego, co się w niey zawiera, wzbudził, tudzież że individua tak z diaków, iak z ich synów lub uczniów, które się tu nie prezentowali, posiadaią iednak zdolności i mogliby być użytecznemi do tego zbawiennego dzieła ile możności zachęcił i bez zwłoki z zasłużoną rekomendacyą przez zaświadczenie urzędownie wydać tu przedstawił, a to tem pewniey, iż w niedostatku nauczycielów stosownie do dekretu naywyszey nadworney nauk kommisyi dat. 23 8-bris 1813 N-o 1859 sami parochowie, kooperatorowie tych obowiązek zastąpić będą zmuszeni. Ninieyszą kurendą po przeczytaniu natychmiast z resztą pozostałemi metrykalizacyami daley a daley odsyłać należy z przyczyny, że termin przedsięwziąć się maiący instrukcyi iuż zbliża się.

Nahorce dnia 22 Sierpnia 1817.

7. *Зазив деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817.*

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia extraktu o stanie szkoły parafialney w rok dwa razy od każdego parocha i kooperatora podawać się maiącego pod dniem 19 rb. N-o 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd p. 14 lipca rb. do liczby 30 w dekrecie oryginalnie z załączonym formularzem i potrzebną informacyą obwieszczonego zaleca się w następuiących normach :

1-o. Każdy paroch i kooperator takowy extrakt podług wydanego formularza należycie urządził.

2-o. Rubryki 3 i 4, gdzie iest napisane imię nauczyciela, iego pilność, zdolność, obyczaie etc. z powodów, że ieszcze takowych nie mamy oznaczyć należy, reszta wszystkie rubryki stosownie do napisów powinne być opisane.

3-o. Dla ulżenia sobie fatygi można liczbę dzieci do szkoły zdolnych podług wykazu na dyspozycye pod 24 kwietnia rb. N-o 19 a ztąd wydane, zrobionych opisać i gdyż te trzy upłynione miesięcy bardzo mało, a prawie żadney różnicy niestanowią, odtrąciwszy więc od summy w pierwszych wy-

kazach w przeciągu 3 miesięcy do szkoły zdolnych do szkół codziennych, gdyż młodzieży dla szkół świątecznych zdolney nie należy tu zapisywać.

4-o. Takowe wykazy z urzędownemi relacyami (w których wyrazić należy przyczyny, dla których pomimo usiłowań własnych małey nawet liczby na naukę zgromadzić nie można było) dnia 6 października rb. bez żadnego zawodu tu przedłożone być maią. Przeto dla uniknienia nie miło odpowiedzialney noty jw. konsystorza w wyroku świeżo wysłanego naywyszego nadworney komissyi szkolney starać się każdemu iak nayusilniey wypada, aby temi czasy choć kilko dzieci do zwiedzania nauki szkolney w szkole parafialney a zresztą w domu swoim zachęcił, pobudził i nakłonił. Ninieysze zalecenia po przeczytaniu i zanotowaniu iak nayrychley daley odsyłać należy.

W Nahorcach dnia 3 Września 1817.

8. *Поученє як робити подання до домінії для заложення школи.*

Tym kommunikuie się nota, która w celu dzielnego zaprowadzenia szkół parafialnych od każdego parocha i kooperatora do względnego dominium w następuiącym tenorze ma być podana:

Ex officio. Prześwietney jurysdykcyi państwa Żołtaniec.

Niżey podpisany stosownie do naywyzszey uchwały nay. monarchy zarządzeń i dekretów wysokich rządów krajowych w następuiących treściach wyszczególnionych, a mianowicie:

1-o. Do zarządzenia wysokich rządów krajowych z dnia 17 listopada 796 do liczby 38898 zapadłego, których tak opiewa, że parochowie i zwierzchności z swoiego powołania dla własnego dobra, własney spokoyności obowiązanemi są przykładać się do ukształcenia tych, których im wieczna opatrzność powierzyła.

2-o. Do dekretu, którym dla poprawy religii i obyczayności n. monarcha przez wysokie rządy krajowe z dnia 28 czerwca 817 do liczby 22994 iak nayścisley rozkazać zalecił, aby parochowie obowiązku uczenia młodzieży dopełniali, a oraz pod odpowiedzią własną nakazuie się świeckim zwierzchno-

ściom, iżby skutecznie w tym parochom dopomagały, na tych rozporządzeniach polegaiąc.

3-o. Do dekretu naywyzszey nadworney kancellaryi z d. 15 lutego 809 do liczby 2250 zapadłym, który w wydaney instrukcyi do ck. urzędów cyrkularnych ściśle nakazuie, ażeby nawet te dzieci, co paszą cielęta y gęsi w szkole od 1 do 3 godziny codziennie, a potym zaś na niedzielnych naukach znaydowały się, co wszystkim dominiom ściśle ma być zalecono, ażeby stosownie do naywyszych przepisów postępowały, maią więc c. k. cyrkularne urzędy na to nalegać, aby podług naywyzszych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nareszcie

4-o. Do naynowszey polityczney ustawy szkolney, która względności y stosunki dla zwierzchności i parochów względem zaprowadzenia, pomnożenia i utrzymywania szkół parafialnych iak nayprzykładniey przepisuię. Z winnym szacunkiem i przyzwoitą uprzeymością przedkładaiąc swe sprawiedliwe żądania uprasza prześwietney jurysdykcyi o dzielną pomoc y czynne współdziałanie w punktach następuiących:

1-o. Aby dzieci od lat 6 do 12 przez podpisanego podług załączoney konsygnacyi i za zdolnych do szkoły codzienney, młodzież zaś od upłynionych lat 12 do 18 do szkoły niedzielney i święteczney przez ich rodziców lub w niedostatku tych przez krewnych i opiekunów zachęcić, wzbudzić y nakłonić.

2-o. Przeszkody, które słuchaniu nabożeństwa i zwiedzaniu nauk katychizmowych tamę kładę lub kłaść mogą, iako to muzyka taneczna, obrachunki i inne zabawy podczas nabożenstwa i katechizmowania z dziećmi dziać się zwykły, zupełnie znieść i na czas przyzwoity odłożyć, nareszcie

3-o. Wszystko to tak iak prawo, słuszność i porządek wymaga, urządzić, dać pomoc raczyła. Ani wątpi podpisany, iż prześwietna jurisdykcya maiąc zalet pomnożenia chwały Pana Boga, swą własną i swych poddanych szczęśliwość naychwalebnieyszym zamiarem rządu odpowiedzieć usiłuie. W tym przekonaniu zostaię i oczekuię od prześwietney jurysdykcyi pożądaney resolucyi, której dzielnością ukontentuie i zaspokoi swą wyszą władzę z dopełnienia włożonego na się obowiązku.

Podpis parocha, dnia, m. r. s.

9. *Обіжник консистора про освіту і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817.*

W celu zastosowania przepisów w rozdziale VIII. §§ 13, 14, 15, 16 polityczney ustawy szkolney zawartych tyczących kształcenia i examinu kandydatów na nauczycieli przy szkołach parafialnych stanowimy:

1-o. Dekret postanowienia na nauczyciela ten tylko pozyskać może, kto pierwey iako pomocnik pod ręką parocha i dozorem urzędu dziekańskiego przynaymniey rok 1 powinności nauczyciela pełnił i w przeciągu czasu tego zdolność, applikacye i nienaganne ze wszechmiar obyczaie okazał.

2-o. Po dopełnieniu warunku tego złożyć maią kandydaci w każdym dekanacie examen przed dziekanem i vicedekanem w oznacznych co rocznie dniach miesiąca września.

3-o. Kandydaci po ścisłym i sumiennym examinie przez urząd dekanalny przedsiewziętym do sprawowania fundacyi nauczyciela i diaka za zdolnych uznani w tabelli podług załączonego formularza wzoru sporządzonego wykazami, przy dołożeniu allegatów, konsystorzowi zaleceni będą; mniey zdolnym dalsze doskonalenie się polecić, takowych do następuiącego examinu odłożyć należy.

4-o. Wzmiankowana tabella naydaley do 28 września co rok do konsystorza nadesłana bydź ma.

5-o. Każdego roku przedsiewzięty będzie przy konsystorzu 1, 2, 3 i 4 października examen z kandydatami wyżey nadmienionym sposobem zaleconym, za zdolnych uznani kwalifikacye na nauczyciela utrzymaią. W innym czasie żaden kandydat examinowany nie będzie.

6-o. Gdy podług naywyszych ustaw nauka w szkołach parafialnych po wsiach w oyczystym ięzyku dawać być powinna, przeto do uprzymiotowania kandydata na nauczyciela dostateczną będzie wiadomość rituału ruskiego i polskiego czytania, pisania i zasad arytmetyki, początkową wiadomość sposobu uczenia i manipulacyi szkolney, ieżeli przytym kandydat przykładnych iest obyczaiów i talentami swemi dalszego udoskonalenia się nadzieię czyni. Prawidło to dopóty trwać ma, dopoki liczba zdolnych nayczycielów się nie pomnoży; nayzdolnieyszych kandydatów dostarczą za czasem tęraznieysze szkoły parafialne, w których znakomita liczba mło-

dzieńców rzadkiemi talentami obdarzanych szczęśliwe w nauce czyni postępy. Tych więc ukształcenie na przyszłych nauczycieli podaie gorliwym jwxx. dziekanom, vicedziekanom i parochom nową sposobność połączenia zasług o dobro religii i społeczności; od prac bowiem ich temu zbawiennemu zamiarowi poświęconych rychleyszy i pomyślnieyszy wzróst szkół parafialnych zależeć będzie. Postanowienie ninieysze wwxx. dziekani parochom z tym zaleceniem obwieszczą, aby przy każdey parafyi wszystkim individuom, których się tyczyć może dla dalszey ich informacyi i zachęcenia przyczytanem było.

W Przemyślu dnia 12 Września 1817. F. Fedynkiewicz, wikary generalny i officiał. Mogielnicki.

10. *Докір деканату деяким парохам, що поручають дякам катехизацію молодїжи.*

Z pewnych doniesień urząd dziekański przekonał się, że niektórzy parochowie katychizowanie młodzieży poruczaią diakam; sprzeciwiaią się wręcz a) właściwemu swemu obowiązkowi polegaiącemu na zamiarze nauczania duchownego, prócz tego b) ubliżaią swey powadze i zaufaniu, które w tym razie przenoszą się do diaków, uczących młodzież religii, a przez to c) wprowadzaią diaków w ambicye szczycenia się właściwem kapłanów obowiązkiem, którzy ztąd robią sobie między prostem i łatwowiernym ludem renome, że oto nie xięża, ale my nauczamy dzieci, a tak nadęci duchem pychy zdaią się prawie uchylać z pod subordynacyi kapłanów i mylnie mniemaiąc, że są iuż uczonemi z przyczyny, że nieuków uczą, uchylaią się samowładnie od zwiedzania prelekcyi metodycznych; d) nie maiąc ieszcze wiadomości polityczney ustawy szkolney, ni też posiadaiąc zupełney umieiętności metodyki mnożą wiele szpaków i srok. Dla zapobieżenia w swych owczarniach tak wielkiemu nieładowi zwrócą wahaiąc się dusz starownicy naypełnieyszą uwagę na zamiar swoiego powołania, za którego głosem gdy póydą, ani wątpie, że wszystko to, co iest bezprawnym i nadporządnym, do przyzwoitego porządku przyprowadzić usiłuią.

11. *Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати методики.*

Zuchwałość niektórych diaków, lekkomyślność i niepoznanie powagą c. k. rządów zatwierdzonego własnego ich dobra powstaie na chwalebny zamiar i chce zniweczyć gorliwą pracę zaszczytnego instytutu kształcącego ich na dobrych diaków i oraz nauczycielów szkółek parafialnych. Czuła uwaga względnego urzędu dziekańskiego wpływaiąc w czynność tego zbawiennego dzieła, zwraca swe sprawiedliwe reflexye na pogodzenie przewrotnych umysłów urzędownie kwalifikowanych kandydatów. Zuchwałość i lekkomyślność, iak w każdym człowieku względom cnotliwych nie iest przyiemną, tak tym pewniey w tych, którzy wzorem i dobrym przykładem powinni przyświecać ich opiece i wychowaniu powierzonym, iest haniebną i naganną. O ich zaś pobycie, zaszczycie i ukontentowaniu z powziętego lub powziąć się maiącego urzędu nauczyciela wynikaiącym wysłana ztąd pod 25 czerwca rb. do liczby 27 odezwa doskonale ich przekonać powinna. Plenne i bezzasadne są ich następuiące zarzuty, że 1-o. dawnieysze diacy metodyki nie słuchali, a przecie dzieci uczyli; że 2-o. y teraz my tak potrafimy uczyć, iak ci co na metedykę chodzą; że nareszcie 3-o. można chleb ieść bez diakowstwa.

Ad 1-mum. Prawda, że dawnieysi diacy metodyki nie słuchali, lecz i to prawda, że daleko więcey umieli, iak teraznieysi po wysłuchanym kursie metodyki umieć mogą, dowodów tego są różne manuscripta, pieśni pobożne, dialogi, prócz tego wiele z nich posiadało wiadomość ięzyków łacińskiego i polskiego. Ad 2-dum. Oczywistym falszem iest, że potrafią tak uczyć dzieci, iak uczą ci, co słuchaią metodyki, bo czy może ten, co umieiętności takiey nie doskonale nabył, porównać się z tym, który swoią umieiętność, acz niedoskonale, praktyką i doświadczeniem ukształcił i użyteczną zrobił? Ad 3-um. Że można chleb ieść i bez diakowstwa, nic pewnieyszego nadto, bo i ci, co usługi bydlęce robią, w gromadzie chleb iedzą, lecz o iaka niesława człowiekowi dobrowolnie poniżaiącemu się.

Po zrobioney tey reflexyi słuszney stanowi się to, [co] następuie:

1-o. Ażeby każdy diak, który się na kandydata dobrowolnie przez urzędową metrykalizacyę kwalifikował, metodyczne prelekcye w dniach naznaczonych zwidział, gdyż w przeciwnym razie za pierwszy raz opuszczoney bez ważney przyczyny prelekcyi surowym upomnieniem, za drugi raz strofem 1 rynsk. na fundusz szkolny, za trzecim razem strofem 2 ryńskich na ten sam fundusz, za czwartym razem zupełnym oddaleniem z funkcyi diakowskiey bez zaświadczenia i nadgrody ukaranym będzie,

2-o. Ażeby diacy, którzy metodyki nie słuchaią, żadnym prawem nie ważyli się dzieci uczyć, bo w tym razie nie nauczą ich, lecz zepsuią, a w takim wypadku parocha lub kooperatora będzie obowiązkiem dzieci uczyć, nareszcie:

3-o. Niechay się tym nie chlubią, że oto iak my porzucimy kondycye, to nie będą mieć diaków, a za tym będą nas sami prosili, nie wszyscy są tak podłego zdania, a tym bardziey, że nie w długim czasie z pomyślnie zaszczepionych szkółek pozyskamy dobrych diaków.

Ninieysze zalecenie maią wwxx. parochowie i kooperatorowie swym diakom należycie przedłożyć i owych do słuchania metodyki uczenia dzieci iak naysilniey pobudzić. Aby się diacy z zaleceń tyczących się parochów nie gorszyli, każdy maiący punkt honoru nie będzie żałował papieru i laku lub opłatka dla zrobienia koperty i odesłania tey kurendy do sąsiada pod kopertą.

Nahorce 15. X-bris 817.

12. *Розпорядок жовтанецької доміниї назначає десятників для шкільних справ. 6 лютого 1818.*

Na zaniesioną do ninieyszey jurysdykcyi rekwizycyą i dla nadosyćuczynienia żadaniu wjmci x. proboszcza obrządku greckiego x. Błońskiego, parocha żołtanieckiego, naznaczaią się dziesiętnicy z strony dominium we wsi Żołtańcach iako to:

1-o. Podprzysiężnym Iwanem Czabanem z pod numeru 12: Wasyl Lauryk 19, Hryć Pryczyna 28 Fedio Lesiow 84, Andruch Keybios, Iwan Forman. 2-o. Podprzysiężnym Wasylem Drobotem 52: Mikita Kuk 62, Lauryk Drobot 75, Tomko Adamow 81, Michał Szary 89, Michał Forman 97, Andruch

Kowalik. 3-o. Pod przysiężnym Hryciem Charyną 170: Iwan Szeredko 122, Jacko Tarach 133, Jurko Szeredko 243, Sawka Raduch 151, Iwan Hupało 84, Iwan Wychopeń 166, Michał Hołowka 177, Iwan Jawniuk. 4-o. Z części plebańskiey podprzysiężnym Mikołaiem Radach 180: Wasyl Gerbołka 191, Olexa Boyko 212, Michał Patynko. 5-o. Pod przysiężnym Hryciem Tiahło 306: Wasyl Makar 227, Ilko Żwir 245, Petro Kuk 243, Iwan Kozak 253, Iwan Maxymow 262, Seńko Duniow. Których raczy wjmci x. proboszcz w cerkwi parafialney podczas nabożenstwa całemu zgromadzeniu zalecić, iż dominium przychylaiąc się ku tak wspaniałomyślnym dobru naywiększą pomoc przyrzeka i oraz ustanowionym dziesiętnikom iako urzędnikom gromadskim nayściśley zaleca, aby nieposłusznych i niedbałych napędzali tak do szkoły, iako i do nabożenstwa i katechizmu. Jeżeli który to wszystko za lekie sobie ważyć będzie, raczy wjmci proboszcz iako pasterz o tym relacyę, a dominium takowego skasować będzie.

Dan w kancellaryi jurysdykcyi dominikalney żołtanieckiey die 6-ten Februarii 818. F. Welde, mandatariusz mp.

13. *Обіжник консистора вказує, куди звертати ся у важких місцевих обставинах що до будови шкіл. 6 лютого 1818.*

Wysokie c. k. kraiowe rządy przyimuiąc z ukontentowaniem doniesienie konsystorza o stanie szkół parafialnych w r. 817 mocą uchwały w dnia 21 stycznia rb. do liczby 67928 usiłowania kleru w załączonym wykazie zawarte nie tylko do powszechney wiadomości przez pisma publiczne podać, ale nadto szczególnie o szkoły zasłużonym dziekanom i parochom imieniem swoim wysokie zadowolnienie oświadczyć rozkazały. Zaszczytne to dla całego kleru i poiedynczych parochów wysokie postanowienie oznaymuiąc oczekuie konsystorz, że każdy duszpasterz o ważności i potrzebie szkół parafialnych przekonany i nadal z podwoieniem usiłowaniem zbawiennym dla dobra religii i zamiarom n. monarchy odpowiadać i na względy w. c. k. k. rządów zasługiwać starać się będzie. Z powodu rzeczoney wysokiey uchwały pjmci x. dziekanowi i vicedziekanowi ścisłą baczność na następuiące okoliczności zalecamy :

1. Brak inwentarzy zapewniaiących uposażenie szkoły i niedostatek domów szkolnych były dotychczas wielką tamą do rozszerzenia nauki szkolney. Zaradzaiąc tym potrzebom wydały wysokie c. k. krajowe rządy do ck. cyrkularnych urzędów wyrok, którego kopiia ku użyciu urzędowemu duchowieństwa załącza się, gdzie więc liczba uczącey się młodzieży znakomita, gdzie mieszkanie parocha zgromadzaiącey się młodzieży ciągle nie obeymuie, ni też inne iakowe mieysce na szkoły obmyślonem iest, gdzie na koniec gminy od parocha wezwane w postawieniu budynku szkolnego niepokonanych doświadczaią trudności, tam paroch przedkłada potrzeby budowli szkolney względnemu urzędowi dziekańskiemu, lub wkrótce postarać się maiącemu powiatowemu szkół dozorcy; doniesienie parocha powinno zawierać rzetelny wykaz zdatnych do szkoły dzieci całey parafyi, liczbę aktualnie uczących się i ich postępek w nauce. Urząd dziekański lub powiatowy dozorca szkół załączaiąc doniesienie parocha wstawia się do względnego ck. cyrkularnego urzędu o przyspieszenie budowli szkolney i zaopatrzenie tey w przepisane sprzęty, skutek wstawienia się tego powinien być w doniesteniu rocznym do konsystorza podawać się maiącym wyrażony. Ponieważ nayważnieyszą pobudką żadania wybudowania szkoły iest znakomita liczba uczących się dzieci i znana o wzrost szkoły gorliwość parocha, któryby się pod pozorem niedostatku szkoły do nauczania młodzieży uchilał, albo iuż zaprowadzoną naukę poniechał.

2. Urzędowe tabelle dziekańskie o stanie szkół z końcem roku podawane stanowią zasadę rocznych doniesień konsystorskich rządowi krajowemu przedkładanych. Dlatego przew. jmci x. dziekan i vicedziekan pod własną odpowiedzią dopilnować maią, aby uczynione y na przyszłość podawać się maiące doniesienia, osobliwie co do liczby y postępów naukowych uczniów w czasie wizyty ze strony rządu lub naczelnego dozorcę szkół diecezalnych przedsięwziętey uiawniany bydź mogły. Postrzeżona nierzytelność w urzędowych tych doniesieniach byłaby ze strony dziekana y parocha cięszkim przestępstwem nadużycia władzy urzędowey.

3. Widoczna iest potrzeba zwiedzenia urzędownie w ciągu bierzącego roku tych szkół, które wysokiemu ck. krajowemu

urzędowi wskazane, lub które później zaprowadzone zostały. W czasie wizyty tey pjmci x. dziekan i vicedziekan starać się będę naysilniey to, co dobrym znaydę, potwierdzić, opieszałość zaś lub innym postrzeżonym wiadomo z mocy urzędu zaradzić.

Obwieszczenie ninieysze klerowi dekanatu niezwłocznie ogłosić polecamy.

W Przemyślu dnia 6 Lutego 1818. Fedynkiewicz, wikary gen.

13. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818.*

Stosownie do odezwy z dnia 26 grudnia r. p. do liczby 102 od jw. konsystorza zrobiony, a ztąd de d. 5 aprilis rb. w dekanat wysłaney oznaymuie się wielebnościom waszym, że w tey namienione i rekomendowane tablicy czyli tabelle większe i mnieysze dla ułatwienia i rozszerzenia między dziećmi poznania liter y składni używać się maiące, tudzież prawidła szkolne in 8-vo i plakaty in folio, iako też i gramatyki w urzędzie dziekańskim iuż się znayduią, za niżey wyszczególnioną cenę nabyte bydź mogą. 1-o. Tabella większa in crudo, czyli bez rozróżnienia liter kosztuie 40 xr. Ta zaś, w którey bukwy samohlasne i bezhłasne dla łatwieyszego porozumienia kolorami się od innych różnią 1 zł. 2-o. Jeden arkusz 8 tabliczek małych zawieraiący kosztuie 8 kreycarów. 3-o. Jeden exemplarz prawideł szkolnych in 8-vo kosztuie 8 xr. Plakat zaś na dobrym papierze w arkuszu 12 xr. 4-o. Jeden bukwar czyli gramatyka 30 xr.

Tabelle większe i tabelle mnieysze, tudzież i prawidła szkolne będą kóždey szkółce za zrobioną konsygnacyą czyli rewersem od parocha lub kooperatora w petrzebney ilości każdego czasu na kredyt wydane. Ilość zaś pieniężna za powyzsze pisma aż z końcem miesiąca listopada rb. od stron zebrana i do urzędu dziekańskiego przysłana bydź ma. Należy więc, ażeby każdy paroch i kooperator urządził sobie protokolik (podług formularza pozniey nadesłać się maiącego), w którym przyiem wszelkich pism drukowanych szkolnych od urzędu dziekańskiego, tudzież wydatek owych stronom rzetelnie zapisywany bydź ma. Co się tyczy bukwarów, takowe

tylko za złożone gotowe pieniędzy stronom wydane będą, urząd dziekański za te należytą ilość pieniężną na pewny termin do kasy konsystorskiey złożyć assekurował się. W środę więc wielkanocną i czwartek gramatyki stronom rozdawane będą. Każdy więc paroch i kooperator umyślnego posłańca z konsygnacyą ilości potrzebnych dla swey szkoły grammatyk na ten termin przyszle. Dorozumieć się tu należy, że posłaniec, który po grammatyki wyordynowany był, kilka reńskich kosztuie, a zatym po 2 lub 3 kreycary bez skrupułu zwyż nad 30 xr. za iedną sztukę wymagać można, więcey zaś żadnym prawem i pod żadnym pretextem dla uniknienia odstrętu od stron domagać się [nie] należy.

Nahorce die 16 Aprilis 818.

15. *Похвала парохам за заслуги коло відкриваня і веденя шкіл. 18 квітня 1818.*

WWJmci xx. parocham i kooperatorom dekanatu r. g. kulikowskiego.

W załączeniu komunikuię wieleb. jmci xx. parochom y kooperatorom originalny extrakt zaszczytny pochwały kleru diecesyi naszey z podiętey usilności y gorliwości w zaprowadzeniu szkół parafialnych od wysokich c. k. krajowych rządów odebrany, tym końcem wysokie c. k. krajowe urzęda troskliwych o dobro szkoły parochów y kooperatorów nie tylko przez publiczne pisma do powszechney wiadomości podać, ale nadto szczególnie zasłużonym dekreta pochwalne wydać rozkazały. Dla uchilenia tamy y skutecznego wsparcia y pomocy pomnożenia y rozszerzenia tego zbawionego dzieła wysokie c. k. kraiowe rządy wszystkim cyrkularnym urzędom pod niełaską iego majestatu naydobrotliwszego monarchy naszego powtórnie iak nayściśley zaleciły, ażeby do uregulowania szkół parafialnych y wystawienia szkolną ustawę polityczną przypisaney budowli szkolney pilnie i szczyrze przychilały się.

Ten nowy dowód oycowey troskliwości nayiaśnieyszego monarchy o dobro krajów i religii ś. powinien nas wbudzać do zaniesienia gorących modłów do naywyszey Istności, by mu udzielaiąc życia y sił do długiego, trwałego y szczęśliwego panowania wspirała go do zgonu w zbawiennych jego zamiarach. Odebrana zaś zaszczytna pochwała niechay nas nie

unosi wygórowaną chciwością znikomey naszey chluby, ale raczey niech wzmacnia przy czynnym naszym współdziałaniu cierpliwość, która do ukończenia każdego dobrego dzieła koniecznie iest potrzebna.

Ninieyszą renomę z szczególnemi extraktami pro perpetua memoria w protokół szkolny wciągnąć należy; nieposiadaiące wiadomości ięzyka niemieckiego mogą się w tey mierze od przewielebnego jx. dziekana lub innych publicznych sąsiadów zainformować.

Nahorce die 18 Aprilis 818.

Der Landesstelle gereicht es zum besonderen Vergnügen die v. Przemysler gr.-kath. Consistorium eingelangten Anzeigen über den Fortgang des Schulwesens in der Przemysler Dieceze, als Beweise des nützlichsten Eifers des H. Metropoliten, des Clerus u. der Insassen zur öffentlichen Kenntniss zu bringen. Ausser den im N-o 160 der Lember-Zeitung angezeigten, haben folgende Pfarrer theils allein, theils mit Hilfe der Kirchensänger Schulen eröffnet u. ertheilen den vorgeschriebenen Unterricht.

Im Przemysler Kreise. Kotoski in Swięte 26[1]), Witoszyński in Malkowice 25. Borysiewicz in Krowniki 22, Maxymowicz in Nehrebka 20, Borecki in Siedliski 12, Łoziński in Husko 20, Kopystyński in Sosnica 24, Mironowicz in Drohojów 14, Nehrebecki in Troyczyce 16, Kulmatycki in Makołwice 18, Turczmanowicz in Kormanice 28, Pohorecki in Zaleska Wola 83, Lityński in Chotyniec u. Hruszowice 29, Maxymowicz in Kalników 15, Rewakowicz in Ninowice 33, Lewicki in Łaz 16. Wankowicz in Łazki Jarosławskie 31, Gruszkiewicz in Wysokie 35, Kaczkowski in Sokorow (мб. Suchorow) 15, Kmicikiewicz in Weltin (мб. Wetlin) 46, Witoszyński in Makowisko 24, Lityński in Ryszkowa Wola 24, Noskiewicz in Ostrów 21, Reynarowicz in Cetula 28, Manasterski in Cieplice 21, Szarski in Dąbrowica 12, Łasurkiewicz in Dobra 24, Szczwikiewicz in Korzenica 7, Chodakowicz in Lezachów 10, Byliński in Miękisz nowy 21, Nazarewicz in Motydycz (мб. Mołodycz) 11, Krypiakiewicz in

[1]) Diese Zahl bedeutet die Anzahl der Kinder, die im Jahre 817 die Schule besucht haben.

Pełkinie 5, Hanasiewicz in Piskorowice 19, Chotyniecki in Sieniawa u. Ruta 11, Czerlunczakiewicz in Więzownica 39, Pasławski in Bachów 14, Miratyński in Babice 28, Kopystyński in Chirzynka 23, Surowiecki in Kramarzowka 16, Gałecki in Pruchnik 14, Gaudonowicz in Pełniatycze 33, Byliński in Rozbur okrągły 6, Czaykowski in Nakoneczne 8, Pietrasiewicz in einer Vorstadt v. Jaworów 46, Lankowski in Trościaniec 9, Podłuski in Załuże 8, Kaczkowski in Lubienie 11, Tarasiewicz in Olszanica 10, Kuczyński in Nowy Jażow 8, Lewicki in Czernilawa 19, Hankiewicz in Wierzbiany 20, Węgrzynowicz in Stary Jażów 20, Zieliński in Szkło 15, Dębniak in Krakowiec 30, Kizura in Zmijowiska 10, Nesterowicz in Laszkie Mościskie 43, Kubajewicz in Raytarowice u. Bulanowice 50, Czapelski in Małnów 25, Romanowicz in Byków 10, Kulmatycki in Czerniawa 6, Choynacki in Hodynie 6, Smoliński in Krokonice 21, Hleńkowski in Myslatycze 14, Nesterowski in Sarny 15, Budzynowski in Sokola 20, Czapelski in Starzawa 5, Stoczkiewicz in Tamonowice 8, Lityński in Małnowska Wola 15, Hudyłowicz in Arłamowska Wola 30, Kustrzycki in Więckowice 31, Czapelski in Bortiatyn 10, Demsowicz in Dmitrowice 10, Dadalewicz in Dobrzany 8, Wołos in Dohłomościska 62 (хибно, мб. Dołhomosciska), Dobrzański in Mołoszkowice 35, Musianowicz in Lesiowice 16, Baczyński in Makuniów 20, Podłuski in Tuczapy 39, Uhnicki in Sądowa Wisznia 36, Korosteński in Wołszyszczowice 21.

Im Żółkiewer Kreise. Witoszyński in Lubliniec nowy 61, Nabytowicz in Krokowice (мб. Krowica) 14, Sierociński in Radruż 39, Kuryłowicz in Żukow 24, Kowalski in Smolin 56, Kmicikiewicz in Dzików 32, Wankowicz in Stare Sioło 18, Bukityński in Sucha Wola 20, Pacławski in Ułazów 30, Kiionowicz in Zapałow 39, Sajowski in Biała piaskowa 12, Lipnicki in Kamionka Lipnik 18, Sabatowicz in Kamionka stara wieś 19, Jaremkiewicz in Kniaża Lubycka 30, Leligdowicz in Magierow 24, Lewicki in Żorawice 45, Baczyński in Mosty wielkie 22, Wołoszyński in Poddubce 26, Dziedzicki in Uhnów 42, Błoński in Nahorce 10, Błoński in Żołtańce 15, Thedorowicz in Kłodno 8, Jasiński in Ceperów 15, Decekiewicz in Kukizow 10, Dolnicki in Remenów 15, Rządkowski in Stroniatyn

13, Szypiekiewicz in Nowe Sioło et Kisielów 22, Theodorowicz in Kolików 22, Bilewicz in Kunin 100, Nowosiadłowski in Dobrusin 12, Nunatkiewicz in Piły 10, Paralewicz in Woysławice 16, Witoszyński in Waręż 10, Luczkiewicz in Tudorkokowice 30, Trylowski in Lubaczów 15, Lewicki in Sielec 24, Towarnicki in Rekliniec 24, Prokopowicz in Steniatym 58, Towarnicki in Uhluwek (мб. Ulhówek) 16, Lewicki in Jastrzębice 24, Jankiewicz in Radowance 30, Gliński in Torki 21, Lisikiewicz in Rozdżałow 20.

Im Samborer Kreise. Drzymalik in Komarno 28, Lesiecki in Szołominice 11, Hankiewicz in Hoszany 14, Dobrzański in Nowosiołki gościnne 20, Lewicki in Horożana mała 20, Szwedzicki in Zagórze 28, Łapszyński in Kropielniki 19, Deczko in Lubień wielki 16, Miakiewicz in Werbiż 12, Szczawiński in Bołochowce 45, Wołoszyński in Stebnik 38, Kotowicz in Dobrohostów 49, Brzeziński in Horucko 12, Kaczkowski in Kropiwnik 14, Kustrzycki in Litynia 14, Chlibkiewicz in Medynica 12, Komarnicki in Lisznia 38, Iwanowski in Modrycz 29, Witoszyński in Niedźwiedzia 10, Kotowicz in Orowe 24, Olszański in Ułyczno 25, Fedenkiewicz in Mistkowice 14, Łapszyński in Waniowice 15, Łapszyński in Babina 16, Czerlunczakiewicz in Baranczyce 22, Grabianka in Brzegi 15, Kuszczykiewicz in Straszewice 14, Obłoszyński in Stronna 21, Zahotyński in Strzyłki 24, Łużecki in Wielka Lenina 20, Mudrak in Wołoszynowa 25, Paulewicz in Bilicz 16, Baczyński in Strzelbice 44, Rewakowicz in Kobło 50, Kunasiewicz in Wola koblańska 31, Ilnicki in Jasionka Masiowa 40, Hryniewiecki in Lumma 62, Szaydzicki in Chaszczów 60, Pasławski in Dniestrzyk dubowy 33, Lewicki in Rypiana 12, Węgrzynowicz in Hołowiecko 12, Szeremet in Wołcze 24, Jasienicki in Żukotyn 24, Gaberski[1]) in Gwozdziec 15, Topolnicki in Grąziowa 12, Wituszyński in Hołowiesko 30, Demianowski in Rozłucz 12, Szeremet in Lipie 40, Demianowski in Mszaniec 12, Połański in Tysowica 26, Szaydzicki in Michnowieć 25, Kaczanowski in Dorożów 75, Nowakowski in Byków 21, Leszczyński in Łużek dolny 36, Kociszewski in Łuka 23, Koto-

---

[1]) Мабуть помилка замість Boberski.

wicz in Bronica 25, Hołubowski in Mokrzany 18, Janowski in Wołoszcza 23, Lityński in Bilina 22, Kondrowicz in Hruszow 20, Huszkiewicz in Jasienica solna 28, Muszakowski in Tynow 43, Giletowicz in Prussy 27.

Im Sanocker Kreise. Smereczański in Dzwiniacz 12, Dniestrzański in Berechy 12, Rastawiecki in Łobezow 16, Łużecki in Bandrów 24, Daszkiewicz in Nanowa 15, Rastawiecki in Łopusznica 22, Porakowski in Ustrzyki 18, Czaykowski in Baligród 26, Towarnicki in Przedzielnica 10, Giletowicz in Tarnawa 22, Wisłocki in Bednarka 30, Męciński in Hańczowa 14, Przysłopski in Małastów 14, Wisłocki in Męcina 17.

Im Rzeżower Kreise. Polański in Ożanna 13.

Nach Anzeige des Consistoriums haben sich vorzüglich ausgezeichnet: Manasterski Jarosławer Dechant und Błoński Kulikower Dechant, durch deren eifriges Benehmen viele Schulen zu Stande kamen; Dawidowicz Pfarer in Radymno, der selbst ein Schulhaus mittheilte, die Schulgerathe beschaffte, arme Kinder mit Büchern betheilt und den Unterricht thätigst besorget; die Pfarer Kaczanowski, Żelechowski, Marszałkiewicz, Pohorecki im Przemysler, Hołubowski, Leszczyński im Samborer, dann Kowalski im Żułkiewer Kreise, die den Unterricht in ihren eigenen Wohnungen ertheilen, armen Kindern Schulbücher verabreichen und die Schul-Requisiten besorgen.

16. *Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шкіл. 15 мая 1848.*

W załączeniu komunikuie się wwxx. parochom i kooperatorom rozporządzenie jw. konsystorza [1]), którym mnie urząd powiatowego szkół dozorcy w dekanacie tuteyszym powierzony został. Powoduiąc się woli i rozkazowi tegoż jw. i n. konsystorza pragne i usilnie starać się będę, bym powołaniu moiemu w tey mierze stosownie do polityczney ustawy szkolney rzetelnie odpowiadać mógł. Że zaś początek każdego dobrego dzieła różnym zawodom i przeszkodom podległy bywa, trud-

[1]) Перемишль 28 квітня 1818.

ności te, ww. szanowni bracia, iedynie tylko łącznemi siłami pokonane być mogą: moim więc obowiązkiem będzie pracować nad planem czyli rzeczy rozkładem, podług którego by wskrzeszane i po większey części iuż zaprowadzone szkółki parafialne w powiecie naszym iak nayłatwiey i naygodniey pomnożone i rozszerzone być mogły; waszym zaś — użyć pilności i usilności do wykonania przedmiotów przedsiewziąć się maiącego planu. Ani wątpię ww. i szanowni bracia, iż odpowiadiąc wysokiemu powołaniu swemu iak nayszczerzey przyłożycie się do uskutecznienia tego zbawiennego dzieła, którego po nas naywyzsza jasność wymaga, n. monarcha pragnie, a rządzące władze poruczaią gorliwości naszey. W tem przekonaniu zostaiąc, powierzony plan wzrostowi szkół parafialnych dla powiatu tuteyszego za pomocą Bożą wypracować i dzielney usilności wielebności waszych poruszyć iak nayrychley starać się będę. Ninieyszą odezwę wraz z obwieszczeniem konsystorskim w protokoł szkolny wciągnąć należy.

Nahorce dnia 15 Maja 1818.

17. *Плянъ или Расположенie взирателное.* [1])

Изъ повода возобновленія, заведенія и умноженія училищъ парафіялныхъ надлежитъ, да парохи и содѣйствователи и купно катихити й безъпосредственіи своихъ дозирателеи на распростертыя слѣдующія обстоятелства способа, порядка и времени прилѣжное обратили примѣчаніе. Хотящымъ училище парафіялное завести, что касается способа заведенія училищъ парафіялныхъ надлежитъ:

1-о. Всѣ дѣти парафіялныя обоего пола къ училищу годныя отъ лѣтъ шести до дванайцяти согласно съ метри-

[1]) Незабаром по своїй номінациї повітовим дозорцем шкіл видав (18 червня 1818) о. Блонський Plan wzorowy. Końcem wskrzeszenia, zaprowadzenia i pomnozenia szkołek parafialnych w dekanacie kulikowskim stosownie do polityczney ustawy szkolney w roku 1818 zrobiony i zaprowadzony — „Плянъ или Расположеніе взирателное“, по якому мали бути ведені школи під його кермою. В книзї розпоряджень поміщений найперше „Плян“ у польській мові, аж геть пізнїйше під деканальною курендою з д. 10 мая 1819 р. виписаний в руській мові. При якій нагоді, яка причина написання й по руськи — не зазначено. Ми подаємо плян у руській мові, а з польського лише се, чого нема в руськім.

кою по имени й прозвищи описати и для таковыхъ по приданному здѣ формуляру сходствено до политическаго устава училищнаго главы VII. §. 13. алфавытный росписъ для слѣдующаго употребленія установити.

2-о. Парафіяномъ или родителямъ дѣтей ко училищу опредѣленныхъ въ день недѣлный или нарочитый на богомоліє собраннымъ указъ и волю Єго Цесарскаго величества въ томъ намѣреніи обявыти и корысти изъ предпріятаго обученія училищнаго и вреда пренебреженнаго для добра благочестія, общества и ихъ собственнои происходящія или оному возбраняющыя живими шарями (kolorami) описати и ревнителнымъ чувствомъ предложити яко наука школная єсть полезна для благочестія.

а. Дѣти обучившіи ся по догматамъ вѣры Господа Бога чтити и хвалити, получатъ благословеніє божіє временоє и вѣчное и тѣмъ самымъ убѣгнутъ гнѣва, отмщенія и наказанія, коими доселѣ для пополненыхъ изъ остудѣнія добраго воспитанія пороковъ (zdrożności), чрезъ общія возмущенія народовъ, неплодоносіє, гладъ, губителство, брани и инія безъчисленыя гоненія всемогущая рука Господня насъ коснула, нинѣ убо, когда изъ крайныхъ щедротъ Єго величества Монархи нашего изъ установленія спасителнаго дѣла училищъ благочестіє святоє и доброє правоученіє возрастати начало, всемогучество божіє гнѣвъ свой отвратити и міромъ насъ благословити сподобилъ.

б. Наука школная єсть полезная для добра общаго. Понеже изъ предпріятаго воспитанія усмотри[тся] (zapatrzy się) общество въ добрыхъ, вѣрныхъ, честныхъ и справедливихъ подданыхъ, а убѣгнетъ свирѣпыхъ (zapalczywych) нашествій драгоцѣннаго добра человѣческаго, коихъ мучителскымъ (tyranskim) поступкам великое число неповинныхъ людей изъ житія, здравія и имѣнія обнаженныхъ посадъ селскыхъ народовъ огнемъ сожженныхъ жертвою стали ся.

в. Наука школная єсть полезная собственному добру учащихся, понеже тіи познавше почтеніє, вѣрность и чистосердечное повыпованіє родителемъ, наставникомъ, сродникомъ, сосѣдомъ и исполнивши все тоє, что отъ нихъ справедливость и ихъ возваніє требуєтъ, увѣрятъ собѣ міръ домашный и убѣгнутъ стократныхъ тайныхъ уми-

словъ (intryg), каковыи доселѣ въ нашей грубымъ облакомъ темной области съ ущербомъ здравія и погибели имѣнія насилно опустошили.

3-о. По обявленію волѣ Єго Цесарскаго величества и предложенію корыстей съ предпрінятаго воспитанія происходящыхъ прочтется имъ росписъ дѣтей до школы годныхъ обоєго пола, первіе юношей, послѣ дѣвицъ, напомнится затѣмъ, дабы свои дѣти до школи опредѣленныя въ назначенныхъ дняхъ и времени въ школу посилали. Для утѣхи и отрады и соумиренія легко умныхъ мнѣній надлежитъ показати, что а) єдинъ или два часа до обученія назначеннія ниєдиного имъ ущербу въ домостроителствѣ сдѣлають; б) до школы опредѣляють ся таковыя токмо дѣти, которыя до болшыхъ услугъ употребителни бытн не могутъ. Яко в) таковыя суть часи для науки опредѣленныя, в коимъ свободни бити могутъ дѣти отъ услугъ ихъ лѣтамъ отвѣтствующихъ; тако наконецъ г) ибо всевисочашія установленія Монархичныя суть для того, даби дѣти отъ ремесла и рукодѣлія своихъ родителей неотвыкали, но развѣ въ томъ времени свободномъ отъ школъ по своимъ силамъ упражняли ся.

Изъ той причини опредѣленныя суть политическимъ школьнымъ уставомъ пятоседмичныя волныя дни отъ наукы называємыя вакаціи, да дѣти своимъ родителемъ въ жарномъ времени собранія хлѣба, въ томъ въ чемъ могутъ, допомагали.

4-о. Єсли бы единъ, либо другій парафіянинъ въ неопредѣлимомъ спорѣ пребывая, дѣтей своихъ до школы на науку посилати возбранялъ ся, тогда парохъ или безпосредный школы дозиратель до грунтовнаго Господства чрезъ поданое прошеніе съ означеніємъ противныхъ родителей конечной помощи домагати ся будетъ. Єсли бы то, чего надѣяти ся не можно, таково єму отказано было, въ томъ случаи прошеніє чинное сдѣланное купно съ приданымъ росписомъ спорныхъ по имени и прозвищи, числомъ дому уѣздному дозирателному чину необходимо истолковати надлежить, который въ употребленіє поступковъ конечныхъ противъ спорныхъ старати ся будетъ.

II. Взглядомъ порядка школъ парафіялныхъ.

Понеже порядокъ єсть душа каждыя вещи и такъ тѣмъ извѣстное то высокое важное дѣло, безъ котораго обоити ся не можно. Для того дня пріятія совершеннаго уразумѣнія и заведенія порядка школнаго надлежитъ по различію єго трояко раздѣлити: 1-о. На порядокъ школно-економическій; 2-о. Школно-расположителный (manipula-cyjny); 3-о. Школно-полицейный.

Порядокъ школно-економическій зависитъ на добромъ установленію і промислѣ єго въ потребный снарядъ. Порядокъ школно-расположителный зависитъ на добромъ способѣ употребленія лише нечисленаго снаряда школнаго. Порядокъ школно-полицейный зависитъ на содержанію наказанія школнаго.

1-о. До школно-економическаго порядка надлежитъ, да домъ школный созданъ будетъ по приписамъ политическаго устава школнаго и слѣдующимъ школнымъ снарядомъ промишленъ: а) Столикомъ, кресломъ или столцемъ для учителя о єдинъ степень или два по обстоятелствамъ поднесеннымъ. б) Лавками, чернилницами, песочницами для обученія сидѣнія и соблюденія книжокъ и писанія способными. в) Табель великую, букварную, крашаную для познанія ранствованія буквъ или писменъ. г) Таблицу деревяную, черпую, великую съ єдной сторони червлеными чертами проведенную для составленія буквъ, съ другой гладкую для писанія щетовъ, то само многажды подобными малими табличками. д) Табличками малими до складованія буквъ. е) Букварями или грамматиками, катихисмами, книжками о должностяхъ подданихъ ко своєму Монарсѣ и правилами школними.

2-о. До порядка школно-росположителнаго надлежитъ, дабы дѣти въ школу приведенни слѣдователно по више исчисленыхъ табелляхъ, таблицахъ и книжкахъ докладно устроєнно были, а такъ въ лавкахъ на извѣстныхъ и неотмѣнныхъ мѣстахъ порядочно усаженни были и до науки изъ различныхъ источныковъ возбужденни: а) въ познанію буквъ добрѣ утверждени и право познавшіи; б) должни уразумѣти раздѣленіє и различіє оныхъ съ таблици

крашаной, великой, а затѣмъ в) начнутъ учитися составляти буквы на таблици великой почертанной, послѣ приступятъ до складовъ на табличкахъ малыхъ; г) начнутъ читати на букваряхъ, съ коихъ могутъ такожде познати часто число славенское, гражданское и арабское и оное на таблицахъ составляти. По укончeнію грамматикы имѣютъ учитися; д) на память наукы съ преписанной книжкы, катихисиса малаго нарицаємаго; притомъ такожде е) должностей подданихъ ко своєму Монарсѣ съ книжицы, съ причини познанія ихъ изданной, и того самого на память учитися будутъ; далѣе ж) щетовъ главнихъ и числителныхъ.

Тыя више исчисленыє предмѣти установляютъ цѣлый обводъ школы нашой, парафіялной, по коихъ усовершенныхъ окончится теченіє воспитателное юношества селскаго. Для ползи въ употребленію взаимномъ дѣти учити ся могутъ полскаго читанія и писанія.

3-о. До порядка школно-полицейнаго надлежитъ, дабы въ умисли дѣтей парафіялныхъ чистое нравоученіє вкореняємое было, въ своихъ предѣлахъ сходственно ко изданымъ правиламъ для школъ парафіялныхъ Епархіи Перемиской тѣсно удерживанное было. Изъ общаго устава происходятъ єдинственыя обязателства и тако для учениковъ, яко и учителей. Обязателства изъ устава общаго учениковъ ради происходящыя раздѣляются на должности: 1-о. ко Богу; 2-о. ко ближнымъ; 3-о. къ намъ самимъ.

1. Изъ должности благодарности Превисочайшаго Єстества за бытіє, сохраненіє и безмѣрный промыслъ должни суть дѣти обоєго пола: а) На божественной Литургіи єжедневно нише въ означеномъ времени, єсли тая токмо чрезъ мѣстнаго пароха пѣтая или читаная будетъ, падшіи на колѣна парами, поющіи по обстоятелствамъ заложеныя оди и пѣсни[1]) смирено и благоговѣйно. б) Єжедневно въ дому востающіи и легающіи, предъ обѣдомъ, по обѣдѣ, предъ вечерею и по вечери, такожде въ школѣ предъ наукою, по науцѣ обыкновенныя до каждаго обстоятелства сходственно преписанныя молитвы смирено и благоговѣйно отгово-

[1]) zaintonowane hymny i pieśni przez nauczyciela.

ривати. в) На публичныхъ Набоженствахъ, литіяхъ обыкновенныхъ, яко и на случайныхъ во извѣстномъ намѣреніи отъ властей височайшихъ наказанныхъ, съ неотмѣннымъ намѣреніємъ, смиреніємъ и благовѣніємъ пребывати и все, что имъ отъ пароха или учителя предложено будетъ, охотно и порядочно исполняти должни суть. г) Въ пяти више назначеныхъ предѣлахъ исповѣдь святую отправити.

2. Изъ обязателства ко ближнымъ происходящаго должни суть: а) Почтеніє, вѣрность и повиновеніє своему Монарсѣ, господствомъ властелиномъ, родителямъ, священиком, учителямъ, сродственикомъ, сосѣдомъ и такожде людемъ чуждыя вѣри, исповѣданія и обрядовъ. б) Єго величеству Императорному надлежить почтеніє, вѣрность и повиновеніє за височайшее покровителство, содержаніє въ народахъ єму отъ превисочайшаго Єстества врученыхъ соумиренія, соєдиненія, цѣлости, безъопасности добра повешественнаго (powszechnego) и особенныхъ свойствъ всякого, яко и за защищеніє вѣри святыя и за просвѣщеніє мира чрезъ благополучное установленіе училищъ парафіялныхъ, которіи суть особливѣйшымъ даромъ и удѣломъ щедротъ и благости Єго Пресвѣтлаго величества. в) Владѣтелямъ и властелиномъ за безъпосредственый покровъ въ исполненіи, совершеніи намѣреніи Єго величества. г) Родителемъ за рожденіє ихъ на свѣтъ, воспитаніє и тѣлесную пищу. д) Священикомъ за облаченіе ихъ одеждою свѣтлою вѣри святыя и удѣлъ брашна душевнаго, которымъ насищенны алкати и возжаждати на вѣки не будутъ. е) Учителямъ за произведеніє ихъ изъ грубой простоти, отвореніє имъ свѣтлости человѣческой, а имени добрыя славы человіколюбія. ж) Сродинкомъ и сосѣдомъ за союзъ ввѣреной кровы и взаимнаго сожитія. з) Иновѣрцомъ за показаніє благодарности всевысочайшему сотворителю, яко они суть съ нами равнымъ дѣломъ.

Пространѣйшую и доказателнѣйшую науку о чести и повинности вѣрности получатъ дѣти съ дѣлца должности подданныхъ ко своєму Монарсѣ изданнаго.

3. [З обовязку зглядом себе самих мають діти]: [1])

---

[1]) Пропущено в руськім тексті.

1) житіє и здравіє свое собственное соблюдати; 2) сили душевныя свои укрѣпляти и украшати.

1-о. Житіє и здравіє соблюдуть, когда 1) пищи и питія укрѣпляющаго по мѣрѣ употребляти будуть, якоже 2) забавъ житію и здравію опасностію грозящыхъ убѣгнуть.

Изъ того происходить: а) Хлѣба недопеченаго и брашенъ недовареныхъ, овощей недозрѣлыхъ, до коихъ дѣти частѣе бываютъ похитителни, по напрасномъ загрѣніи или запотѣнію студеною водою обливающіи ся, необикновенныхъ и горячихъ питій употребленія, которыя часто различныя слабости и болѣзны причиняють, прилѣжно стерегчи ся могутъ. б) Бѣганія по стогнахъ, огородахъ, кимитирахъ до загрѣнія, забавъ попадъ водами, ставами, рѣками, кладязями, вивозами, вѣшанія ся по плотахъ и лѣторосляхъ, лаженія по звоныцахъ, покровахъ домашнихъ, високыхъ деревахъ за птицами, по єзерахъ, водахъ за рыбами, слысканія въ зимѣ по ледахъ и иныхъ непредналежитыхъ забавахъ, которіи бы имъ опасностію здравія и уязвленія грозили, а найпаче часто и смерть приближити могли, стерегчи ся должни.

2-о. Сили своєя души укрѣплять и украсять: а) когда то все, что имъ отъ катихити и учителя предложено и изяснено будетъ, прилѣжнымъ вниманіємъ часто повторяюще въ доброй памяти удержувати усилують; б) обученныхъ предмѣтовъ благочестія и правоученія касающыхся въ дѣлѣ исполняти будуть.

1. Примѣчай. Дѣти, которыя тыя выше исчисленыя своя обязателства прилѣжно и чистосердечно исполняти будуть, заслужать себѣ на славу и награжденіе, противно же поступающіи пріимуть безчестіе и наказаніе.

2. Примѣчай. Въ удѣлѣ награжденія и размѣру наказанія по политическомъ школьномъ уставу и способствующыхъ приписахъ поступати надлежить. Изъ общаго устава касающагося вкорененія и удерживанія правоученія въ умыслахъ юношества школьнаго проистѣкають для учителей крайныя слѣдующыя одолженія, дабы 1) учителы на выше исчисленыя обязателства ввѣренаго имъ юношества школьнаго прилѣжно чувствовали, якоже 2) къ конечному испол-

ненію оныхъ юношеству школному по силамъ своимъ допомогали.

Должности, которія кромѣ чина учителства у управленія чина пѣвчаго прилѣжному ихъ усовершенію врученныя, унимаютъ имъ силъ, способности и упрямства (zręczności) возрѣнія тѣсно во вся обстоятелства касающыя ся правоученія юношества школьнаго; по совѣту той природной невозможности установляются:

1-о. Изъ собранія обоего пола юношества школьнаго единственныхъ талантовъ, добрыхъ нравовъ и дозрѣлаго вѣка юноши и дѣвици чрезъ учителя за согласнымъ поразумѣніемъ мѣстнаго пароха яко безъсредственныхъ школы дозырателей за предострегателей или смотрителей и за предострегателныцъ или смотрителныцъ избрани били, тѣхъ примѣнителному оку болше яко пять юношей предострегателемъ, только дѣвицъ предострегателницамъ вручено будетъ.

2-о. Ихъ должность будетъ имѣти дрилѣжное вниманіе на наблюденіе по правиламъ школьнымъ дѣти своя своему смотрѣнію врученыхъ въ дому, на пути, идущіи до школы, изъ школы, предъ школою, въ школѣ, при церквѣ, въ церквѣ и по школѣ.

3-о. Єсли бы предострегатель и предострегателница по коимъ изъ учениковъ что худого и преписанымъ правиламъ противнаго усмотрили, о томъ абіе за пришествіемъ въ школу учителя донести имутъ, дабы сходственно къ правиламъ школьнымъ по мѣрѣ своего поступка наказанъ и указненъ былъ.

4-о. Дабы же предострегатели и предострегателницы изъ правилъ своихъ должностей не переступили, будутъ два лица найвѣрнѣйшія и знаменитыя нравами съ обоего пола учениковъ за предострегателя предострегателей и предострегателницу предострегателныцъ избраніи; тѣхъ должность есть тая самая взглядомъ предострегателя, каковая предострегателей взглядомъ прочиіхъ учениковъ.

5-о. О преступленіяхъ чрезъ предострегателей содѣяныхъ волно будетъ подчиненымъ учителю донести, за которіи предострегатели два кроти напомнѣни будутъ, а послѣ по трехъ обличеніяхъ свой чинъ достоиства лишатся.

6-о. Дабы дѣти незнаніемъ правилъ изъ пополненыхъ пороковъ не извиняли себе, надлежитъ, дабы каждой недѣли нарочитаго дня въ наукѣ катихисовой по вечерны въ присутствіи катихити и на вечерны собраныхъ парафіяновъ приписаніи правила школьныя чрезъ учителя голосно и докладно читаны были, а то для того, что бы робители, сродницы и сосѣди знали, како дѣти обходити ся имѣютъ, також де въ дому предостречи и наказати могли.

Изъ обязателства учителей въ прилѣжной и дѣйствителной помощи дѣтемъ ко исполненію више исчисленыхъ ихъ должностей происходитъ, дабы учители юношество школьное своему покровителству врученное въ предмѣтахъ обучителныхъ по преписанымъ книжкамъ въ више назначеныхъ часахъ лучше украшали, невозможно то єсть, дабы учитель въ школѣ, до которой великое число юношества собырается въ означеныхъ до наукы часахъ о предпріятомъ, отъ всѣхъ дѣтей заложеномъ, уроку самъ себе побѣдити могъ, убо дабы [1])

1. Тіи дѣти, коимъ смотръ правоученія прочіихъ провидѣныхъ дѣтей єсть врученый, такожде тѣхъ самыхъ предъ начатієм науки заложенаго урока вислушали, а о томъ учителя чрезъ расписи прилѣжанія (или такъ названія Скары), для того по здѣ приданнаго взора установлени, или которіи єще писати не знаютъ, особливо изъ женскаго пола. [2])

2. Хотя себе учитель съ поданныхъ скаръ о веществѣ (rzeczewistości) самоувѣритися, єдинаго и другаго ученика или многихъ по обстоятелству заложенаго урока самъ вислушаєтъ.

3. Изъ причини той должности получатъ више именованіи предостерегатели и предостерегателницы (censorowie i censorki) чинъ достоинства слушателей и слушателницъ (wysłuchaczów i wysłuchaczek, czyli awdytorów i awdytorek); предостерегатили же и предостерегателницы предо-

---

[1]) sam przez się przekonać się mógł, wypada więc, ażeby:

[2]) Пропущено: podług tu załączonego wzoru urządzone, lub którzy ieszcze pisać nie umieią, a osobliwie z żeńskiey płci, tymczasowo ustnie zawiadomili.

стерегателей, коихъ будетъ должность врученныхъ себѣ преодстерегателей и предостерегателныцъ уроки вислушати, получатъ чинъ достоинства слушателя слушателей, женскаго же пола слушателницы слушателныцъ.

Примѣчай. Прилѣжно здѣ учитель вниматп долженъ, дабы дѣти въ даванiи разсудженiй или изреченiй изъ вислушаныхъ уроковъ дарами обдарени не были (podarunkami nie uwodzili się).

4. Изъ крайныхъ росписовъ слушателей установитъ учитель мѣсячный суммаричный краткый роспись, по формуляру више способомъ заведенiя школъ парафiялныхъ присовокупленый, прилѣжанiя и нравоученiя юношества школьнаго каждаго пола особеннаго и таковыи изъ причипи каждаго мѣсяця каждому пароху мѣстному или безпосредственному школы дозирателю для далшого употребленiя вручитъ.

5. Для отради труду учителя надлежитъ уроки такъ раздѣлити, дабы дѣти молодшiи одного предмѣта всѣ купно, старшiи же своєго такожде училися; когда бы обучая по єдиному, особенно, по колико дѣтей безъчисленый себѣ трудъ причинилъ.

6. Дабы дѣти знали, когда имутъ до школы собиратися, надлежитъ имъ возвѣстити ударенiємъ звона на то опредѣленнаго, понеже яко юношы, что нижше изъ раздѣленiя времени покажется, въ особенныхъ, а дѣвицы такожде во отмѣнныхъ часахъ до школы собиратися будутъ и для того, гдѣ то быти можетъ, въ отмѣнне звоны на отмѣнный полъ звонити потреба.

7. Довѣдиванiя ся о часахъ школныхъ и звоненiе школное отъ слушателей на перемѣни на седмицы удержовано быти имать.

8. Дабы себе учитель увѣрити могъ, которiи дѣти въ школѣ находилися, а которiи ни, иматъ єжедневно рано и по полудны, предъ или по наукѣ школьной прочитати розписъ прилѣжанiя и въ той часъ дѣти неприсутствующiи, яко и тiи, которiи позднѣй пришли по наставленiю въ росписѣ прилѣжанiя записати. Дѣти же на прочитанiє своего имени и прозвища должин отозватися словомъ „єсмъ“ или „здѣ“; смотрѣти на тое учитель имѣетъ, дабы

одніи за другихъ не отзивалися. Сурово здѣ остерегается учителей, дабы чрезъ доданую више себѣ описаннымъ способомъ помощъ въ свойственной своей должности обученія и взиранія въ правы юношества себѣ не похлѣбствовали, но со усердіемъ таковый свой трудъ собственнымъ добрымъ примѣромъ умножили; и отъ туду такожде происходитъ, дабы во время часовъ школьныхъ куда индѣ не отдалялися, но въ томъ времени случайную каковую услугу пѣвца касающую ся чрезъ вспомощника, коимъ быти можетъ понамаръ или единъ съ учениковъ исполняющій.

Въ особливыхъ своихъ должностяхъ довѣдается учитель съ приданнаго здѣ наставленія, для учителей школьныхъ изданнаго, по коему во всѣхъ взглядахъ, исходствахъ докладно наблюдати себе долженъ.

Что касается времени для училищъ парафіялныхъ установленнаго: 1) Цѣлое теченіе года школьнаго називается годомъ школьнымъ періодическымъ. 2) Таковый раздѣляется на два годовыя теченія. Годъ школьный періодическій заключаетъ въ себѣ 10 мѣсяцей и дней 24, а затѣмъ единственныя теченія изъ 5-ти мѣсяцей и 12 дней слагатися будутъ. 3) Теченіе школьное начинатися будетъ каждаго года порядочно отъ 5 дня Септемврія, а состояти будетъ до седмнайцятого февруарія, въ 819 отъправится розыскъ (examen) генералный первополъ годовый. 4) Теченіе же другое начнется 21 Февруарія, окончится 29 Юля, 30 же и 31 Юля отправится розыскъ другій полъ годовый. 5) Отъ 1 Аогуста начнутся вакаціи и состояти будутъ до 5 Септемврія. 6) Наука школьная въ особенныхъ предмѣтахъ имѣетъ быти поздѣ приданномъ седмичномъ роздѣлѣ времени отъ катихитовъ и учителей юношеству школьному удѣленна. 7) Всѣ недѣли и нарочитіи дни свободни суть отъ науки школьной; въ тіи однако на набоженствѣ, тако ранномъ, яко и вечерномъ, также и на катихисисѣ дѣти школніи находитися имутъ. 8) Въ теченіе года школьнаго юношество школьное одолжено есть 5 кратъ исповѣдь святую въ слѣдующихъ дняхъ отправити: О Успеніи пресвятыя Богородицы, Соборѣ Архистрастига Михаила, Рождествѣ Христомъ, предъ Пасхою и Сошествіи святаго Духа. 9) При конци каждаго мѣсяца имѣется подавати отъ учи-

теля роспись прилѣжанія и правоученія юношества школьнаго по приданному формуляру до мѣстнаго пароха яко безъпосреднаго дозирателя школы. 10) Каждаго мѣсяця [1]), тоесть при концы мѣсяца Марта и Септемврія вещественый роспись тѣхъ дѣтей, которіи въ продолженію того времени до школы прилѣжно не ходили, до грунтовнаго господства, дабы нынѣшное расположеніе взирателное въ преписанныхъ своихъ правилахъ особенныхъ къ заведенію возраста и умноженію училищъ парафіялныхъ совершенный конецъ пріяти могъ; парохи яко безъпосредственніи училищъ дозиратели по чину возванія своєго на слѣдующія два обстоятелства чувствителное дѣйствіе и прилѣжное око имѣти будутъ, дабы: 1-о. все тое, єже ихъ самыхъ касается, прилѣжно и примѣрно исполняли; 2-о. училелей до прилѣжнаго и чистосердечнаго усовершенія собственныхъ должностей возбуждали и накланями.

1-о. Изъ должности безъпосредственнымъ школъ дозирателемъ и купно катихитомъ собственно происходитъ, [аби]: а) Абіе по пріятію нынѣшнаго розположенія юношество обоєго пола до школы опредѣленное до той више описаннымъ способомъ завели. б) Юношество школьное уложителными табличками и книжками одарили. в) До пріятія науки оныя изъ различныхъ источниковъ возбудили. г) Катихисису въ више преписанныхъ часахъ обучали и издѣланныхъ съ того единственныхъ вносовъ чистосердечное нравоученіе въ нихъ вкореняли. д) Юношество школное до слушанія набоженства и отправленія исповѣди святой въ опредѣленнѣхъ предѣлахъ приготовляли, возбуждали и наганяли. е) Негодности учителей (nieudolności) въ нѣкакыхъ предмѣтахъ обучителныхъ, яко и неприсутствія ихъ въ школѣ изъ причини слабости, хожденія на методику или инной важной сами собою заступовали, наконецъ ж) Пренятія заведенія и возраста училищъ задержаніе положенное (tamę kładące) више о заведенію школъ особъ нечисленныхъ правилъ способомъ необходимо подъ собственнымъ отвѣтомъ удаляти старалися.

2-о. Изъ должности взора чистосердечное и прилѣжное усовершеніє должностей учителей свойственныхъ над-

[1]) Każdego pół roku, to iest z końcem miesiąca marca i września.

лежитъ, дабы безъпосредственно школъ дозиратели добрѣ увѣрени были: а) Всѣ ли опредѣленые дѣти до школы заведеныя ходятъ? б) Учитель ли до науки назначенаго часа порядочно наблюдаетъ? в) Дѣтей ли всѣхъ предмѣтовъ преписаныхъ учитъ? г) Дѣтемъ ли предналежитимъ способомъ нравоученіе вкореняетъ? д) Въ розмѣрѣ ли награжденія и наказанія надлежито поступаетъ? е) Росписи или названіи каталоги прилѣжанія въ вещи самой наблюдаетъ?

Пространѣшее знаніе своихъ должностей получатъ безъпосредственно дозиратели школъ изъ наставленія для мѣстныхъ пароховъ преписанныхъ, которое всякому пароху не за долгое время вручено будетъ.

18. *Обіжник деканату з увагами до „взірцевого пляну“. 22 червня 1818.*

Plan wzorowy dla szkół powiatu tuteyszego stosownie do polityczney ustawy szkolney zrobiony kommunikuie się wwjmci xx. bezpośrednym dozorcom szkół parafialnych tym końcem, ażeby

1-o. Każdy swą względną szkołę parafialną podług tego uregulować i utrzymywać starał się, co czyni, gdy a) wszystkie dzieci parafialne oboyga płci od lat 6 do 12 podług metryki w alfabetyczny katalog wciągnie i one do szkoły w planie opisanym sposobem zaprowadzi; gdy b) szkołę swą potrzebnemi tabellami i tablicami, pisowniami, książkami zaopatrzy; gdy nareszcie c) na wykonywanie szczegółów co do porządku i czasu ninieyszem planem przepisanych pilnie czuwać będzie.

Tabell bukwarycznych dużych i małych, tudzież przepisanych książek może każdy nabyć w szkół - dozorowym urzędzie powiatowym; tablice zaś duże i kilka małych drewnianych do poznawania liter i pisania liczby można kazać sobie zrobić stolarzowi za dowolną ugodą.

Co się tyczy wykazów pilności, czyli tak zwanych errat, tudzież instrukcyi dla nauczycielów, iakoteż i tygodniowego podziału godzin, takowe dla rozlicznych urzędowych zatrudnień ieszcze nie są skończone, lecz w krótce urządzone i nadesłane będą.

Tym czasem iednak stanowi się podział godzin naukowych następuiący:

1-o. Od 7 godziny do 8 z zrana uczyć się będą poznania liter i składni początkowe dziewczęta, od 8 zaś do 10 tegoż samego przedmiotu początkowe chłopcy. Ponieważ zaś więcej będzie dziatwy początkowey, iak dawnieyszey, a zatym stosownie do polityczney ustawy szkolney przedpołudniowe tylko prelekcyi do tegorocznych wakacyi odbywać się będą, popołudniowy zaś czas każdego dnia będzie wolny od nauki szkolney.

2-o. Te dzieci, które iuż w przedmiotach naukowych dalszy postęp zrobiły, maią się uczyć w tych samych godzinach swoich porządkowych przedmiotów.

3-o. Jeżeli kapłan będzie z intencyą mszy ś. w powszechny dzień, tedy takowę ma mieć o godzinie 8-ney, a to tym końcem, ażeby dziewczęta po szkole, chłopcy zaś przed szkołą, takowey słuchać mogły.

4-o. Załączony plan wzorowy ma być co do słowa przepisany i w szkółkach parafialnych od tyczących stron ściśle zachowany. Ponieważ że nie wszyscy diacy są w stanie zrozumieć go, a zatym takowych w tey mierze oświecić należy.

5-o. Zaraz po odebraniu ninieyszego planu szkoły parafialne zaprowadzone i w niem wyszczególnianym sposobem utrzymywane być maią. Ciężki ten obowiązek poleca się gorliwości wwjmci xx. parochów i kooperatorów, po których spodziewać się można, iż dla utrzymania zaszczytnego imienia dozorców szkół i zasłużenia sobie na dalsze względy które im od rządu są zabespieczone, swey pracy i usilności oszczędzać będą, a to tym pewniey, że po szczęśliwie w miesiącu przyszłym rb. przedsięwziąć maiącey wizycie powiatowo-dozorczey ci dusz starownicy, którzy sobie z zaprowadzenia i utrzymywania szkółek parafialnych podług przepisanego planu wzorowego na szczególne względy zasłużą, zaraz po ukończoney wizycie od powiatowego szkół dozorczego urzędu przez konsystorz w. cesarsko-królowskim rządom krajowym przedłożeni będą.

Ninieyszą odezwę wraz z planem wzorowym za odebraniem zaraz przepisać i bez naymnieyszey zwłoki natychmiast daley expedyować należy, a to tym końcem, ażeby przed wi-

zytą i wakacyami szkółki parafialne przynaymniey zaprowadzone być mogły; zatrzymuiący ie więcey na[d] ieden ściśle odpowiedzialny będzie.

Nahorce dnia 22 czerwca 818.

19. *Обіжник деканату з докорами духовенству по шкільній візитації. 24 серпня 1818.*

Z wizyty szkolney w miesiącu lipcu rb. w dekanacie tuteyszym przedsięwziętey widocznie okazało się, że niektórzy parochowie y kooperatorowie swe szkoły parafialne z przykładną gorliwością zaprowadzone w obrębach planu wzorowego pilnie utrzymuią; inni zaś prawie iak z musu y obawy kary ten ważny obowiązek pełniąc ledwie co tylko iakie ślady zaprowadzoney szkoły pokazali, a przeto w remanencie defektów tycząc się uzupełnienia aktów szkolnych ieszcze dotychczas pozostaią.

Szczególnie spostrzeżone defekta są te:

1-o. W niektórych szkołach całkiem ieszcze osobny protokoł szkolny nie iest prowadzony, w innych zaś wprawdzie znaydzie się takowy, lecz poczęści defektowy; że 2-o. Przepisany plan wzorowy co do porządku y czasu bardzo się rzadko gdzie zachowuie. Wina ta spada na dusz starowników, gdyż niewręcz którzy diacy o niezachowanie porządku y czasu percypowanio dpowiedzieli, że od swych xsięży o tym nie słyszeli; że 3-o. Wykazu dziatwy oboyga płci do szkoły zaprowadzoney, podług obwieszczonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney §. 13. rozdz. III. urządzonego, nie okazali, lecz chodzącą dziatwę do szkoły na nikczemnych szpargałach opisane prezentowali; że 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzącey podług N-ru porządkowego, N-ru domu, podług ilości lat czyli wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego wizytatorowi podług zalecenia ddto 5 lipca rb. do licz. 7 ztąd wydanego nie przedłożyli; że wreszcie 5-o. Na trudności w zaprowadzeniu szkółek narzekali, a środków planem wzorowym co do zaprowadzenia szkół przepisanych nie używali.

Nieuzupełnienie to przepisanych szczegołów szkolnych w tem pierwszym razie tyczących się dusz starowników prze-

bacza się, lecz po ukończonych wakacyach, a szczęśliwie zaczętym kursie pierwszym takowe iak naypunktualniey wykónywane bydź maią, gdyż w przeciwnym razie po odkrytey podczas przyszłey wizyty szkolney (która z końcem pierwszego kursu nieuchybnie nastąpi) niezupełności teraz uchybionych szczegółów wina y odpowiedzialność nie diaków (którzy ieszcze nie są kwalifikowanemi), lecz dusz starowników przypisana będzie, a zatym rekommenduie się, obowiązuie i zaleca dotychczac oziębłym, ażeby za wzorem pierwszych przykładnych dusz starowników idąc w gorliwości co do zbawiennego dzieła szkoły porównać się starali.

Jmci xx. parochowie, kooperatorowie, którzy ieszcze katalogów dziatwy szkolney wyż opisanym sposobem urządzonych wizytatorowi szkół powiatowemu nie przedłożyli, takowe zaraz po odebraniu ninieyszego zalecenia do urzędu względnego szkół dozorczego nadesłać maią.

Nahorce d. 24 augusti 818.

20. *Обіжник деканату з вказівками, яких треба придержувати ся в новім шкільнім роцї. 31 серпня 1818.*

Ponieważ pięciotygodniowe wakacye, które podług zalecenia ztąd pod 28 lipca r. t. do licz. 9 wydanego iuż z dniem 5 września r. b. kończą się, a że 6 wypada niedziela, przeto aż 7 września r. t. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się maią. Dnia 6 września, to iest w niedzielę przed rozpocząć się maiącą szkołą powinni dzieci szkolne, które ieszcze dotychczas naznaczoney spowiedzi nie odprawili, nieuchybnie za wydanemi kartkami tę odprawić. Dzień, miesiąc y rok, którego dzieci szkołne w 5-ciu naznaczonych terminach spowiedź odprawiać będą, ma bydź w protokole szkolnym zanotowany, a to tem pewniey, że podczas wizyty szkolney każdy duszstarownik zapisanemi terminami przez dzieci odprawioney spowiedzi legitymować się będzie obowiązany.

Ażeby podczas w tem roku odprawioney wizyty szkolney poniekąd spostrzeżony i iuż pod dniem 24 sierpnia r. t. do liczby 12 w niektórych obowiązanościach obwieszczony nieporządek za szczęśliwie rozpoczętym kursem 1-m w dobrą manipulacyę szkolną zamienić się mógł, stanowi się:

1-o. Przed rozpoczęciem szkoły rzetelny wykaz podług wiadomego iuż wzoru był urządzony i podług tego dziatwa oboiey płci tak ta, co iuż do szkoły chodziła, iak też i podług naywyzszych rozporządzeń za zdolne kwalifikowana, do szkoły natychmiast wezwana była.

2-o. Przeciw uporczywym w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodzicom maią bydź użyte środki, o sposobie zaprowadzenia szkoły planem wzorowym przypisane, przeto, ieżeli z przyczyny zaniedbanego użycia tychże środków kwalifikowana dziatwa szkołę zaniedba, cała wina i surowa odpowiedzialność na względnego duchownika spadnie.

3-o. Wyż namieniony wykaz ma bydź każdego miesiąca de novo urządzony w swych rubrykach podług daney przytem informacii dopełniony i w aktach szkolnych pełnie zachowany, a to tem końcem, ażeby podług miesięcznych wykazów rzetelne, połroczne tabelle do dominium i do względnego urzędu szkół dozornego mogły bydź urządzone. Szczególne wykazy miesięczne podczas wizyty szkolney maią bydź przedłożone.

4-o. Porządek szkolno-manipulacyiny do dalszego w tey mierze rozporządzenia konsystorskiego ma się [ten] sam zachować, który iest planem wzorowym przepisany.

5-o. Nauka szkolna ma się dziać w swych przedmiotach podług tu załączonego podziału godzin tak iednak, aby w tym kursie starsze dzieci oboiey płci przed południem 3 godziny, to iest od 8 do 11, młodsze zaś po południu 2 godziny od 2 do 4 godziny do szkoły chodzili.

Przez starsze dzieci rozumi się tu 1 oddział tych dzieci, które iuż pewne początki nauki szkolney maią; przez młodsze zaś 2 oddział rozumieią się dzieci, które pierwsze początki biorą, a zarazem i te, co dopiero do szkoły zaprowadzone będą. Zrobienie oddziałów poleca się w tem początkowym razie rostropności duszstarowników za zgodnym porozumieniem się z nauczycielami, którzy te dzieci kształcili.

6-o. Akta szkolne, a nayszczególniey protokoł rozporządzeń szkolnych osobny i protokoł odebranych z urzędu powiatowego drukowanych pism i książek szkolnych, odtąd ma bydź utrzymywany.

Nahorce dnia 31 sierpnia 818.

21. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818.*

Exemplarze katechismu małego i powinności poddanych ku monarsze dla szkół narodowych powiatu tuteyszego od jw. konsystorza nadesłane wielebnościom waszym stosownie do ilości dziatwy do szkoły chodzącey tym końcem kommunikuie się, ażeby każdy podług tu załączonego wykazu do swey szkoły przeznaczone exemplarze odebrał, takowe dzieciom, które iuż początki czytania z gramatyki powzieły, doręczył i one podług tych przepisanym porządkiem w oznaczonym czasie kształcił. Poiedyncze exemplarze tak katechizmu małego, iakoteż i powinności poddanych ku monarsze kosztuią po 15 xr.

Doręczone exemplarze imcixx. bezpośrednie szkół dozorcy w protokole przyiemu pism drukowanych szkolnych tym końcem urządzone pod datą doręczenia zapiszą, takowe dzieciom rozdadzą i wyż wyszczególnioną ilość pieniężną w oznaczonym czasie od stron odebrawszy do urzędu powiatowo-dozorczego podług protokołu za odebranym kwitem złożą.

Ponieważ niektóre pozniey zaprowadzone szkoły, tudzież dawnieysze, które swieżo dziatwę w przybytku dostały, tabell bukwarycznych i tabell do składni drukowanych potrzebować będą, a za tym po odebraniu tych za okazaną konsygnacyą tu niezwłocznie udać się maią.

Załączone exemplarze po odebraniu tyczących się podług wykazu za recepisem odsyłane bydź maią, w którym recepisie powinny bydź oznaczone sztuki, wiele kto takowych ogółem odebrał.

Nahorce dnia 7 września 818.

22. ***Обіжник деканату із вказівками, як поступати, коли шкільні будинки малі, або де їх і топлива нема. 18 падолиста 1818.***

Ponieważ po niektórych mieyscach dekanatu tuteyszego domy szkolne nader szczupłe i nie mogące dziatwy do szkoły chodzącey umieścić znayduią się, po innych zaś żadnych niema, tudzież poniekąd brak opału kontynuowaniu i rozszerzeniu zaprowadzoney nauki szkolney tamą się staią i przeto zaradzaiąc temu niedostatkowi do dalszego rządowego w tey

mierze rozrządzenia stanowi się, co następuiące, ażeby 1-o. W tych mieyscach, gdzie się szkółki szczupłe i liczbie dziatwy do szkoły chodzącey nieodpowiadaiące znayduią, na potrzebnym iednak ogrzaniu onych nie zbywa, dziatwa szkolna na poddziały tak uregulowaną była, iżby ieden oddział przed południem, drugi zaś po południu do szkoły zgromadzał się. Jeżeliby zaś od tych dwoch oddziałów ieszcze co dziatwy zbywało, tedy i trzeci oddział uregulowany iz zrana lub po południu na pewną godzinę w domu szkolnym dla powzięcia nauki umieszczony bydź ma. Rozumi się przez się, że oddziały nie podług wieku lub wzrostu, lecz podług pilności, poięcia i postępów dziatwy urządzone w obrębach pilności i karności szkolney utrzymywane bydź powinny. 2-o. Azeby tam, gdzie żadnego domu szkolnego niema, naięcie zaś prywatnego wygodnego domu na tymczasową skołę trudnym by było, tudzież gdzieby o opatrzenie i opalenie domu szkolnego niepokonana trudność ze strony gromad i gruntowych zwierzchności zachodziła, w tym przypadku bez żadnego względu szkoła koleyna ustanowioną była w ten sposób, iżby dla przykładu dwa lub trzy dnie do domu parocha pomimo wszelkiey subiekcyi, gdyż tu idzie o dobro powszechne, potym zaś do innych wygodnieyszych domów tych rodziców, których dzieci do szkoły przyznaczone są lub aktu chodzą, dziatwa na naukę zgromadzała się. Będzie to wprawdzie z subiekcyą dla wszystkich stron, lecz w tak nagłey potrzebie innego środka obmyślić nie można; gdzieby iednak skuteczniey temu niedostatkowi zaradzone bydź mogło, nie zbrania się.

Idzie tu nayszczególniey o czas i okoliczności, które temu dobroczynnemu dziełu sprzyiaią, pomyślność bowiem tego od naszey niesfatygowaney troskliwości, nieustaiącey gorliwości i czynnego przy wytrwałey cierpliwości, współdziałaniu wielce zależy, przeciwnie zaś oziębłość, gnusność, sprzyianie letkomyslnym i bezgruntownym zasadom, zniszczenie tego zbawiennego dzieła za zamiar maiącym, przyspieszyłyby nam nieodpłakaną szkodę i niewynagrodzoną odpowiedzialność. Przeto przy wzaiemney miłości braterskiey imieniem wysokich rządów i naczelney naszey władzy wielebnych waszych proszę, obliguię i oraz zalecam, byście zbawiennemu temu obowiązkowi z powołania naszego na nas włożonemu wyż

określonym lub dogodnieyszym iakowym sposobem zadość uczynić starali się, w przeciwnym bowiem razie [przy] wizycie szkolney odkryta oziębłość, gnusność i nieczynność bez żadnego względu i exkuzy w protokole wizytacyinym zanotowaną i naczelney zwerzchności szkolney przedłożoną bydź musi.

W Nahorcach dnia 18-tego listopada 818.

23. *Обіжник деканату про сумний вислїд візитацїї що до стану шкіл у куликівському деканатї. 10 мая 1819.*

Z wizyty szkolney w miesiącu marcu r. b. w połowie dekanatu przedsiewziętey widocznie okazało się, że szczęśliwie zaprowadzone szkoły parafialne przez oziembłość, nieczułość i zaniedbanie instrukcyi przepisów i rozporządzeń szkolnych niektórych dusz starowników, oraz bezpośrednych dozorców, tudzież diaków i nauczycielów z urostu spadaią i prawie do schyłku się zbliżaią. Spostrzeżone, w protokoł wizytacyiny wciągnione defekta są następuiące:

1-o. W niektórych przepisany i powagą jw. konsystorza zaakceptowany plan wzorowy co do porządku i czasu nietylko, że się nie zachowuie, ale nawet się nie znayduie. 2-o. Niektórzy dusz starownicy na iednym lub drugim zaleceniu, upomieniu i mniey czułym zachęcaniu parafianów, aby dzieci do szkoły posyłali, zaprzestaią, czulszych, planem wzorowym przepisauych środków nie używaią, a tak albo całkiem pomocy dominikalney w tey mierze dopraszać się zaniedbuią i opieszałych w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodziców nie donoszą, albo przerzeczoney na swe podanie pomocy używać nie chcą. 3-o. Wykazu dziatwy oboyga płci do szkoły zaprowadzoney podług obwieszczonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału VII. §. 13 urządzonego nie okazali. 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzęcey podług ilości wieku dzieci alfabetycznym sposoben urządzonego podług zalecenia de d. 15 juli 818 do liczby 7-mey ztąd wydanego nie przedłożyli. 5-o. Z tych mieysc, w których ani perswazyą, ani oświeceniem, ni też pomocą dominium zamiaru swego dopiąć nie mogą, o skuteczne wsparcie przez urząd powiatowo-szkolny do c. k. urzędu cyrkularnego nie udaią się. 6-o. (пропущене). 7-o. Z odprawioney [сповідп] w pięciu naznaczonych

terminach kartkami imion dzieci wykazać się nie mogli. 8-o. W niektórych mieyscach protokoły szkolne niedbale napisane, mylnie, z innemi rozporządzeniami pomieszane przekładali, a w niektórych nawet żadnych nie okazali.

Zapobiegaiąc wreszcie temu nieporządkowi naysurowey zaleca się dozorcom tych szkół, w których wyszczególnione defekta znayduią się, ażeby one iak nayrychley poprawić starali się, gdyż w przeciwnym razie ściągną na siebie niełaskę jw. konsystorza, położą tamę dalszey swey promocyi i nie uydą kar ustawami i zarządzeniami szkolnemi wymierzonych.

Nahorce dnia 10 maja 819.

24. *Обіжник деканату домагаєть ся свідоцтв про моральність, здібність і сповнюванє обовязків дяко-учителїв. 24 мая 1819.*

Stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney potrzebno iest urzędowi powiatowemu wiadomość o persystencyi nauczycielów czyli diaków, ich moralności i zdolności do pełnienia obowiązków nauczycielstwa szkolnego. Dla przekonania się o pobycie wzmiankowanych diaków i o własnościach do sprawowania urzędu nauczycielstwa nieuchronnie potrzebnych naznacza się termin na dzień 1-go czerwca rb. na godzinę 2 po południu. Przeto poleca się wwxx. dozorcom szkół parafialnych, ażeby względnych swych diaków zaświadczeniami zaopatrzonych na wspomiany termin do Nahorec nieuchybnie wyprawili, w przeciwnym razie, któryby się temu rozkazowi powodować nie chciał, podpadnie nocie nieposłuszeństwa i niemiłey rekomendacyi do wyzszey instancyi szkolney. W którey zaś parafyi żadnego dotąd diaka niema, o tym relacyę exofficio do urzędu powiatowego należy zrobić.

Nahorce die 24 maji 819.

25. *Обіжник деканату назначає реченець шкільної візитації і вказує відповідні домаганя. 6 липня 1819.*

Tyczącym się wwxx. parochom, kooperatorom, a oraz bezpośrednim szkół parochialnych dozorcom czyni się wiadomo, że wizyta szkolna w połowie dekanatu, w którey ieszcze odprawiona nie była, dnia 19 juli rb. od Żołtaniec rozpocząć

się ma. Wizyta ta podług naywyszych, świeżych rozporządzen szkolnych bardzo ściśło przedsiewziętą być powinna; nadewszystko dociekano będzie, czyli parochowie i kooperatorowie stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney, zarządzeń konsystorskich i approbowanego ztąd wydanego planu wzorowego szczerze do dzieła szkolnego przychyliły się. Udaremione będą wycieczki tych, którzy ochraniać się zechcą tym, że w cerkwi ludowi parochialnemu dzieło szkolne zalecali i dzieci do szkoły posyłać nakazywali, ieżeli tylko polityczną ustawą szkolną y planem wzorowym przepisanych środków nie używali i tym się wynieść nie usiłuią. Ostrzega się przeto, by każdy dusz starownik, osobliwie zaś ci, którzy nieporównanie mnieyszą z rokiem przeszłym liczbę dziei oboiey płci do szkoły chodzących maią, wywody słuszne i rzetelne do zadyktowania w protokoł szkolny na pogotowiu mieli, gdyż w przeciwnym razie wina odpowiedzialności na nich samych spadnie. Do tey wizyty ma każdy dusz starownik za daną sobie pewną wiadomością od wizytatora szkół stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału 20 §. 6 dominikalnego officialistę i wujta, oprócz tego kilka ludzi z gromady (pod naznaczonym w powyszym § strofem, który za odesłaniem protokołu do c. k. wysokich rządów krajowych nieuchybnie na nie przytomnych nastąpiłby) wezwać i wszystko w przepisanym porządku na pogotowiu mieć. Ww. imci xx. dusz starownicy, w których szkołach wizyta szkolna iuż w przeszłym półroczu odprawiła się, niechay sobie nie tuszą uchybnieniem zapadłey ostrości nowych naywyzszych przepisów względem przedsiewzięcia wizyty szkolney i albowiem w tey mierze zarequirowani dowodnie z załączeniem pewnych allegatów o stanie swych szkół legitimować się będą musieli. Należy przeto usilnie czuwać na utrzymowanie i pomnożenie dzieła szkolnego.

Nahorce die 6-te julii 819.

26. *Обіжник деканату про приготовання до нового шкільного року. 26 серпня 1819.*

WWJX. bezpośrednym dozorcom szkół parafialnych dekanatu r. g. kulikowskiego. Ponieważ 5-o tygodniowe wakacie, które podług rozdziału 3-o aprobowanego planu wzoró-

wego dla szkół parafialnych dekanatu tuteyszego przepisanego iuż z dniem 5-o września rb. kończą się, przeto dnia 6-o września rb. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się powinny. W celu skutecznego zaprowadzenia i dawnych zaprowadzonych szkół parafialnych pomnożenie wwxx. bezpośredni szkół dozorcy maią zachować to, co następuie:

1-o. W poprzedzaiącą niedzielę, to iest 5-o września rb. każdy dusz starownik katalog dzieci oboiey płci podług wykazu tegorocznego od lat 6 do 12 do zwidzania szkoły kwalifikowanych, iako też i tych, co dopiero oną zaczynać maią, należycie podług wydaney ztąd w roku przeszłym informacyi po imieniu i przezwisku urządziwszy po ukończonym nabożenstwie ludowi parafialnemu, a mianowicie rodzicom i krewnym kwalifikowanych dzieci za poprzedniczą stosowną naukę o dobrym wychowaniu dzieci przeczyta i do pilnego posyłania do szkoły wyszczególnych dzieci rodziców i krewnych ze źródeł powodowania się woli Bożey, rozkazów rządów i własnego dobra dzieci i rodziców, tudzież z sprzeciwia się Bożey i monarchy woli, a przeto zaniedbania własnego dobra, a nareszcie z nieuchybnie sciągnioney na się nagany zachęci i pobudzi.

2-o. Wyż zmiankowany katalog dziatwy oboiey płci do szkoły kwalifikowaney po zrobionym ogłoszeniu w cerkwi zaraz do zwierzchności grontowey z stosowną relacyą o dopełnieniu tego, czego naywyzsze przepisy i postanowienia szkolne pomnożeniu i rozszyrzeniu dzieła szkolnego od dusz starowników wymagaią, z uprzeymym przepomnieniem się o przepisaną polityczną ustawą szkolną skuteczną pomoc posyłaniu dzieci do szkoły odeszle.

1-o. Dla ulżenia fatygi bezpośrednych szkół dozorców w relacyonowaniu o dzieciach zwiedzanie szkoły zaniedbuiących, dla uchilenia się od częstych narażań grontowym zwierzchnościom i przełożonym gromad, a przeto do uniknienia wszelkiego w tey mierze nieporządku będzie wkrótce stosownie do przepisów pol. ust. szkol. ztąd odezwa od wszystkich jurisdykcyonów dominikalnych obwód tuteyszych szkół stanowiących zrobiona, ażeby z 2-ch lub 3-ch kandydatów od dusz starowników względnym dominiom proponowanych ieden nayzaufanszy na dozorcę szkolnego obrany i umocowany był, którego obowiązkiem będzie niedbałe rospustne dzieci do szkoły

napędzać i o posyłaniu do szkoły swych dzieci opieszałych rodziców do dusz starowników, a przez tych podług okoliczności do zwierzchności gruntowych donosić.

4-o. Z okazyi ninieyszego postanowienia będą obowiązani dusz starownicy za danym sobie ztąd powtornym obwieszczeniem 2-ch lub 3-ch obyczaynych, pobożnych i do sprawowania tego obowiązku szykownych ludzi za kandydatów na dozorców szkolnych względnym jurisdikcyom dominikalnym proponować y od tych dopraszać się o zapewnienie, na pismie dane, którego z tych za dozorcę oznawać, od zleconych mu obowiązków używać maią. Gdzie więcey wsi do iedney szkoły są inkorpowane, tam z każdey osobny dozorca szkoły powinien być obrany.

5-o. Przed zaczęciem szkół maią wszystkie dzieci spowiedź ś. za danemi i potym znow odebranemi i w aktach szkolnych pilnie zachowanemi kartkami odprawić, co 5 razy do roku w przepisanych terminach zachować należy.

6-o. Porządek szkolno - ekonomiczny, szkolno - manipulacyiny i szkolno-policyiny podług wydanego planu wzorowego, tudzież podział co do przedmiotów nauki i co do czasu ma się tak zachować, który w roku przeszłym kurendą pod dniem 31-go sierpnia do licz. 13 ztąd w dekanat wysłaną z załączonym wzorem podziału godzin w języku oyczystym przepisany był.

7-o. Porządne utrzymywanie aktów szkolnych, iako to protokołu rozporządzeń szkol., protokołu przyiemu i wydatku książek i pisowni szkolnych, rocznego wykazu dzieci oboiey płci od lat 6 do 12 do szkoły kwalifikowanych, miesięcznych wykazów pilności, tudzież wykazów półrocznych o stanie szkół parafialnych, nareszcie wykazow popisu dziatwy na examinach i kartek, zapewniaiących w 5-ciu przepisanych terminach odprawioney spowiedzi szkolney, iak naytroskliwszey pilności ww. imci xx. dozorców szkół parafialnych poleca się.

Nahorce die 26 augusti 819.

27. *Обіжник деканату подає вказівки як виготовлювати екстракти про стан шкіл. 30 серпня 1819.*

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia extraktów o stanie szkół parafialnych każdego roku 2 razy z koń-

cem marca i września od każdego parocha i kooperatora podawać się maiących pod dniem 19-o kwietnia 817 do liczby 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd pod 14 lipca 817 do licz. 30 w dekanacie oryginalnie z załączonym wzorem i potrzebną informacyą, zaleca się, co następuie, ażeby 1-o. Każdy dusz starownik takowy extrakt podług wiadomego formularza za druge pułrocze 819 r. należycie urządził. 2-o. Rubryki 3, 4-te, gdzie iest napisane imie nauczyciela, iego pilność, zdolność, obyczaie, z powodów, że ieszcze takowych nie mamy, oznaczył, reszte zaś wszystkie rubryky stosownie do napisów dopełnił. 3-o. Z tych extraktów podwóynie na arkuszu całym urządzonych ieden w swoich aktach szkolnych zostawił, drugi zaś do urzędu szkoł powiatowo-dozorczego na powyzszy termin, to iest na 21 wrzesnia rb. bezzawodnie przysłał.

Ponieważ z tych wykazów ma się urządzić i przez jw. konsystorz wysokim c. k. rządom krajowym przedłożyć summaryczny wykaz o stanie szkół parafialnych, z którego zdolność, pilność i gorliwość w pomnożeniu dzieła szkolnego szczególnych dusz starowników oczewiście się okaże, przeto przepomina się wielebnościom waszym świeżo ztąd wysłaną odezwę zaczęcie szkół w r. t. obwieszczaiącą i sposób zaprowadzenia i pomnożenia zaprowadzonych wskazuiącą, gdyż z rubryk porównywaiących rok teraznieyszy z przeszłym, gdy się w roku teraznieyszym okaże mniey uczniow, iak w przeszłym, będzie to dowodem oziembłey pilności i troskliwości dusz starowników.

Nahorce dnia 30 sierpnia 819.

28. ***Витяг про стан жовтанецької школи в р. 1819.*** *(Диви стор. 59).*

29. ***Обіжник деканату про посиланє дяків на інструкцію до Нагорець. 1 грудня 1819.***

Pod dniem 9. września rb. do liczby 21 wszystkim bezpośrednym dozorcom obwodu tuteyszego czule ztąd polecono było, ażeby swych diaków, a oraz tymczasowych nauczycielów parochialney dziatwy szkolney każdego miesiąca po dwa razy, to iest 15 i 30 do Nahorec na instrukcyę posyłali. Polecenie to dotychczas po większey części zaniedbane w dwoia-

Dekanat kulikowski

EXTRAKT
o stanie szkoły na rok 1819.

Nazwisko mieysca, w którym szkoła się znayduie	Imie parocha	Imie nauczyciela	Jego pilność, zdolność, obyczaie, sposób postępowania z młodzieżą	Nazwisko tymczasowego pomocnika lub diaka	Jego zdolność, pilność, obyczaie	W tey parafii uczy dzieci paroch			Liczba dzieci do szkoły zdolnych		Liczba do szkoły chodzących		Z tych chodziło do szkoły			W porównaniu z rokiem przeszłym		Dzieci uczą się			Przedmioty nauki				Osoby, które szczególnie około sokoły zasłużyli się
						sam	z pomocą diaka	lub innego pomocnika	chłopców	dziewcząt	chłopców	dziewcząt	pilno	czasem	nigdy	więcey	mniey	w szkole oddzielney	w domu parocha	w innym domie	czytanie elementarza	katechizmu	pisania	rachunki	
Żołtańce	Bas. Błonski	—	—	Piotr Mandrycki, diak	średnie	1	1	—	57	40	50	6	20	20	16	—	—	1	—	—	1	1	1	1	

kie mniemanie urząd powiatowo-dozorczy wprawia, że 1-o. albo względem bezpośredni szkół dozorcy o tym zaleceniu zapomnieli, 2-o. że diacy i tymczasowi nauczyciele w tey mierze powodować się im nie chcą. Pierwszy przypadek zwraca się do własnego powołania licznych w tey mierze rozporządzeń jw. konsystorza i do zaufania w ww. imci xx. bezpośrednych dozorcach położonego; drugi zaś do użycia czułych środków przeciw krnobrnym, opieszałym i nieposłusznym diakom i nauczycielom. Przeto stanowi się, ażeby 1-o. Ichmość xx. względnych szkół dozorcy swym diakom i nauczycielom powyzsze termina instrukcyine wcześnie przypominali. 2-o. O ich niemożności fizyczney dobrze się przekonali i przyczyny tey w protokole szkolnym rzetelnie zanotowali, że diak lub nauczyciel NN. dla słabości lub dla pewney i niezwłoczney czynności parafialney, lub wreszcie dla uporu i nieposłuszeństwa dnia 15 y 30 miesiąca NN. roku NN. na instrukcyę do Nahorec udać się nie mógł lub nie chciał, ażeby nareszcie 3-o. W tym ich wcześnie przestrzegali, że każda niebytność na instrukcyi, na ważney przyczynie nie funduiąca się, i iedynie tylko z uporu i opieszałości pochodząca wzięciem pewney cząstki ich właściwych dochodów na fundusz ubogiey dziatwy względney szkoły ukarany będzie. Ninieysze postanowienie zaufaney troskliwości wwimci xx. parochów szkoł parafialnych dozorców poleca się.

W Nahorcach dnia 1 grudnia 819.

30. *Обіжник деканату приказує навчати дітий письма в руський і польський мові. 7 грудня 1819.*

Wysokie c. k. rządy krajowe życzą sobie, ażeby dziatwa obrządku naszego także pisać po rusku i po polsku uczyła się; z tych powodów poleciły też w. c. k. rządy krajowe jw. konsystorzowi, ażeby im corocznie pożądane rękopisma z podpisaniem imienia i przezwiska piszącego ucznia, tudzież z zatwierdzeniem mieyscowego dusz starownika przez konsystorz przesyłane były. Powoduiąc się podpisany tey wysokiey woli one wwimci xx. dozorcom poleca, a oraz zaleca, ażeby swą dziatwę szkolną nie tylko czytać, lecz i pisać uczyli. Przeto spodziewa się po troskliwości y gorliwości niektórych imci

xx. szkół dozorców, że mu takowe rękopisma podczas szczęśliwie rozpocząć się maiącey tegoroczney wizyty szkolney przedłożyć usiłuią.

W Nahorcach d. 7 grudnia 1819.

31. *Права й обовязки жовтанецьких дяків. 21 мая 1820.*

Kontrakt dla diaków Żołtanieckich, mocą którego z iedney strony z w. imci x. Błońskim, parochem r. g. Żołtanieckim, z drugiey strony z prowizorami cerkiewnemi y urzędnikami wieyskiemi, a zaś z trzeciey N. N. stanęła dobrowolna ugoda, a to w ten sposób: Strony wyrażone przyimuię N. N. za diaka do cerkwi NN z wyrażonemi kondycyami:

1-o. NN. ma się pobożnie, przychilnie i iak nayuczciwey, co się tyczy nabożenstw cerkiewnych i innych do cerkwi należących, sprawować i te nayuczciwiey wypełniać, a to za radą w. imci x. Błońskiego, proboszcza mieyscowego, a w niedopełnieniu tych obowięzków w każdym razie oddalonym zostanie od służby diakowskiey bez naymieyszey zapłaty.

2-o. NN. ma się z gromadą, urzędnikami i z każdym człowiekiem iak nayuczciwiey, naygrzeczniey i obyczaynie, bez naymnieyszey pychi i noty na siebie maiący, sprawować i obchodzić, inaczey w niedotrzymaniu tegoż od służby oddalonym zostanie.

3-o. NN. ma się powodować podług woli i rozkazów w. imci x. proboszcza Błońskiego, parocha Żołtanieckiego, co moment ma być na zawołaniu, co tylko wypadnie tyczącego się do obowiązków służby yego i to z naywięyszym uszanowaniem y uczciwością ku osobie nad sobą przełożoney, inaczey w niedopełnieniu czego od służby bezpłatnie oddalonym będzie.

5-o. NN. za dopełnienie wyżey wyrażonych punktów potrzebnych, tak cerkiewnych, iako też i od swego przełożonego rozkazów, ma wyznaczoną od gromady Żołtanieckiey podług patentu monarchicznego rocznych iego należytości i to będzie ani mniey, ani więcey pobierać, tym sposobem iak się tu wypisuie za usługi cierkiewne diakowskie, a to z tym dodatkiem, ieżeliby w czym przestąpił lub nie dopełnił powyszych warunków, od wszystkiego odpadnie i wynadgrodzonym nie będzie.

Za rok 820 temuż za diakowstwo:

1-o. Rocznego od każdego gospodarza xr. 3. 2-o. Za czytanie Psałterzy nad umarłym starym x. 45. 3-o. Za pogrzeb z podzwonnym xr. 45. 4-o. Za parastasa 6 rocznych wiele będzie pierogów po xr. 3. drozszych, czasem i tańszych po xr. 2. 5-o. Parastas prywatny z pierogami xr. 12 iak czas drozszy. 6-o. Msza święta żałobna xr. 6. 7-o. Świętecznego z cerkiewney kassy xr. 18. 8-o. Od krztu dziecka wiele będzie kumów po xr. 1. 9-o. Wody święcenie x. 6. 10-o. Oley swięty xr. 3. 11-o. Kolendy podczas Bożego Narodzenia po iednym pierogu i xr. 1. 12-o. Za czytanie 110 hramot wielkopostnych po g. x. 3. 13-o. Za chleb wielkopostny w piątku wiele będzie po xr. 3. 14-o. Za mały pogrzeb po xr. 6. 15-o. Podczas praznika rocznego pierogów trzecią część z parastasu wziąć ma. 16-o. Podczas Wielkanocy od każdego gospodarza iay parę. 17-o. We czwartek wielki przed Wielkanocą z parastasu pierogów wziąć ma po xr. 3, wiele mieć będzie. 18-o. Piotrowszczyzny syr i masło na świętego Piotra i Pawła część 3.

Punkt 5. NN. obowiązkiem będzie dzieci podług dobrowolney ugody między powyszemi stronami za wyznaczoną sobie pensyą i ordynaryą uczyć, a to w ten sposób, podług wydanych książek od jw. konsystorza po rusku i po polsku i iakie tylko reguły są i nadeyść mogą, a to obyczaynie, uczciwie i iak naydoskonaley edukować i ćwiczyć dzieci, tak czytać, iako i pisać, toż samo dobrze rachować przyrzeka i obowiązuie się. NN., ieżeli który z dzieci podług ustaw iuż wydoskonalony będzie examen przed powyszym przełożonym odprawi i za wydoskonalonego uznanym będzie, natenczas ma temuż NN. dać attestat za approbatą w. imci x. Błońskiego, proboszcza Żołtanieckiego, że iuż tenże wyznaczone książki skończył, które mu oznaczone były, a za tę jego fatygę ma temuż student złożyć rynski ww., a to podług dobrowoley umowy i ugody, oprócz tu wyznaczoney ordynaryi korcy 3, a to iest: żyta korzec 1, jęczmienia korzec 1, owsa korzec 1. Pensyi roczney złotych rynskich 48 ww., iednakże z temi warunkami, ieżeli będzie dobrze dzieci pilnował, wydoskonalał i promował do dalszych szkół, a inaczey w niedopełnieniu tych warunków, iak by się przy examinie źle okazało, nie

tylko oddalonym zostanie, ale i naymnieyszey nagrody nie otrzyma.

Na to wszystko strona z stronami powyszemi, nie umieiący pisać przez znak krzyża ś. podpisuią się.

Dnia 21 Maja 820 roku. B. Błoński, paroch Żołt. mp. Daniło Нираło, wóyt + Далї йдуть підписи трьох присяжних, двох провізорів, двох домінїяльних представників і трьох з громади.

32. *Меѳодика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ рускыхъ селскыхъ.*

§. I. О познанію писменъ.

1. Учитель долженъ знати, како оніи буквы всѣ въ алфавитѣ табличномъ едніи по другихъ слѣдуютъ, великымъ и добрымъ почеркомъ на таблицы черной написати и дѣтемъ показати.

2. Начинаетъ обученіе отъ буквъ самогласныхъ, по самогласныхъ слѣдуютъ простіи, послѣ согласніи, на конецъ двоегласніи, сложеніи.

3. Кождую букву предъ очима дѣтей учитель пишетъ и чисто виговариваетъ, а дѣти уважають и по единой голосно виговоривають, да о чистомъ виговорѣ увѣритися можно и погрѣшности того самаго исправити.

4. Всѣ буквы, яко то к, т, м, ф, х, ц, ш, щ, ѳ, называемые твердые и удвоенные, самогласные яко единственные, б, л, д, ж, з, мягкые нераздѣлные — еднимъ отвореніемъ устенъ виговорываются.

5. Въ каждомъ времени обученія двѣ, а найболше три буквы придаются и тіи всѣ написаные на таблицы стоятй, въ ближайшомъ времени обученія повтарятися имѣютъ.

6. При повторенію велитъ учитель себѣ буквы по опредѣленномъ порядку именовати для того, дабы ученики гласу на память не училися, кромѣ тѣхъ самыхъ знаковъ познавающе.

7. Буквы, которіи видомъ своимъ или гласомъ едніи по другихъ себѣ подобни сутъ, пишетъ учителъ єдна при

другой на таблицы, дѣлаетъ ранзствіе во изображеніи или гласѣ, особливо внимая, и велитъ также еднуюу по другой часто и виразно виговоривати, дабы той самой видъ и гласъ дѣтемъ глубше въ память вкоренился, по видѣ едніи другимъ подобни суть напр. е, с, ш, т, у, о, и прочіи.

8. Скоро токмо ученики буквы на таблицы школьной познали и добрѣ виговориваютъ, возбужденны будутъ тіи саміи въ алфавитѣ букварномъ изыскивати, учитель, который около нихъ ходитъ и смотритъ, сказочкою показуя.

9. Дабы ученикомъ начинающымъ ся учити познаніе буквъ въ алфавитѣ улегчено было, тогда первіе великые, послѣ малые и хорошые тонкые на таблицы писатися будутъ.

10. Дабы себе учитель искусилъ, что ученики каждые буквы скоро познали, употребляетъ отмѣни буквъ, учитель велитъ съ единой буквы иннуюу ставити, когда онъ различные черти измазуетъ или приставляетъ.

11. Скоро каковую букву согласную познали, можетъ нхъ просити тую самую съ самогласными виговоривати, коимъ приуготовленіе съ повтореніемъ до складовъ связано будетъ.

12. До согласныхъ, коихъ имя самогласною кончится, самогласные прежде поставлени будутъ, прочіи отставлени, слѣдователно самогласніи нѣкогда прежде, нѣкогда по согласныхъ положенни, дабы ученія слоговъ на память устереглися.

13. Єжели дѣти въ томъ способѣ такыхъ печатаныхъ буквъ научилися, тогда принимаютъ букварь въ руки и по обученіи тѣхъ самихъ въ складованію упражняются, єжели уже до слоговъ пришли, которіи великими буквами печатаними начали, то єжели время есть, имъ тые приставляются.

14. До того употребляетъ себѣ учитель алфавитной, єкладаной таблицы, на которой великіе буквы при малихъ въ алфавитномъ порядку стоятъ, говоритъ онъ, что великые буквы равно такъ називаются, яко малые, велитъ онъ ученикомъ прилѣжно смотрѣти, именовати, въ букварп изыскивати и єебѣ показывати.

15. Такожде равно тѣмъ способомъ дѣтемъ малые и великые, рускіи и полскіи и печатаные буквы показуются, обаче не прежде, токмо якъ потребно есть, букварь порядочно читаючи, яко различные печатаніи способи единіи по другихъ слѣдуютъ, перве дѣтей до иннаго нового способу не приводитъ, пока оны по преждающихъ изрядно и хорошо читати не будутъ.

§. II. О складиванію.

1. Єжели ученики малые рускые и полскые печатаные буквы скоро познали и помянутомъ способомъ до складиванія приготовили ся, тогда ихъ до складиванія буквъ и сложной таблицы въ букварѣ приводитъ; первые слоги пишетъ учитель на таблицы печатаними буквами, учитъ учениковъ согласную и самогласную купно виговоривати, и єжели бы не могли, съ букваря складиваютъ.

2. Учитель имѣетъ уважати, дабы каждая буква не токмо единственная, но также при виговоренію слоговъ свойственый свой гласъ удерживала, напримѣръ: б-е бе, не бу; д-у ду, не ди.

3. Слоги со удвоеными самогласными, тые яко знаніи протяганія стоятъ, велитъ должаѥ протягати, противно же самогласные, по коихъ двѣ согласные слѣдуютъ, нѣсколко скоряе остро виговоривати, дабы дѣти уже при складованію между мягкими и твердими самогласными различія наблюдати научилися.

4. Также удерживаетъ учитель учениковъ на слогахъ, которые складивати будутъ, сказочкою показуя, дабы неученіи не заблудили и ниединого слога на память не удерживали и не виговоривали, кромѣ тѣхъ въ букварѣ смотрячи и познаючи.

5. То все, что ученики добрѣ складивали, велитъ учитель равно послѣ складивати, то есть, велитъ слоги виговоривати и безъ соизволенія прежде букву единственую именовати.

6. Для отмѣни велитъ купно нѣкогда ставячи, нѣкогда развязуючи, на память складивати; учитель говоритъ хо-ро-ше, ученикъ виговориваетъ купно хороше; учитель говоритъ образъ, ученикъ развязуетъ о-б-р-а-з-ъ образъ.

7. Єжели при складиванію рѣченія заходять, которихъ значеніе не по понятію сили дѣтей идетъ, тогда на тое самое внимати будутъ, однако учитель многоглаголанія и болтанія стерегчися будетъ.

8. Єжели ученики до двоихъ сложныхъ рѣченій пришли, тогда имъ долженъ предложити, что есть самогласная буква, согласная, слогъ и рѣченіе, по обученію рускымъ и полскымъ языкомъ право говорити, читати и писати имутъ.

9. Правила рѣченія на слоги дѣлити, единственни въ томъ порядку предвзяти будутъ, которіи въ упражненіяхъ складиванія букваря заходитъ.

10. Прежде рѣченія по дѣленію, которое въ букварѣ назначено есть, складивати будутъ, послѣ на буквы внимати, до которого правила стягаются. Учитель велитъ правилъ домислятися и говоритъ ученикомъ наконецъ, что тіи всѣ слоги того способу каждаго раза такъ дѣлитися будутъ; приложенія правилъ чрезъ многія часи наукъ, нѣкогда чрезъ цѣлую седмицу, едной по другой учити будетъ, поки ихъ многихъ учениковъ въ заходящихъ рѣченіяхъ докладно и скоро не научитъ.

11. Равно такъ во всѣхъ слѣдующихъ правилахъ поступитъ, когда на конецъ предвзятихъ правилъ учити будетъ, должни всѣ тихъ учитися и повтаряти, и такъ часто, дабы нѣколи не забили и въ своєй памяти въкоренили, до окончѣнія по порядку ученики учитися будутъ, а учитель на школной таблицы писати.

12. Токмо единъ ученикъ складиваетъ голосно, прочіи воздерживаются, равно то самое тихо съ нимъ складивати будутъ, дабы каждый слѣдователно далѣе поступити зналъ, чимъ вниманіе наблюдено будетъ, складиваніе можетъ прилѣжнѣе разсудити, каждая погрѣшность исправится удобнѣе, нежели бы всѣ или болше купно голосно складивали, и такъ ползуетъ каждый ученикъ съ цѣлаго школнаго времени.

13. При складиванію не изволяетъ учитель пѣнія, вопла, безмѣрнаго протяганія занебы чрезъ тые основаніе до природнаго чтенія уложено не было.

14. При складиванію и срицанію иныхъ печатаныхъ способовъ равно такъ, іако при рускомъ и полскомъ печатанію поступить, токмо съ тѣмъ различіемъ, дабы такъ управлятися могло, когда крайно до того приходитъ, дабы дѣтемъ новый способъ печатаный скоро сдѣлати можно было.

§. III. О чтенію.

1. Ближайшое приуготовленіе ко чтенію єсть: Срицаніе, что дѣти скоро срицаютъ ѝ удобно читати будутъ.

2. Учитель начинаетъ отъ легчайшыхъ единственныхъ слоговъ и поступаетъ, кромѣ того должае себе не забавляя, до двохъ и многосложныхъ рѣченіи; въ тѣхъ на тое токмо смотрѣти иматъ, дабы купно надлежитые слоги безъ приставленія виговорени были.

3. Чего той или оный слабѣйшій ученикъ читати не можетъ, то не говоритъ єму прежде, но велитъ єму складивати или, єжели єсть потреба, послѣ читати.

4. Єжели ученики въ букварѣ даже до цѣлыхъ предмѣтовъ приступили, тогда учитель смотритъ на тое, дабы они не толко единственіи буквы и слоги, но и всѣ рѣченія право и плинно виговоривали. Єжели то всегда лучше идетъ, тогда удвоеваетъ свое уваженіе, дабы природнимъ голосомъ, который всякому ученику своиственый есть, читали, дабы они слово ѝ реченія тыхъ на слоги ѝ рѣченія полагали, на которые онъ ложити долженъ.

5. Єжели кто добрѣ чего не можетъ, то и не разумѣетъ, увѣряетъ себе учитель прежде, дабы ученики то разумѣли, что они читати должни, затѣмъ можетъ онъ чрезъ намѣреные до цѣлы вопроси, примѣри, подобія, чрезъ описаніе нѣкакого невѣдомаго рѣченія помощію вѣдомихъ рѣченій, въобще чрезъ поступокъ отъ вѣдомаго до невѣдомаго поступити.

6. Понеже такъ натуралнo читатися должно, яко разумніи люди говорятъ, тогда имѣетъ учитель то, что читатися будетъ, ученикомъ прежде формално показати, послѣ прочитивати, равно то самое сказуютъ или читаютъ ученики и подражаютъ учителю.

7. Учитель велитъ въ началѣ токмо нѣкоторіи стихи читати, понеже и то много учащымся труду дѣлаетъ, за тѣмъ частѣе каждый ученикъ долженъ возванъ быти.

8. Токмо єдинъ ученикъ читаетъ голосно, прочіи читаютъ равно то само тихо; гдѣ читающій престаетъ, слѣдователно возваный далѣе поступити долженъ. Длятого не допускаетъ учитель, чтобы ученшіи ученики скоро читали, а слабшіи на задѣ оставалися. Равно для того учащіи на слоги и рѣченія сказочкою показивати должни; изъ того самаго основанія должни добріи ученики слабшыхъ на сторонѣ посадити, дабы тіи, єжели слово или каковый стихъ усмотрятъ, отъ нихъ право употреблени были.

9. Слабшыхъ оставитъ предъ себе тѣмъ частѣе и велитъ ихъ погрѣшности ученшымъ исправляти; єжели никто прилѣжно не исправитъ, тогда прочитиваєтъ тую часть формално учитель доселѣ, пока ученики намѣрнаго тону право въ слуху не поймутъ. Дабы учениковъ испоучилъ что то не иначе читатися должно, припоминаєтъ учителъ подобные обстоятелства своєго житія и тонъ, како бы они въ томъ самомъ виражалися.

10. Скоро ученики нѣкоторіи предмѣти по обученію учителя читали, о различіи знаковъ увѣдомленни будутъ, первіе о точкѣ, послѣ о запятой, полточіи, двоеточіи, о вопроса и возванія знакахъ; тіи раздѣленія знаки въ первой, прочіи въ другой классѣ предвзяти будутъ; въ началѣ ученикомъ то такмо сказано будетъ, что они взглядомъ отдаленія и отмѣни гласу наблюдати имутъ; ученикомъ другой класси также основанія предложени будутъ, длячего здѣ точка, тамъ двоеточіе и прочіи стояти должни; учитель пишетъ различія знаки на таблицы, велитъ въ букварѣ изыскивати и себѣ показивати. Єжели ученики знакъ и тѣхъ цѣль добрѣ познали, то о каковомъ другомъ, и такъ послѣ о прочіихъ увѣдомлени будутъ; при томъ долженъ имъ не словами изяснити, но докладно сдѣлати, на чемъ возвишеніе и зниженіе гласу зависитъ.

11. Єжели ученики первіе трудности въ читанію побѣдили, тогда учитель на три части смотрѣти имѣетъ: первіе, дабы чтеніе до каковой болшой правости привелъ; второе, дабы учениковъ до вниманія на замисли

тѣхъ, что читали, привикнулъ; третое, дабы ихъ до понятія и правдъ, которіи въ части чтенія заключаются, привелъ и въкоренилъ.

12. Ко полученію того, долженъ учитель на каждый часъ наукы прилѣжно приготовитися, долженъ о части чтенія прежде добрѣ помислити и себе искусити, єсли онъ надлежито разумѣетъ и если онъ знаетъ, па которое слово по взору, цѣли и сопряженію рѣчи тонъ положити ся долженъ, долженъ онъ голосно читати, на то само памятая, єжели онъ на замѣреный тонъ всегда нападаетъ; долженъ то на вопроси развязати и для того ученикомъ представити; долженъ помислити себѣ, како онъ рѣченія и предмѣти, которыхъ ученики разумѣти не могли, чрезъ другые рѣченія, примѣри и подобія разумно сдѣлати хотѣлъ.

13. Рѣченія тонъ въ правомъ слогѣ положити должни учащіися особливо чрезъ упражненіе и подражаніе учителя себе привикнути доселѣ, пока каждаго раза коренныхъ слоговъ предъ слогами и по слогахъ ранствовати не научатся.

14. Учитель не долженъ читающыхъ учениковъ посредѣ предмѣта прерывати и до иного каковаго далѣе поступати велѣти, дабы ученіи въ вниманіи на замислъ читающаго не спорили ся; долженъ чрезъ вопроси учениковъ на чтенное уважати и наставати, какобы они то самое разумѣли, на конецъ велитъ имъ главизну чтеннаго въ кратцѣ издати.

15. Притчи велитъ имъ своими словами сказати, по части для повторенія и искуства, по части для упражненія годнаго. Чрезъ тое приготовленіе увидятъ ученики, куда рѣчи тонъ положити потреба, когда развѣ всегда рѣчи тонъ на тые рѣченія спадати долженъ, которіи едныи съ другими взглядомъ предмѣта стоятъ или смислъ предмѣта прилѣжнѣе назначенъ, тогда учитель особливо на тые имѣетъ внимати.

16. Єжели учитель испрашаетъ, изясняетъ или показуетъ, тогда говоритъ такъ голосно, дабы єго отдаленніи ученики слышали, дабы за нимъ такъ долго слабшіи своими мислями слѣдовати въ состояніи были ученикомъ о намѣреномъ времени и потребномъ вопросѣ помислити.

17. Возбуждаетъ ихъ голосно читати и говорити, отвѣти тіи, которіи для слабаго голоса не всѣ разумѣти могутъ, повтаряетъ самъ, дабы цѣль и полза науки погубленна не была.

18. Учитель взываетъ учениковъ до чтенія и отвѣтовъ или по единому имъ вѣдомому порядку, или прежде нежели вопроси установитъ, дабы прочіи чуждымъ мислямъ себѣ не допущали, когда каковый предъвзятіи будетъ, но всѣ до вниманія возбуждени были.

19. Таковымъ способомъ каждаго предмѣта такъ долго учениковъ учити будетъ, пока изъ школи не виступятъ, тогда долженъ чтенія различныхъ способовъ печатанныхъ на перемѣну учити для упражненія въ читанію, рускаго и полскаго писанія кромѣ учебныхъ книгъ въ предсказиваніи писаніи учениковъ такъ употребляти, дабы единому ученику писмо подложено не было. Єдинственные ручніи писанія не должни употреблятися, зане взаимная наука съ тѣми союза не имѣетъ.

20. Також правила рѣченія на слоги дѣлити, слоги протягати ѝ заостряти должни непрестанно повтарятися, особливо когда ученики взаимъ заблудятъ. Дважды въ седмицу чтеніе съ особливымъ взглядомъ на правописаніе предъвзятое будетъ, чрезъ что будетъ купно юношество въ правописанію или приготовлятися, или въ томъ упражнятися.

§. IV. О хорошомъ писанію.

1. Учитель долженъ печатаный почеркъ до хорошаго писанія, кромѣ 4 до того надлежащыхъ ...овъ въ рукахъ ѝмѣти по тѣхъ самъ добрѣ увѣдомленъ ѝ своихъ учениковъ послѣ привелъ, также долженъ тые приписи имѣти, по коихъ ученики писати будутъ.

2. Возбуждаетъ дѣтей, скоро они толко нѣсколко читати можутъ, до писанія, показуетъ имъ прежде потребу и ползу съ того и возбуждаетъ въ нихъ охоту до того.

3. Опредѣляетъ день, въ которомъ они до того и подлинно отъ скоропису начатокъ чинити должни, говоритъ имъ для того, чимъ они одарени быти могли.

4. Начинаетъ обученіе отъ того, когда дѣтей учитъ, что есть простая черта, показуетъ, что есть вещъ простая, первіе помощно каковой палици или линіи, пишетъ послѣ болше простихъ и кривыхъ чертъ на таблицы школной, именуетъ оные и велитъ имъ опять именовати, на конецъ пишетъ весма долгые линіи, которіи в различномъ уложенію, нѣкогда простые, нѣкогда кривые вибѣгаютъ, и велитъ себѣ простые въ томъ заходящие мѣломъ означивати.

5. Даетъ дѣтемъ уваженіе, когда простые черти болше или менѣе грубые суть, и самъ тые различной грубости на таблицы пишетъ, говоритъ, что грубшые черты тѣнистые, тончие же власовые или овязывающые черты називаютъ ся, когда простые черты надлежито равно грубые быти могутъ или что есть единое, что тѣнистая надлежито равно грубая, власовая же належито равно тонкая дѣлатися можетъ; пишетъ для той причини болше таковыхъ чертъ добрѣ уложеныхъ й блудющихъ на таблицы.

6. Увѣдомляетъ учениковъ о различіи чертъ взглядомъ ихъ долготы, когда онъ опять нѣкогда власовые, нѣкогда тѣнистые различной долготи написуетъ.

7. Показуетъ далѣе, когда себѣ черти взглядомъ своей долготи раздѣляетъ, когда то стоящая, то поперечная лежащая находится. Показуетъ въ противномъ положенію на тое, что кривое болше или менѣе кривое, на лѣвую или на правую сторону, можетъ онъ себѣ до того опять линіи или простой палицы употребити, а послѣ таковие черти на таблицы писати; повтараетъ частѣе именованія стоящой, поперекъ лежащой, кривой, на правую и на лѣвую сторону согнутой черти, дабы дѣти себѣ тую самую припоминали.

8. Пишетъ потомъ буквы 1 числа пропису А между линіями на таблицы школной, на прописѣ заходящые и какъ ихъ ученики въ своихъ подчерченыхъ до писанія книжкахъ писати должни. Говоритъ и показуетъ имъ, что власовую черту концемъ острымъ, тѣнистую же широтою той самой дѣлаетъ и когда на бумагѣ оную краѐмъ, тую же широтою пера дѣлати должни.

9. По семъ полагаетъ учащимъ 1 число пропису А, показуетъ, какъ онъ предъ нимъ лежати и также до писанія книжки и лѣвою рукою держатися должна; учитъ,

какъ сидѣти, перо держати и тѣмъ на бумагѣ между линіями тягнути должни, показуетъ на собѣ самомъ и велитъ себѣ прилѣжно наблюдати. Подражаетъ также обыкновенимъ погрѣшностямъ и показуетъ вредность тѣхъ самихъ; обыкновеные погрѣшности учащыхъ ся въ писанію суть: держатся крѣпко стола или лавкы, дѣлаютъ пера кратко, тиснутъ густо на бумагѣ, мачаютъ глубоко въ чернилѣ, мажутъ для того персти и бумагу, держатъ голову низко, сгинаютъ тѣло на лѣвую сторону внутръ или дѣлаютъ весма устами и лицемъ всегда смѣшные вимисли игришніи; возбуждаетъ ихъ, дабы припису заходящыхъ чертъ прилѣжно подражали, и когда тые здѣ едни съ другими сопрягаются, отдаленіе единаго отъ другаго наблюдали.

10. Велитъ учащымся такъ долго числа писати, пока тѣмъ самымъ прекрасно и добрѣ подражати не будутъ.

11. Нежели имъ слѣдующые числа предложитъ, должни о тѣхъ самыхъ взглядомъ заходящыхъ, правыхъ чертахъ увѣдомити; тѣ суть или мало или крѣпко кривые, на правую или на лѣвую сторону согнути съ округлосты или безъ или подобно, яко простые ранствуются взглядомъ своей грубости, долготи и положенія, весма кривіи, тѣнистіи черти начинаютъ ся тонко и кончатся тонко по обученію §. 2. Такожде здѣ називаются тонко кривіи, власовіи черти. Учитель поступаетъ въ дѣланію вѣдомости той черти такъ, яко о простыхъ чертахъ говорено было. На остатокъ пишетъ при другомъ числѣ прописy А заходящые черти и буквы на таблицы, велитъ припоминати, якъ тая черта съ той самой буквы составляется, полагаетъ на конецъ 2 число и до далшаго упражненія 3 число и велитъ такъ долго писати, пока потреба есть.

12. Поступокъ до другаго прописy В й подлинно до 4 числа дѣется, если дѣти прежде на тые самые заходящые долгые, простые, власовые и тѣнистые уважали, и ихъ учитъ тые самые съ кратками простими такъ яко кривыми чертами связивати, равно такъ полагаетъ имъ 5, а послѣ 6 число, по сему ихъ особено учитъ, дабы долгые, мало кривые, власовые и тѣнистые черти при конци частѣе округлые были.

13. Число 3 прописy С бываетъ каждаго времене и разу положено, дабы дѣти почасти въ тѣхъ увѣдомлени основателныхъ чертахъ єще болше упражняли ся, почасти дабы буквы различные связывали и цифрами писати учили ся.

14. Учитель показуетъ далѣе великые скорописные буквы писати, при коихъ онъ двоякые, кривые или пространѣйшые черти на таблицы показуетъ изъ тѣхъ въ связанію съ прочіими основателними чертами буквы составляетъ, числа 10 и 11 4 прописy D полагаетъ для упражненія.

15. Число 12 того самаго взглядомъ вѣдомаго дѣланія главной черти по обученію 4 представляетъ; ежели то дѣется, то дѣти въ подражанію того, яко и 13 числѣ упражняются. Числа 14 употребляетъ до того, дабы дѣти нѣкоторые болшые буквы въ разномъ въ обще принятомъ художествѣ и способѣ дѣлали, и 15, дабы всѣхъ въ предъ заходящыхъ прописахъ предвзятые буквы въ маломъ писанія способѣ писати училися. Прописи D и E весма прилѣжно писати должни, дабы они себѣ образъ болшыхъ буквъ глубоко въ память вкоренили.

16. Въобще дѣти должни приведени быти каждаго времени до памятанія, како буквы съ другими связуются, гдѣ и каковымъ способомъ съ другими сопрягаются или тое сопряженіе уголное или круглое есть, гдѣ они пересѣкаются, гдѣ и при каковой буквѣ надлежитые черти или точки находитися должни ѝ прочіи.

17. При тѣхъ учитъ правилъ пропорціи взглядомъ долготи, широти ѝ отдаленія буквъ, рѣченій и стиховъ на таблицы такъ, яко и на бумагѣ познавали ѝ прикладалися.

18. Дабы дѣти въ скорописѣ яко найпотребнѣйшомъ належито упражняли ся ѝ разомъ привикали, чтобы тые самые великые и малые писали, полагаетъ имъ учитель прописи F, G, H, I, K и L, стосуется въ той до прилѣжности и поступу дѣтей, употребляетъ затѣмъ обстоятелства имъ въ писанію потребную обмѣну сдѣлати, а они правила писанія, которыя въ тѣхъ прописахъ яко матерія заходятъ, уважати, омѣетъ ихъ писанія послѣ разсуждати, исправляти и правила самые въ памяти глубоко вкореняти.

19. Єжели дѣти уже добрѣ скорописомъ писати могуть, должни до каковото иного способу писанія или до рускаго или до канцеляріинаго прикладатися, учитель долженъ прежде помислити, которое съ тѣхъ обоихъ своихъ учениковъ потребнѣшее и полезнѣйшое быти можетъ. Єжели обоихъ способовъ писанія учитися будутъ, то отъ рускаго начатокъ чинити имутъ въ началныхъ, главныхъ школахъ отъ рускаго въ II клясcѣ, въ II половинѣ годовой начатокъ чинити, отъ канцеляріинаго писанія въ III классѣ половинѣ годовой II ломанаго въ IV классѣ учити будетъ.

20. Взглядомъ обученія до единаго или до другаго того писанія способа поступаетъ такъ, како въ скорописѣ показано было, равно то чинитъ взглядомъ ломаного писанія, если нѣкоторіи ученики особливое приложеніе до хорошаго писанія имѣли, въ тѣхъ способахъ писанія долженъ учитель особенно тому самому подражати, что въ обученію до хорошаго писанія §. IV. говорено было.

Общые примѣчанія.

1. Учитель роздаетъ своимъ ученикомъ печатаный почеркъ до хорошаго писанія дѣлимымъ способомъ по вишому изданому порядкѣ, ни единаго же прежде не показуетъ, токмо яко поступокъ учениковъ изволяетъ.

2. Учитель почти всегда въ началѣ часовъ писанія основателные черти и правила предложити имѣетъ, на таблицы показати, повтаряти и дѣтей отъ обыкновеныхъ погрѣшностей остерегати.

3. Требуетъ отъ нихъ, дабы подчерчеными до писанія книжками до селѣ одарени были, пока безъ линій писати не будутъ. Книжки до писанія дѣти или въ печатни (типографіи) рускаго школнаго порядку за установленную цѣну себѣ купити или себѣ самую бумагу въ дому надлежитъ почерчити или годнѣйшымъ ученикомъ до черченія дати. Однако писанія книжки школнаго порядку взглядомъ ощадѣнія своєго имѣютъ первенство.

4. Полагаетъ пишущымъ ученикомъ, особливо начинающимъ мягкые чиненные пера, чтобы они ихъ крѣпко не тиснули и чрезъ тое въ погрѣшности не впадали, ко-

торіи въ обученію до хорошаго писанія §. II при числахъ и подъ числами 1, 2, 3 введени были, дабы не твердо писали и тяжкою рукою не брали у слѣдователно до скораго писанія принуждени не были; пера для малыхъ учениковъ долженъ кромѣ часовъ школныхъ учитель чинити, болшыхъ же учениковъ научити, дабы пера сами чинили и чиненные до школи приносили.

5. Учитель старается о томъ, дабы ученики при писанію вгодно сидѣли иа надлежитое свѣтило ймѣли.

6. Бодрствуетъ и о томъ также, дабы всегда потребную чистоту въ писанію, книжкахъ, писателныхъ прописахъ и лавкахъ наблюдали, затѣмъ не допускаетъ, дабы злѣ уложенные черти и буквы перстемъ измазовали, книжки до писанія скробали, мурали, кромѣ чернили или своимъ сполъученикомъ пера вибирали, тые сами въ уста буквъ брали, гризли и слипили (лизали), дабы тыхъ написаныхъ и рѣченій не измазовали и въ обще да[бы] писанія, книжки чисто удерживали, должни пропускную бумагу имѣти, которую во время писанія подъ книжку подложити имутъ.

7. Когда дѣти пишутъ, долженъ учитель всегда присутствовати, между ними около ходити, добрѣ показовати на даные правила сидѣнія и держанія пера, на различные основателные черти и на тѣхъ самыхъ изображеніе, яко и на пропорцію писанія памятати, ихъ до прилѣжанія возбуджати и писанія исправляти.

8. До исправленія писаній употребляетъ учитель червоного чернила, дабы на тые тимъ болше напалъ, обще случающые погрѣшности исправляетъ на таблицы, съ коей дабы каждая часть взята была, и взиваетъ учениковъ тимъ дабы погрѣшности сами исправляли.

9. Полагаетъ своимъ ученикомъ всегда токмо единое число пропису, пишетъ въ присутствіи ученика его имя, якоже мѣсяцъ и годъ, при томъ слѣдующые издаетъ: когда предваряющимъ прекрасно подражалъ, не можетъ онъ и тако отъ начинающихъ требовати, дабы совершено уже хороше писали, имѣетъ спѣшити, чтобы заразъ до прописовъ D и E ишли, понеже имъ писаніе того самого или приуготовленіе до предсказанія и писанія праваго или до предмѣту потребно есть; не межетъ онъ также въ обще

отъ дѣтей, которіе до рукодѣлія и управленія поля назначенни суть, токмо чителнаго писанія требовати.

10. Єжели учитель лучшымъ ученикомъ каковое число прописовъ предложитъ, тогда хвалитъ ихъ прилѣжность, даетъ имъ за тую самую нагороду и даетъ на возваніе за инное новое число уже вишее почтеніе, за опущеніе казнитъ, дабы имъ въ мѣсто каковаго вишаго числа не далъ нижшаго. Єжели дѣтей до вишыхъ чиселъ призиваетъ, а заходящіи еще многіи погрѣшности взглядомъ предваряющихъ суть, тогда велитъ тые при тѣхъ опять написовати.

11. Также въ каждой новой до писанія книжкѣ на початку прозвиско ученика съ годомъ и мѣсяцомъ поставити велитъ.

12. Учитель возбуждаетъ учениковъ, особливо ученшыхъ, дабы въ дому прилѣжно писали и себѣ показовали, требуетъ, дабы мѣсячное одобреніе писанія представляли и тое въ школѣ хранили, нѣкоторые весма добрѣ уложеные писанія должни въ школѣ оставити, а частѣе за новые краснѣйшые отмѣняти.

13. Писущіи ученики должни возбужденни быти безъ линіи писати, когда имъ первіе леніи, которіи буквы подъ вишими и нишими заимоченни были, послѣ вишшые отъ линій, которіи короткіи буквы заимочаютъ, при конци нишіи отнимаютъ и имъ еще нѣкоторые черти изволяетъ, пока бы до тѣхъ привикнути не могли, для лучшаго улегченія можетъ на початку, когда бы всѣхъ линій не доставало, на полъ переломанихъ, четвериниxъ листахъ писати велѣти.

14. Учитель не опредѣляетъ своихъ учениковъ до ниединыхъ новыхъ способовъ ученія и писанія, пока по предидущыхъ писати въ состоянію не будутъ и не велитъ до того нѣсколко чрезъ нероздѣлные желанія дѣтей и нѣкоторихъ родителей приводити.

15. Когда ученики до каковаго новаго способу писанія прикладатися будутъ, должни кромѣ попреждающыхъ ся прилѣжно учити, тое важитъ особливо за скорописъ, понеже той въ дѣлѣ самомъ найпотребнѣйшій и для дѣтей рукодѣліемъ и҃ управленіемъ поля, якоже и для дѣ-

вицъ найпаче уже доволный есть. Таковыхъ дѣтей, которіи въ писанію для желаемой красоти привести хотятъ и могутъ, полагаетъ учитель особливо прописи F, G, H. I, K и L.

§. V. О правомъ предсказиванію и писанію.

1. Учитель долженъ своихъ учениковъ до добраго предсказиванія и писанія возбуждати, єжели прописи даже до числа 12 писати въ состоянію были.

2. Приуготовляется до того, когда онъ во время обученія или до замѣненія предмѣтовъ развязая складивати купно положеные рѣченія дѣлити и въ обще правила отъ оддѣленія слоговъ и рѣченія издавати велитъ. Когда приуготовленія употребляетъ, когда и дѣтей возбуждаетъ въ читанію и говоренію чистаго виговору стараючися и при читанію уважаючи, яко рѣченія особливо таковые писати имутъ, которые или чуждые суть или по употребленію писанія управляются, дважды въ седмицу полъ часа съ примѣчаніями о правомъ писанію прочитивати долженъ.

3. Предъ и при правомъ предсказиванію и писанію должни дѣти на назначеные часи о нѣкоторыхъ рѣчи частехъ увѣдомлени быти, зане безъ познанія найпаче нѣкогорого того самого правописанія цѣло учитися не могутъ, особливо должни учитися, что имена, роди, мѣстоименія и глаголи суть.

4. Въ каждомъ назначеномъ часѣ до правопредсказиванія и писанія приноситъ учитель прежде единое или другое правило правописанія въ таковомъ порядку, въ которомъ они въ 4 главныхъ частяхъ обученія заходятъ, улегчаетъ ихъ чрезъ примѣри, велитъ себѣ ученикомъ самымъ примѣри давати и увѣряетъ себѣ, что онъ уразумѣлъ.

5. Послѣ предсказиваетъ таковые реченія и предмѣти, до которыхъ предложеные правила часто прикладати долженъ, припоминаетъ, дабы ученики то, что онъ предсказивалъ, на заданые правила уважали.

6. Предсказиваетъ или до школной таблицы или до книжокъ писанія, коими ученики до тихъ собствено одарени быти могутъ.

7. Єсли до таблицы предсказиваетъ, тогда долженъ болше учениковъ до писанія тамъ взивати и всѣмъ опрочимъ припоминати на то уваженіе имущимъ. Таблица должна развѣ для неученыхъ єще почерчена быти; повелѣваетъ написаное читати, взглядомъ предложеные правила разсуждати и исправляти, до разсу́жденія и исправленія весма многые возбуждени быти имутъ.

8. Когда учитель до книжокъ, писанія учениковъ предсказиваетъ, что часто яко предсказиваное на таблицы самой дѣятися имѣетъ, тогда изволяетъ разомъ о нѣкоторомъ предсказаванію на школной таблицы писати, послѣ написаное съ школной таблици читати, отъ многихъ разсуждати и исправляти, всѣже возбуждени будутъ, дабы погрѣшности въ своихъ книжкахъ подчерчивали и исправляли, смотритъ прилѣжно, или и каковымъ способомъ исправленіе тое дѣется.

9. Въ началѣ предсказиваетъ учитель весма мало, послѣ всегда болше и скорѣе говоритъ, первіе весь смислъ, которой ученики писати имутъ, послѣ предсказиваетъ единственные части того самаго, виговориваетъ каждое слово и привикаетъ до своєго виговору, особливо въ подобныхъ гремящыхъ рѣченіяхъ уважая. Должни каждое слово прежде, нежели напишутъ, сами съ собою складивати.

10. Смотритъ особливо на тое, чтобъ ученики главные правила правописанія добрѣ понимали и до нихъ прикладалися, дабы принаимнѣе грубыхъ погрѣшностей устереглися; тые убо такъ часто предсказываетъ, часто повтараєтъ и имъ повтаряти велитъ.

11. Не поступаетъ первіе до иного новаго правила, пока первіе мимошедшыхъ добрѣ не поимутъ, частѣе учитъ и особливо, естли общое есть, въ многихъ единственныхъ случаяхъ прикладалъ ся.

12. При предложенію каковаго новаго правила долженъ всегда попреждающое повтаряти.

13. Учитель также долженъ кромѣ того при читанію, правопредсказыванію и писанію и при писаныхъ предмѣтахъ найпотребнѣише вещи изъ грамматикы вибирати, на погрѣшности взглядомъ тѣхъ самыхъ особливо при говорѣ

чувствовати и народный языкъ исправляти. Найпотребнѣйше есть такова вещъ, безъ которой правила правописанія разумѣтися не могутъ, что есть самогласная и согласна буква, первообразное и коренное слово, производное и сложенное, чуждое, что происходящіи и складяющіи слогъ, что первообразный или коренный, что есть существително прилагателное имя, родъ, мѣстоименіе, глаголъ, число, нарѣчіе, союзъ и прочіи.

14. Долженъ купно смотрѣти на тое, дабы все наблюдаемое было, что ученикомъ при сѣдѣнію и писанію, придержанію пера по потребной чистотѣ, о читателномъ писанію предлагаетъ.

15. Все, что ученикомъ предсказивано будетъ, должно имъ вимѣренное разумное и читателное быти, оно заключаетъ обученіе нравственное, притчи, здравія или благоприятности правила, обученія о постоянствѣ, о правахъ и прочія; такожде записки (квити), свидѣтелства, росписи, краткые писмена и иншые въ общомъ житіи потребные предмѣти предсказывани должни быти. Тые предсказаные предмѣти послѣ отъ тривіялного учителя разбиратися должни, а ученики искусны учитися, съ чего для естественныхъ частей каждый той предмѣтъ состоитъ и для которой на единые зародящые означенія оставлени быти не могутъ, не написанное до предсказанія имѣетъ быти книжка, съ которой ученики каждаго раза что полезнаго учитися и себѣ нѣкогдабъ зарадитися могли.

16. Тые книжки до предсказиванія разомъ ученикомъ перемѣнимъ способомъ дѣлити ся могутъ и для упражненія въ читанію написаного употребляти.

17. Что нибудь каждаго дня 14 или во всѣхъ мѣсяцяхъ имѣетъ учитель на осмеричныхъ бумажныхъ листкахъ предсказывати, таковіи собирати, погрѣшности подчерчати, потомъ ученикомъ назадъ оддавати, по поступку своему въ правописанію мѣста въ школныхъ лавкахъ назначивати и прилѣжности цедулкы и прочія видѣляти и ихъ до прилѣжности возбуждати, предсказываное велитъ послѣ на таблицы писати, якоже и ведетъ учениковъ до взору и исправленія своихъ погрѣшностей пошибокъ.

Конецъ правиламъ.

33. *Правила доброго писаня.*

Reguły do charakteru dobrego pisania.

1. Dla gruntownych linij kancellariyskich wchodzą oprocz czworogramu prętkich gruntownych linii ieszcze zgięty włosowy ciąg i czworogran; oni należą do prostych, ponieważ z takowych złożone są.

2. Zgięta włosowa linia musi być z bardzo ukośnym włosowem ciągiem zaczynana i tam zgięta, gdzie się obydwie z sobą łączą; czworogran zaś iest naywięcey tak długi, iak gruby, i schila się na lewą stronę.

3. Przy kancelariyskim pisaniu proporcya długich liter do krótkich iest naypięknieysza, aby długie litery niektóre nie wyższą nad y pod lenią długość litery N utrzymywali.

4. Wszystko, co przy prętkim pisaniu pięknego pisania mówiono było, ma także i w kancelaryiskim pisaniu mieysce, tylko powinny na prawo mniey zgięte leżyć.

5. Wystaw przed oczy każdemu twoie sposoby mówienia i przysłuchuy mu się, to się nauczysz coś pożytecznego i nauczysz się go poznać.

6. W polskim i ruskim pisaniu bardzo często początek i koniec tak prostey, iako też i troche krzywey gruntowney linij skrzywioney i iednak musi to skrzywienie nie nadto wielkie, ani małe, tylko zawsze iednakowe bydź. W polskim i ruskim pisaniu będzie troche krzywy włosowy ciąg nie tylko z góry na dół, iak w innych pismach, lecz także z dołu do góry szerokością pióra robiony. Proporcya liter iest sama ta, iak przy kancellaryiskim pisaniu.

7. Patrz z iakowych linij litery powstaią, co za długość, grubość i położenie linij maią, potym iak przy poiedyńczych i długich literach razem łączą się.

8. Przy każdym pisaniu trzeba na wysokość, szerokość osobliwie równe położenie, czystość linij, dokładne cienienie, potym na równość y podobienstwo liter naybardziey uważać.

9. Jak zaczniesz, tak pisz, w równey wielkości i w prostey linii wciąż, uważay [na] równość pisania, oddalenia i początku lenij, wierszów i liter.

10. Części, z których litery składaią się, każdego pisania są ogólnie cztery gruntowne linii, prosta, troche krzywa

(którey wygiętość, iako też następuiącey lub na prawą lub na lewą znayduie się) bardzo zgięta i podwóynie krzywa, ostatnia zaś będzie podwóynym sposobem formowana.

11. Cztery gruntowne lenii są różney grubości, długości i położenia, to zależy od przedmiotów litery, która z tychże uformowana bydź powinna. Na to zaś trzeba naywięcey uważać.

12. W odwoływaniu na grubość lenii są naycięższe, włosowe lenii grubsze, cieniste lenii z ostatnich wymagaią, proste wszędzie równe, krzywe zaś do góry i na dół spuszczaiąc grubość.

13. Co się tyczy położenia, są lenii albo stoiące, albo krzywo leżące lub wypukłe, lenie ostatnie schylaią się więcey albo mniey lub na lewą lub na prawą. Krzywey lenii używamy często w postaci pierścienia.

14. Ciękie lenie robią się bokiem, grube zaś szerokością pióra, iednak, aby wiele nie cisnąć, uważać trzeba następuiące rzeczy: 1) ażeby lenie liter czyste i nie chropowate były; 2) aby żadna litera ani mocniey, ani słabiey iak druga cieniona była; 3) aby cienienie na należącym mieyscu dokładnie uczynione było.

15. Uważay, iak daleko iedna linia od drugiey stoi; iak się one złączaią, przywiązuią, przecinaią, czyli złączenie spiczaste, czyli okrągławe iest, ani linie, ani punkta powinny bydź przesadzone, ani opuszczone, albo przez niepotrzebne i nieładne lenie pomieszane.

16. Każda litera musi przy przewróceniu swoim nieprzemieniona zostać, także zaś główne części, które w podobnych literach te same są, wszystkie litery czyli są krótkie, czyli długie, powinny iednakowe położenie mieć.

17. Krótkie litery, potym także niektóre części długich muszą z literą nierównie wysokie bydź. Długie litery są naywięcey tak nad, iako też i pod linią iednakowey długości, szerokość i oddalenie iedney litery od drugiey iest naywiększey szerokości litery N równe.

18. Litery nie powinny ani bardzo bliskie, ani przy kupie, ani od daleka pisane bydź; wiersze powinny być proste,

także iedna litera nie powinna być wyżey, a druga niżey, stawione wirsze powinny od kraiu papieru i ieden od drugiego szykownie i równo oddalone bydź, litery spodnich wierszów nie powinny litery wyszych wierszów dotykać się.

19. W każdym sposobie pisanie iest względem powstania liter i proporcyi liter, oprócz powszechnych fundamentalnych położeń nieco w ogólności uważać potrzeba.

20. Troche krzywa linia będzie przy prętkim pisaniu liter na iednym końcu często zakrzywiona; główna zaś linia, która przy prętkim pisaniu ieszcze do tych czterech gruntownych linii wchodzi, powstaie z dwóch troche krzywych linii, które z bardzo krzywym (?) złączone są.

21. Przy prętkim pisaniu proporcya długich liter do krótkich naypięknieysza iest, gdy długie litery nad y pod linią naywięcey troiaką długość litery N maią.

22. O trzymaniu pióra. Strona naywyzszego zacięcia pióra powinna przy paznokciu średniego palca przyłożona i końcem wielkiego palca bardzo letko trzymana być; dwa pierwsze członki pokazuiącego palca powinny letko na piórze, tylko nie bardzo blisko przy wielkim, potym tak leżyć, aby pióro między wielkim i pokazuiącym palcem całkiem zakryte nie było.

23. Te trzy palce powinny nieco okrągło nagięte bydź; średni palec naybliżey, przy końcu pióra pokazuiący palec, ztąd troche daley wielki.

24. Drugie dwa palce nieco w rękę wciągnięte powinny bydź i od średniego palca naywięcey na dwa palce szerokości oddalone trzymane bydź.

25. Jak należy przy pisaniu siedzieć? Ciało z głową powinno naprzód troche nagięte bydź; prawa strona powinna nieco więcey, iak lewa od stołu oddalona trzymana bydź; ciało powinno na lewym ramieniu spoczywać; lewa zaś ręka prosty przed sobą leżący papier trzymać, prawa ręka zaś powinna tylko na pierwszym członku małego palca spoczywać, łokieć zaś ani na stole leżeć, ani daley daleko od ciała oddalony bydź.

34. *Обіжник деканату про реченець принятя дяко-учителїв до служби і про їх удержане. 28 марта 1821.*

Ponieważ w naszey dyecezyi diacy oraz mieysca nauczycielów szkoły zastępuią, przeto dla zachowania dobrego porządku zgodnie z polityczną ustawą szkolną termin przyięcia ich do tych obowiązków nie od Przywodney niedzieli (iak dawniey się dziać zwykło), lecz z zaczętym kursem szkolnym, to iest 1-mus 7-bris zapewniony bydź powinien. Zaprowadzenia i utrzymywania tego porządku ważne przyczyny wymagaią:

1-mo. W niektórych parochyach uposażenia diaków i nauczycielów w kawałkach gruntu i łąk są zabespieczone, przeto stosownie do porządku ekonomicznego zasiew a 1-ma 7-bris zaczynać się, zbiór zaś nawet i iarego gatunku zboża cum fine augusti naypowszechniey kończyć się zwykł; obeymuiący więc diak w wyż zmiankowanym terminie swoią funkcyę z swoią satysfakcyę bez ciężaru dla sukcessora zaspokoiony bydź może. Przeciwnie zaś rok diakowski od niedzieli Przywodney roku iednego zaczęty, a przedto roku drugiego, ile w czasie zasiewu iego kończący się, różnym kłótniom, nienawiściom i niepotrzebnym processom powodem się staie. Toż samo 2-do. zwykło się dziać w tych parochiach, gdzie utrzymywanie diaka i nauczyciela meszne, to iest: pewne miarki zboża od szczególnych parochyan zsypywane lub pewna ilość pieniężna składana, stanowi, gdyż miarki pospolicie w iesieni, a pieniądze przed świętami Wielkanocnemi zbierać się zwykły, a zatym diak od niedzieli Przewodney swoią funkcyę przyimuiący, a osobliwie nowicyusz na dorobku zostaiący, przez pół roku bez odzienia i pożywienia obowiązki pełnić zmuszony iest.

Te ważne przyczyny przekonuią każdego o konieczney potrzebie ninieyszego postanowienia, które to postanowienie, że wkrótce powagą jasnie wielmoz. konsystorza wsparte będzie, wątpieniu nie podpada, przeto ich wielebnościom poleca się, ażeby żaden diak od niedzieli Przywodney (wyiowszy excessivos et negligentes) oddalony nie był, tudzież ażeby w powyzszym terminie, to iest 1=7-bris przyimuiące te obowiązki od powiatowego urzędu szkolnego z rekomendacyą na pożą-

danie mieysca udawali się, gdyż w przeciwnym razie bez żadnego względu za powziętą wiadomością z mieysc osiadłych oddalonemi będą.

Macoszyn dnia 28-go marca 821.

35. *Обіжник консисторії про зменшену фреквентацію дітей. 30 липня 1821.*

Z porównania wykazu o stanie szkół parafialnych z wykazem roku 1819 przekonał się wysoki rząd krajowy o zmieyszaiącey się coraz liczbie młodzieży do szkoły chodzącey. Wyrokiem przeto z dnia 3 czerwca r. b. do liczby 26601 zalecił wysoki rząd krajowy scisłe i niezwłoczne użycie skutecznych środków w celu zaradzenia w tey wadzie. Stosownie więc do pomienionego wysokiego zarządzenia nakazuiemy pp. jmci xx. powiatowym dozorcom, aby o tey naywyzszey uchwale podręczne duchowieństwo i nauczycieli uwiadomili i gdzie w rzeczy samey chodzenie do szkół zaniedbane, a używanie w tey mierze pomocy zwierzchności mieyscowych bezskutecznym było, imienne wykazy dzieci do szkoły zdolnych, lecz bez ważnych przyczyn szkołę opuszczaiących od parocha odebrali. Po odebraniu takowych wykazów pp. jmci xx. powiatowi szkół dozorcy odwołuiąc się do połączonego zarządzenia gubernialnego do cyrkularnych urzędów względem każdey szkoły z osobna relacyą uczynią i o skuteczne zarządzenie zaniedbanemu odwiedzaniu szkoły ustawiać się będą. Gdyby doniesienie takowe żadnego skutku nie miało z przypadku na przypadek, nie oczekuiąc rocznych tabell, konsystorzowi donosić i zupełnie podług wydanych ztąd pod 1 czerwca 820 N-o 76 i 15 czerwca N-o 92 informacyi postępować należy.

W Przemyślu 30 lipca 821. Fedynkiewicz, Mogielnicki.

36. *Учасники шкільної візитації.*

Oznaymia wizytę szkolną zaczynać się maiącą od Nahorec dnia 15 lipca idącą drogą kursorii zwyczayną. Do tey wizyty należyć będą: dominikalny representant, wóyt i 3 znakomitszych ludzi z gromady, za powtorną awizą maią się znaydować wyż wymienione, tudzież pomocnik szkółki, dziatwa parochialna w szkółce.

37. *Обіжник деканату приказує уживати тілько приписаних шкільних книжок.*

Nakazuię z liczby w. c. k. guber. 63236 przez konsystorz pod 24 listop. r. b. l. 247 nadworney wysokiey studyów komis. z d. pazdz. rb. N. 6592, ażeby żadne inne pomocne książki używane nie były, tylko te, które prawnie pod tytułem porządkowey książki szkolney (ordentliches Schulbuch) zaprowadzone są.

38. *Обіжник деканату в справі недостаточної фреквентації дітей. 8 марта 1823.*

Widok wizyty szkolney w roku przeszłym w tuteyszym obwodzie dekanalnym przedsiewziętey dnia 15 pazdz. n. p. z relacyą konkomituiącą i właściwemi allegatami przedłożony, jw. konsystorz pod 11 listop. r. p. d. l. 190 w ponizszej kopii resolwuiąc podpisanemu polecił...

Copia ordinationis cons. ad N-um 190.

Exhibitum medio relationis de 15-a 8-bris a. c. prospectum visitationis scholaris resolvendo, activitatem illustris dominationis in promotione scholarum pro amica sumimus notitia unaque significamus, ut 1-o. illa loca, ubi defectus aedium scholarium et negligentia parentum in expeditione prolium ad scholam observatus extitit r. circulari officio fine impetrandae praescriptae medullae nota reddat, non minus 2-o. eidem r. officio haec dominia, quae previe a d. s. inspectore requisita fundatam in pol. schol. institutione assistentiam actu visitationis recusant, indicat. Premisl. 11 novembr. 822. Joan eppus.

Stosownie więc do powyższego resultatu ich wieleb. szczerze poleca się, ażeby 1-o. w tych parochiach, w których przekonana opieszałość rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usilności spostrzega się, konsygnacia czyli wykaz podług załączonego wzoru zrobiony był; tudzież 2-o. rodzice w wykazie opieszałych w posyłaniu swych dzieci do szkoły zapisane maią być przez dwie bezpośrednie po sobie następuiące niedzielie po ukończonym nabożenstwie przeczytane i ostatni raz po duchownemu przy wystawieniu niepomyślnych następności iak nayczuley napomnieni i przestrzeżeni,

że ieżeli tego właściwego swego obowiązku nie dopełnią, do wyzszych instancyów bez żadnego względu doniesionemi będą; nareszcie 3-o. jeżeliby którzy po pierwszym lub drugim napomnieniu i przestrzeżeniu od zuchwałego uporu w posyłaniu swych dzieci do szkoły odstąpić nie chcieli i bez ważnych przyczyn takowych do szkoły nie posyłali, wtedy bez żadnego skrupułu w wykazie opieszałych maią bydź zostawieni i po upłynionych 3 tygod. od 1-szey niedzieli ogłoszenia czyli upomnienia do tuteyszego urzędu z urzędowną relacyą dla przedsiewzięcia dalszych kroków w wyzszey instancii polityczney przesłane. Termin przesyłania wykazów tych nie wyznacza się z przyczyny powyzszey.

Macoszyn 8 marca 823.

39. *Обіжник деканату в правилами для дяко-учителїв: принятє, контракти, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823.*

Ponieważ kantorowie czyli diacy, nie tylko iako diacy, lecz razem iako pomocnicy szkoły są uważanemi, przeto pomimo tego, że parochowie są upoważnieni takowych podług własnego wyboru na diaków przyimować, także w moc polit. ustawy szkolney ci, iako pomocnicy, od urzędu powiatowo szkół dozorczego examinowanemi i postanowionemi bydź powinni, a zatym stanowi się, co następuie:

1-o. Każdy duszstarownik swoiego diaka, czyli do tego, który dotychczas do służby diakowskiey, a oraz i szkółpomoczniczey aplikowany był, czyli owego, którzyby takową służbę na nowo przyiąć chciał, pierwszego z zaświadczeniem od siebie urzędownie wydanym i także przez znakomitszych z. gromady podpisanym, drugiego z attestatami z tych mieysc, gdzie pierwey takowe funkcye odprawiał, do urzędu p. s. d. na ponizsze termina inwiował;

2-o. Diacy, za zdolnych na diaków od jw. x. parocha lub kooperatora uznane i przez urząd p. s. d. po odprawionym examinie na pomocników kwalifikowane, odbiorą od tegoż urzędu swoie certificata, po których odebraniu

3-o. udadzą się do względnych parochyów i tam z parochyanami za pomocą jx. parocha lub kooperatora zrobią ugodę

czyli kontrakt roczny, pomimo zwyczaynych danin na ofiarowanych w roku 816 deklaracyach polegaiący.

4-o. Takowy kontrakt na przyzwoitym papierze steplowym zrobiony i przez parocha lub kooperatora, wóyta i znakomitszych ludzi z gromady podpisany, przez mieyscową zwierzchność gruntową, zakoramizowany, będzie także przez p. s. d. zawidymowany.

5-o. Termina examinów i odebrania certifikatów kwalifikacii naznaczaią się 23, 24, 26 maja r. b., na które nieochibnie konkurenci stawić się maią.

6-o. Jeżeliby w którey parochii do powyższego terminu żaden diak nie znaydował się, o tym relacyę do urzędu p. s. d. zrobić należy.

7-o. Żadnemu diakowi i oraz pomocnikowi, któryby w obcy dekanat oddalić się chciał, zaświadczenia wydać nie należy, ażby ten wyrazne uwolnienie od urzędu p. s. d. okazał.

Macoszyn 2 maja 823.

40. *Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдужних священиків у шкільних вправах. 8 мая 1823.*

a) Jw. i n. konsystorz zaznaymia swoim pod dołączonym intymatem z dnia 23-go stycznia r. b. do l. 16 do wszystkich powiat. szkół dozorców wydanym, iż z nieukontentowaniem przekonał się o nierzetelności niektórych podań tabellarycznych o stanie szkół parochialnych. Chociaż wprawdzie niemiłe to zaznaymienie podpisanego, który swoie urzędowanie stosownie do wzmiankowanych w dołączonym intymacie zarządzeń prowadzi, mniey tyczy się, ale że uważaiąc swą godność za urząd publiczny, od rządu mu powierzony, szczerze i rzetelnie takowy sprawuie i sprawować obowiązany iest; gdyż iednak niektórzy z imci xx. dusz starowników dekanatu tuteyszego lekce sobie ważą ten obowiązek, na zarządzenia naywyzsze w celu ustalenia i pomnożenia szkółek parochialnych wydane mniey zważaią, nakazom i upomnieniom jw. konsystorza nie powoduią się i poleceń, przestrog i środków od p. s. d. obmyślonych nie używaią.

Nieprzyiemnie to podpisany znosi, ile że w przypadku na zapytanie wyzszych zwierzchności udowodniaiąc swe rzetelne urzędowanie własnemi podpisami kursuiące rozporządzenia, przestrogi, polecenia, upomnienia i podane środki czyli zaradzenia zatwierdzone, wystawia ich na niemiły widok nagany i nieuchronney kary. Końcem uchilenia się nadal od takowych niepomyślności do ścisłego zachowania stanowi się to, co następuie.

1-o. Ażeby ich wielebności tylko, co rzeczywistym iest [we] względnych rubrykach tabell o stanie szkół parochialnych zrobionych opisywali, a ztąd wynika, ażeby nie więcey dzieci do szkoły chodzoncych w tabellach czyli wykazach kładli, iak tyle, ile do szkoły chodzi;

2-o. ażeby diaków i pomocników szkoły niechlubnie i podchlebnie, lecz tak, iak sobie zasłużyli, zdolności, sposobu postępowania z dziećmi i obyczayności w przyzwoitych rubrykach kwalifikowali;

3-o. nareszcie o przeszkodach, iakowe w urzędowaniu szkolnym tamę im czynią, nie oczekuiąc rocznych tabell, do urzędu p. s. d. końcem zapobieżenia onym natychmiast donosili.

Zachowanie i szczere wykonanie ninieyszego rozporządzenia stosownie do daney informacyi ich wielebnościom iak nayczuley poleca się.

б) Ich wielebnościom w moc rozporządzenia jw. konsystorza z dnia 11-go listopada r. p. do liczby 190 ztąd pod 8 marca rb. do l. 3 czule polecono było, ażeby w tych parochiach, w których przekonana opieszałość i upor rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usiłowań zpostrzega się, konsygnacyę czyli wykaz podług komunikowanego formularza zrobili i takowy po podwóynym ogłoszeniu i upomnieniu opieszałych rodzicow w przeciągu 3-ech tygodni do urzędu p. s. d. przysłali. Gdy czas po terminie nie 3-rzy tygodnie, lecz iuż dwa miesiący upłyneło, przeto daie się rzecz tak rozwiązać, że albo parochyani czyli rodzicy w posyłaniu swych dzieci do szkoły nie są pilni, lub że jmci xx. dusz starownicy na dopełnienie szczerze poleconego rozporządzenia są nieczuli i w wykonaniu onego opieszali. W obydwu przypadkach zupełne przokonanie się nastąpi podczas

wizyty szkolney, która w miesiącu czerwcu r. b. przedsiewzięta będzie, lecz niepomyślną następność z zaniedbania tego obowiązku każdy sobie przypisać będzie musiał. Życzy więc i iak nayczuley obowiązuie podpisany, ażeby takowe wykazy z tych mieysc, z których są potrzebne, natychmiast były przysłane, gdyż nie uczywszy środki nieuchronne potrzebnych, do zamierzonego skutku nigdy nie trafiemy.

Macoszyn dnia 8-go maia 823.

41. *Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823.*

Komunikuię kopię norm. względem szkolnego dziełka autora Campe przez jw. konsystorz pod 24 kwietnia r. b. d. l. 101 na mocy rozporządzenia w. c. k. rządów krajowych z dnia 25 marca r. b. N. 11612 p. s. dozorcom intymowona z tym zawiadomieniem, iż to dziełko pod nazwiskiem książeczka obyczaiów Campego (Sittenbüchlein des Campe) w ięzyku polskim wydana na mocy dekretu naywyszey nadworney komisii nauk z d. 8 lutego r. b. w szkołach wieysko narodowych dopóty tylko używana bydź może, dopoki insze szkolne dziełko w tey materii wydane nie będzie.

Macoszyn 25 maja 823.

42. *Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823.*

Instrukcya dła pomocnika szkoły.

1. Pomocnik może tylko tedy służbę przyiąć, kiedy się przepisanym dla pomocnika przed rokiem 807 od urzędu cyrkularnego, od tego zaś czasu od powiatowego szkół dozorcy sprawdzonym zaświadczeniem do tego zdolnym okaże.

2. O przyięcie ma się kandydat każdego razu do nauczyciela udać, któremu wiadomo iest, iak dalekie przyięcie od niego zależy.

3. Pomocnik, który podług naywyzszych przepisów do iakowey szkoły potrzebnym i do tego pisemnym zaświadczeniem powiatowego szkół dozorcy zainstalowanym iest, należy między czasowo uwolnionych i zostanie od służby woyskowey tak długo, ile przy tey szkole zostanie.

4. Pomocnik powinien nauczyciela tak iak nayblizszego swoiego przyłożonego uważać, jemu poszanowanie i posłuszenstwo oświadczać i starać się, gdy on do tego domu należy, przez spokoyne i miłe zachowanie się iedności i łagodności między familią nie tylko [nie] przeszkadzać, lecz takowe podług sił pomnażać.

5. Pomocnik ma się z nayostrożnieyszą akuratnością przepisanych godzin szkolnych trzymać i w swoim nauczycielstwie nieprzerwanie do przepisanego methodu uczenia przywiązanym bydź; szkolne dzieci bez różnicy, czyli ich rodzice ubogie lub maiętne są, z równą pilnością uprawiać i z takową grzecznością obchodzić się z niemi, na pomnożenie między niemi dobrych obyczaiow ma nayprzód uważać, z postrzeżonych błędów podług przepisów szkolnych prawideł poprawiać i każdą sposobność do pomnożenia dobrych myśli i obyczaiów troskliwie użyteczną uczynić. Za szczególną usługię policzono mu będzie, ieżeli na mieyscach, gdzie dzieci po szkole na publicznych placach bawią się, swą przytomnością wszelką nieobyczayność uchyla usilnie.

6. Na nauce religii, którą katecheta udziela, ma pomocnik każdego razu naydować się, też same podług otrzymanego oświecenia pilnie powtarzać i przy publicznych nabożenstwach na porządek i sprawowanie się dzieci szkolnych czuwać.

7. Tym końcem musi pomocnik sam w religii dobrze bydź nauczonym, na służbie Bożey z wszelkiem zbudowaniem znaydować się, ieżeli dusz starownikowi iako ministrant albo kantor posługuie, swoie sprawowania z pobożnością i powodowaniem odprawiać i w wszystkich swoich postępkach wzorem dobrych obyczaiów bydź.

8. W tym zamiarze z (пропущено) publicznych domów szynkownych i granie tańcow w karczmach nayściśley mu iest zakazanym. Ma się także ostrzegać, ażeby przez częste i zaufanne zwiedzania iednego lub drugiego domu wzgardzonym nie został i do nieporozumień i obmowy powodem się nie stał.

9. Ma wiedzieć, [że] za trwaiącą opieszałość w służbie, każdy subordynacyi sprzeciwiaiący się postępek, każde nieprawne postępowanie z dziećmi, każda nieobyczayna czyn-

ność, a nawet z iego winy nie bez prawdopodobieństwa rozbudzone złe mniemanie ściśle strofowanym i że on w ważnym przypadku albo przy niezastąpioney poprawie także małych błędów zupełnym oddaleniem od urzędu szkolnego ukaranym będzie.

10. Po nauczycielu iest iego bezpośrednio wyzszym przełożonym dusz starownik, któremu on przeto we wszystkich urzędu i obyczaynego sprawowania się tyczących rzeczach zupełne posłuszeństwo czynić ma.

11. Zaskarzenie, które przeciw swym nauczycielom prowadzić zmuszeni są, przedłoży on dusz starownikowi, który dobrowolnemi środkami takowe załatwić usiłuie. Jeżeli tym sposobem pogodzenie się nastąpić nie może, tedy zaniesie pomocnik swoie zażalenie do powiatowego szkół dozorcy, do którego wtedy udać się ma, kiedy przez postępowanie dusz starownika skrzywdzonym się być czuie. Od decyzyi powiatowego szkół dozorcy może dalszy rekurs, ieżeli się zapłaty, wiktu, pomieszkania i tym podobnych tyczy, do urzędu cyrkularnego, ieżeli zaś o obchodzenie się, nauczycielstwo idzie do konsystorza, nakoniec w każdym razie do wysokich rządów krajowych przedsiewziętym bydź.

12. Pomocnik ma się starać, ażeby przez examen, który powiatowy szkół dozorca przedsiewezmie, zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, którego iednak pozyskać nie może, ieżeli przynaymniey 1-den rok urzędu szkolnego nie sprawował i 20-ty rok wieku swego nie przebył. Jeżeli on od powiatowego szkół dozorcy po iednym lub w przypadku i w powtornym examinie [w] względzie swoiey umieiętności, swoiey pilności, sposobu kształcenia dzieci i w względzie całych dowodów tak o otrzymywanie z zamiarem zgodney karności szkolney, iak i o nienagannych swoich postępkach do otrzymania zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, j. konsystorzowi imienny oznaczonym był, tedy ma się na naznaczonym i przez kursoriie zauwiadomionych dniach do dyecezalnego naczelnego szkół dozorcy do examinu stawić, ażeby ieżeli się dobrze znaydzie, sprawdzenie swoiego pomocniczego zaświadczenia na nauczyciela od tego otrzymał. [Bez] tegoż zaświadczenia nie może on żadney służby szkolney przyiąć. Takie i temu nie nada, że on prócz przepisanych dni temu

examinowi z tego powodu poddaie się, ponieważ ze strony prezentanta do służby szkolney pewne przerzeczenie otrzymał.

13. Pomocnik nie może podczas szkolnego kursu od swoiego odeyść, ani także bez nagłey przyczyny (i nie bez pośredniczey wiadomości powiatowego szkół dozorcy) w tym czasie od nauczyciela oddalonym bydź. Lecz także przy odmianie przy ukończonym półrocznym kursie ma się przeciwnostronnie sześciotygodniowe wypowiedzenie i relacyia do powiat. szkoł dozorcy zrobić. Pomocnik, który z iednego dekanatu (powiatu) do drugiego przechodzi, musi być zaświadczeniem od swego powiat. szkół dozorcy o pilności, zdolności, o sposobie kształcenia młodzieży i obyczaynym sprawowaniu się zaopatrzonym, gdy on nima bydź bez takowego w drugiem mieyscu do służby przypuszczonym.

14. Chce się pomocnik o zawakowaną szkolną służbę starać, tedy musi zaświadczeniem o swoim dobrym sprawowaniu się, zaświadczeniem nauczycielstwa zaopatrzonym bydź; te pomocne allegata dołoży on do swey własnoręcznie napisaney prośby, które przy szkołach prywatnych przynależących do prezentanta, ieżeli zaś wielu innym prawo presentowania [przynależy], tedy do wszystkich prezentantów okaże, a znakomitszemu między niemi doręczy. Przy szkołach, których udzielenie do kraiowego rządcy należy, zakieruie swą prośbę do konsystorza przez tego powiat. szkoł dozorcę, [w] którego obwodzie zawakowana szkoła znayduie się.

15. Jeżeliby zaś pomocnik żadnego ieszcze z examinu dobrego zaświadczenia nie miał, tak niechay się nie domyśla takowe fałszować. Gdyż kto publiczny dokument przerabia albo fałszuie, ten staie się winnym zbrodni, która więzieniem od 6 miesięcy do roku ukaranym będzie. Księga prawa o zbrodniach, rozdział XXIV. § 178, § 181.

Die 14 junii 823.

43. *Інструкція перед візитацією шкіл. 21 червня 1823.*

Traktat wizyty szkolney.

1-o. Za powtorną awizą od p. s. dozorcy maią się znaydywać tyczące się strony i dusz starownik, reprezentant dominiów, wóyt i delegowani mężowie z gromady, tudzież po-

mocnik szkoły na terminie i mieyscu przyznaczonym. Jeżeliby która z tyczących się stron przez upór, niechęć lub inne iakowe mniey ważne przyczyny przy wizycie szkolney nie znaydywała się, tedy w moc pol. kod. rozdz. 22 § 6 takowa końcem doniesienia owey do c. k. urzędu cyrkular. w protokolle zanotowana będzie.

2-o. Tyczące się strony przytomne w protokolle wizytacyinym imiennie zapisane będą.

3-o. Pomocnik szkoły obowiązany będzie w czasie od p. s. d. naznaczonym wszystkie do szkoły chodzące dzieci obstalować, ażeby się akuratnie w szkole znaydowały.

4-o. Pomocnik z wzaiemnym porozumieniem się mieyscowego swego dusz starownika ma przedłożyć wizytatorowi: a) Spis do szkoły zdolnych dzieci z szczególnych lokalności parochii. (N o t a. Przy tem także przedłoży i dusz starownik, iak katecheta swóy spis młodzieży do nauk świątecznych katechizmowych kwalifikowaney). b) Extrakt do szkoły chodzących dzieci oboiey płci. c) Miesięczny katalog pilności dziatwy szkolney. d) Probszryfty czyli skryptury po rusku i po polsku przez dzieci szkolne napisane, z podpisem dnia, miesiąca i roku, z podpisem ich imion. e) Konsygnacię przedmiotów naukowych, to iest książek i pisowni, z których dzieci naukę powzieli. f) Konsygnacię ubogich dzieci. g) Konsygnacyę książek, iakowych i iak wiele do swey szkoły potrzebuią. h) Protokoł rozporządzeń i wszystkich kurend szkolnych, nareszcie: i) Spisaną notę swych uciemiężliwości i pokrzywdzeń, ieżeli iakowe w czem i od kogo ma.

5-o. Po zwiedzeniu i opisaniu powyzszych aktów szkolnych przedsiewezmie się protokoł z tyczącemi się stronami: A. O zwiedzaniu szkoły parafialney tak codzienney, iak i świąteczney czyli nauki katechizmowey, tudzież: B. O przychodzie rocznym pomocnika szkoły, tudzież o stanie budowli, narzędzia i innych przynależytości szkolnych, nareszcie: C. O głównych przedmiotach do rozpoznania stanu szkoły parochialney należących.

6-o. Po ukończonym protokolle przedsiewezmie się examen z dziatwą do szkoły chodzącą podług przepisanych formalności, po którym odprawionym:

7-o. Nastąpi porozumienie i ułożenie się ze stronami względem zaradzeniu opieszałemu posyłaniu dzieci do szkoły, zabespieczenia pewnego utrzymania się dla pomocnika szkoły, obreperowania lub na nowo pobudowania budowli szkolney, urządzenia szkolnego sprzętu, nareszcie względem uchilenia wszelkich przeszkód i zdrożności, któreby do pomnożenia dzieła szkolnego tamą stawały się.

Macoszyn 21 czerwca 823.

44. *Зобовязання громадян у Жовтанцях на фонд учителя.*

Podczas wizyty szkolney gromada Żołtaniecka na fundusz nauczyciela obiecuie tylko od każdey familii po sześć graycarów, po trzy korcy zboża na jaryczowskie miare t. i. 1 korzec żyta, 1 kor. ięczmienia i 1 kor. hreczki — a więcey mu nie chcą ofiarować.

Żołtańce dnia 1-o julii 823. Wóyt Danyło Hupało + Przysiężny: трьох. Z gromady: сїмох. Prowizorowie: трьох. Coram me: B. Błoński, D. S. I. Coram me: Zaiączkowski, judice policiei et mandat. dominii Żołtańce.

45. *Обіжник епископа Снїгурського в справі байдужности учителїв і інспекторів у шкільних справах. 1 липня 1823.*

Experienta docet, quod

1-o. Actuales magistri scholae adiutores et loci curati contra directum tenorem legis scholaris § 12 S. X et § 24. Sectionis XV consignationem juventutis scholam adere negligentis statuto tempore loci domino [exhibere] et frequentationem scholae vi muneris sui modo hoc urgere intermittant; quod insuper

2-o. Nonnulli d. s. inspectores sub actu visitationis scholaris compertam negligentiam [actus] scholaris conformiter 20 § S. XX. praefecturis loci non indicent et fundatam in lege cooperationem dominiorum non interpellent.

Huic itaque defectui praecavendo curatis loci et d. s. inspectoribus stricte et conscientiose observantia modalitatis huius in memoriam revocatur unoque iniungitur, ut d. s. inspectores tempore solitae visitationis sedulo explorent an et ... curati dictae obligationi satisfecerint. Negligentiae com-

pertos d. s. inspectores sub propria responsione consistorio indicabunt. Quod si relationes curatorum et interventiones d. s. inspectorum apud respectiva dominia et iurisdictiones loci affectu caruerint, hoc in casu praescripto modo adjunctorum r. circularis officii implorandum. Quae ordinatio clero curato et individuis docentibus pro exacta observatione intimanda.

Premisliae d. 1 julii 823. Joannes, eppus. Mogielnicki.

46. *Замітки декана Блонського до висше наведеного обіжника.*

Stosownie więc do zacytowanych paragrafów i rozdziałów powyzszego upominaiącego rozporządzenia pùnctu 1-go ich wielebnościom szczerze poleca się, ażeby:

1-o. Względnych swych pomocników szkoły surowo upomnieli i tego sami dopilnowali, iżby katalogi pilności miesięczne podług wiadomych ile stąd komunikowanych wzorów ciągle, bez przerwy na każdy miesiąc robili i podług tych codziennie przytomność lub niebytność dziatwy szkolney w szkole, tudzież iey pilności, zdolności i postępki naukowe w względnych rubrykach notowali; tudzież

2-o. Iżby nieprzytomne i w zwiedzaniu szkoły opieszałe dzieci zaraz lub przynaymnie przy końcu każdego tygodnia ustnie oznaymić, z końcem zaś każdego miesiąca konsygnacye opieszałych lub całkiem szkołę zaniedbuiących dzieci nieuchibnie podać sobie rozkazali; prócz tego

3-o. Każdego półrocza, to iest w miesiącu marcu i wrześniu extrakt z miesięcznych katalogów pilności zrobiony, przez pomocnika podpisany i przez dusz starownika ile bezpośrednego szkoły dozorcy zatwierdzony do gruntowney zwierzchności czyli do względnego dominium za recepissem i zanotowaniem dnia podania w protokole rozporządzeń szkolnych przez pomocników szkoły podawać się powinno.

Recepissy z podanego extraktu do jurisdykcyi mieyscowey maią być każdego półrocza dla zapewnienia się do urzędu p. s. dozorczego przesyłane; nareszcie

4-o. Gdyby zaś pomimo wszelkich usilności dusz starownika przez upór lub opieszałość rodziców w posyłaniu dzieci do szkoły szkoła widocznie upadała lub całkiem zaniedbana była, w tym razie nie czekaiąc półrocznego podania natych-

miast o tym relacyę z konsygnacyą dzieci szkołę zaniedbuiących, z nazwiskiem ich oyców do względney jurisdykcyi za odebranym na to podanie recepissem zrobić należy, w którey relacyi pomocy w tey mierze dopraszać się i skutku tego żądania w przeciągu dni 14-tu oczekiwać, po których upłynieniu, gdy nie nastąpi, odebrane recepisse na zrobione doroczne podanie [do] dominium z relacyą do p. s. dozorczego urzędu nieuchronnie do zrobienia kroków względem czynney pomocy do wyzszych instancyów przysłać potrzeba.

Mniey umieiętnych pomocników w zrobieniu wyż wspomnionych katalogów i extraktów i relacyów względni dusz starownicy i bezpośredni szkół dozorcy radą i czynną pomocą wspierać obowiązani są.

Powtarza się ich wielebnościom, że na każde podanie, do dominium zrobione, o recepisse koniecznie domagać wypada.

Na ponowney rezolucyi, na przyrzeczeniu tylko polegaiącey zaprzestawać nie wypada, lecz ieżeli czynny skutek przerzeczenia nie nastąpi, o tym do tuteyszego urzędu relacyę zrobić należy.

Powyzszego rozporządzenia pilne uskutecznienie bezpośrednym szkół dozorcom pod zagrożonym wykonaniem rozkazu jw. konsystorza powtornie poleca się. Datto ut supra.

47. *Обіжник консисторії з забороною самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на инші місця. 9 лютого 1824.*

Wydarzać się zwykły mieyscami następuiące nadużycia:

1-o. Niektórzy kandydaci szkolni po utrzymanym zatwierdzeniu konsystorskim na pomocników w ciągu roku szkolnego mieysca swe porzucać i na inne samowolnie przechodzić; równie 2-o. Niektórzy powiatowi szkół dozorcy nie tylko na rzeczony postępek zezwalać, ale nawet kandydatom tym świadectwa wydawać; na ostatek 3-o. Niektóre individua z iednego mieysca na drugie przechodząc fundacye diaka i pomocnika bez zachowania przepisów politycznych do tyczących się osób z iednego mieysca na drugie przychodzących i bez wiedzy powiatowego szkół dozorcy przyimować zwykli.

Podobnym nadużyciom i wynikaiącym ztąd nieładom i niepotrzebnym zatrudnieniom urzędów zapobiegaiąc, widzi się konsystorz zpowodowanym przypomnieć, co następuie:

Ad 1-um. Z porządku rzeczy i naywyzszych przepisów wynika, że individuum, któremu nauka dzieci w szkole parafialney powierzona bywa, obeymuie służbę publiczną, którey bez zezwolenia przyzwoitey zwierzchności, podług woli swoiey opuścić nie może. Skoro więc individuum takowe od przyiętey powinności uczenia dzieci uchileć, a nawet mieysce opuszczać poważy się, paroch, administrator lub kooperator mieyscowy natychmiast o tem powiat. szkół dozorcy [donieść] ma.

Ad 2-um. Żaden powiatowy szkół dozorca nie iest mōcen wsród kursu szkolnego kandydata bez zezwolenia konsystorskiego od przyiętey funkcyi uwalniać i onemu w tym celu świadectwo wydawać.

Ad 3-um. Każdy kandydat, których nie tylko z obcego cyrkułu lub powiatu szkolnego, lecz nawet w tym samym dystrykcie z mieysca na mieysce przechodzi i tam funkcyę diaka, razem i posługę szkolną obeymuie, powinien: a) Naywyzsze przepisy sciągaiące się do przechodniów z iednego teritorium na drugie ściśle zachować. b) Nim ieszcze aktualnie służbę diakowską i szkolną zacznie, powinien przed powiatowym szkół dozorcą stanąć i ze zdolności, iako też obyczaiów stosownie do ustawy szkolney legitimować się.

Przemyśl 9 lutego 824. Jan, biskup.

48. *Відповідь жовтанецької доміниї на внесену просьбу що до побудованя школи. 21 вересня 1824.*

Na podanie pod 11-m 7-bris 824 do dominium o zbudowanie szkoły paraf. następuiące odpowiedź utrzymałem.

Imci xiędzu Bazylemu, parochowi ritus graeci uniti parochii Żołtańce, na jego rekwizycyę pod 11 praesentis do dominium Żołtańce uczynioną następuiącemi, przy oświadczeniu uszanowania, rezelwuię się:

A. Co się tyczy materyałów drzewa na zbudowanie szkoły dla dzieci gromady Żołtańce, iakie tylko podług konsygnacyi maystra budowniczego spisane i do dominium podane będą, takowe z lasów żołtanieckich na fury gromady Żołtańce bezpłatnie wydaią się.

B. Gromada Żołtańce stosownie do przepisów prawa dom publiczny swą mocą bezpłatnie zbudować obowiązana, ile że

ta gromada Żołtance ma znaczne coroczne intrate z gruntów bratskich cerkiewnych, z pasieki braci cerkiewnych, z ofiarków i skarbony, do którey corocznie znaczne quantum pieniężne z różnych źródel bractwo cerkiewne ma, a te dochody bractwa cerkiewnego tylko na publiczne potrzeby expensowane bydź maią, albowiem ksiądz paroch oddzielnie to wszystko ma, iak inwentarz cerkiewny dowodzi.

C. Gromadzie całey Żoltańce, a naybardziey starzyznie gromadskiey, wóytowi i przysiężnym i dziesiętnikom, niemniey braciom czyli prowizorom cerkiewnym, jurisdykcia dominikalna Żółtańce iuż poprzednie razy kilka serio zaleciła, aby oni rodziców (którzy tylko maią sposobność posyłania dzieci do szkoły) przymuszali, a nieposłusznych jurisdykcyi donosili, iakoż skutek roskazów okazali, bowiem jurisdykcia dominikalna swemi oczyma w szkole do pięćdziesięciu dzieci razy kilka widziała, a nayszczególniey:

D. Maią po razy kilka powtórzony nakaz starzyzna gromadzka i prowizorowie cerkiewni, aby, gdy dzwony na nabożeństwo lub katechizm usłyszą, natychmiast z karczem i domów do cerkwi i kościoła wypędzali, iakoż gdy o skutek tego nakazu pytani byli razy kilka, za każdym razem i iednomyślnie odpowiadaią, że przed nabożeństwem i przed katechizmem z karczem i z domów prywatnych do kościoła i cerkwi wypędzaią. Raczy tedy ksiądz paroch po imionach i nazwiskach nieposłusznych donieść, a pewnie będą mocno strofowani, a gdy strofowanie nie uczyni skutku, będą aresztem lub cieleśnie karani.

Rezolwowano z jurisdykcyi dominikalney.

Żołtańce die 21 7bris 1824. B. Zaiączkowski, sędzia policyiny, mandataryusz państwa Żołtańce.

49. *Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824.*

Stosownie więc do powyzszego rozporządzenia [1]) bezpośrednym szkół dozorcom poleca się, ażeby szkoły powtarzaiące w ten sposób zaprowadzili:

---

[1]) Попереду подано: найв. розп. 27. IX. 1716 і декрет надв. шкіль. ком. 9. II. 1821, N-о 868 в справі заведеня повторної науки.

1-mo. Dzieci, które iuż ze szkół ordynaryinych wyszły i lata do tey przeznaczone przebyły, gdy iednak w obwodzie parochyi znayduie się, do szkoły powtarzaiącey iako młodzież doroslеysza, wezwane i zmuszone były, a to tym pewniey, ieżeli iuż iakowy postęp w czytaniu ruskim, polskim, pisaniu i t. d., a przynaymniey w czytaniu ruskim zrobili.

2-do. Tym końcem ma być zrobiony osobny katalog pilności młodzieży oboiey płci, do szkoły powtarzaiącey kwalifikowaney.

3-tio. Czas dla młodzieży do powtórzenia tego, czego się nauczyła, naznacza się w sobotę po południu lub w niedziele i święta przed nieszporami dwie godziny, to iest od 2-giey do czwartey godziny.

4-to. Młodzież powtarzaiąca, równie iak i dzieci do szkoły ordynaryiney chodzące, obowiązana iest w niedziele i uroczyste święta do cerkwi chodzić, w chorze stawać i to, co umie, czytać i spiewać, żenska zaś płeć ma w cichości na swoim mieyscu skromnie z książek czytać nabożnych lub katechizmu modlitwy.

5-to. Ponieważ młodzież powtarzaiąca dla upłynionego wieku z obrębu dziatwy szkolney wyszła, przeto należy iuż do młodzieży świąteczney katechizmowey, a zatym i temu samemu obowiązkowi, co i ta, to iest, chodzeniu na katechizm świąteczny iest podległa, a zatym:

6-to. W spis tabellaryczny młodzieży parafialney do nauk katechizmowych świątecznych kwalifikowaney (którego wzór ztąd pod 21 lipca 823 do liczby 30 przez kurrędę szczególnym duszstarownikom był komunikowany) ma być wpisana i podług wyszczególnionych rubryk pilności i postępków w tym spisie zanotowana.

7-mo. Zrobienie i pilne utrzymowanie rzeczonego spisu od następuiącego po wakacyach kursu ich wielebnościom iak nayczuley poleca się i oto tym pewniey, że nie tylko przy wizytach rocznych, lecz za zdarzoną się każdą okolicznością takowy spis zrewidowany będzie i znaleziony brak takowego lub nieporządne utrzymywanie onego bez żadnego względu do jw. konsystorza doniesione będzie.

8-vo. Szkoły powtarzaiące się zaraz po wakacyach rozpocząć się maią i kontynuować się będą w dnie, czasy i po-

rżądkiem w wyszczególnionych obowiązanościach wyż przepisanym.

9-no. Po upłynionych 4-ch la tygodniach od wakacyi każdy duszstarownik obowiązany będzie o zaprowadzeniu i stanie szkół powtarzaiących do urzędu p. s. dozorczego relacyę zrobić.

10-mo. Gdzieby zaś lub parafialny pomimo wszelkich usiłowań uporczywie swoie dzieci do szkoły powtarzaiącey lub na naukę katechizmową świąteczną posyłać nie chciał, w takowym razie podeymą się konsygnacyę uporczywych po imieniu i przezwisku z imionami ich dzieci i numerem domu zrobić i do urzędu p. s. dozorczego nieuchylnie przysłać należy podwóyną konsygnacyę, dlatego, że iedna do cyrkularnego urzędu, druga zaś, w przypadku ieżeliby prześwietny urząd cyrkularny pomocy w tey mierze odmówił do jw. konsystorza przesłaną być ma. W konsygnacyach młodzież katechizmową od młodzieży do szkoły powtarzaiącey należącą rozróżnić wypada.

11-mo. Rzeczone konsygnacye maią być pod swoiemi datami przez mieyscowych duszstarowników, iak bezpośrednych szkół dozorców i katechetów własnoręcznie podpisane; nareszcie

12-mo. Ninieysze rozporządzenie ma być ludowi parafialnemu wcześnie podczas wakacyi powtórzonymi razami zrozumiale i czule obwieszczonym.

Powyzszego rozporządzenia iak nayczulsze wykonanie ich wielebnościom poleca się.

50. *Стан парохіяльної школи в Жовтанцях в рр. 1823—1830.*

Formulare

W Y K A Z

o stanie szkoły parochialney w parafii N. podług poniższych szczegółów przez podpisanego parocha lub kooperatora w roku 1823 rzetelnie zrobiony.

Liczba porządkowa	Nazwisko parochyi lub kooperatury lokalney	Imie, przezwisko parocha lub kooperatora lokalnego	Imie, przezwisko pomocnika szkoły	Jego wiek czyli lata	Pilność	Zdolność	Sposób obchodzenia się z dziećmi	Obyczaynosć	Mieysce szkoły	Do szkoły inkorporowane lokalności	W tych do szkoły sposobne dzieci: chłopcy	dziewczęta	razem	Ogólnie do szkoły sposobnych dzieci w całym obwodzie parochyi znaydnie się	Do szkoły chodzące dzieci: chłopcy	dziewczęta	razem	Ogólnie do szkoły chodzących dzieci w całym obwodzie parochyi znaydnie się	Do szkoły zdolnych jak do szkoły chodzących: mniey	więcey	Dzieci do szkoły chodzące uczą się — Liczba dzieci tych języków uczących się: po rusku: czytać	pisać	rachować	po polsku: czytać	pisać	rachować	po niem.: czytać	pisać	rachować	Dotychczasowy podział nauki względem, godzin i klas	Czyli szkoła pilnie zwiedzana bywa i iakowe przeszkody zwiedzaniu szkoły na zawadzie są	Nazwisko dominium
	823	Rn.									72	70		142	30	12	42		100	—	11	7	7	6	—	—	—	—	—			
	824	Rn.									80	80		160	30	10	40				18	9	9	12	12	12	—	—	—			
											60	78									a reszte dzieci początkowe											
	826										97	84	181	181	21	—	21	21			11	9	9	11	9	9	3	—	—			
											94	83	177		24	33	28															
	830 (?)									830	85	89	174	174	16	—	16	16		168	16	8	8	6	6	6	5	—	—		Niedbale - upór ludu	
											82	93	175																			
	829										87	99	186	186	13	19	32				21	10	10	11	11	11	8	6	6			
											32	27	59																			

Data: dnia, miesiąca, roku.

Podpis N. N.

III. Стан парохіяльних шкіл в кізлівськім деканаті львівської епархії в рр. 1819—1827.

Подав
Стефан Томашівський.

1. *З візитації парохій 1819 р.*

1. Płotycza (16. II. 1819) Szkoły parafialney dla uczenia w niey młodzieży niema; dzieci uczo sie w rezydency parocha i w szczupłym pomieszkaniu diaka; diak nazywa sie Jan Jurczynski; uczy dzieci czytac po rusku i spiewać w cerkwi; uczy się 6 chłopców i 7 dziewcząt.

2. Słoboda (16. II.) — Szkółka dla diaka znayduie się; szkoły parafialney niema; nikt na nauke nie chodzi.

3. Ceniów (17. II.) — [Szkoły] niema; uczy się 7 chłopców w pomieszkaniu własnym diakowskim.

4. Wybodow (18. II.) — Szkoły takowy niema, tylko dla diaka szczupłe pomieszkanie; dzieci się nie uczą, gdyż i diak do tego nie iest zdolny.

5. Koniuchi (18. II.) — Szkoły parafialney niema; 4 chłopcow uczy się czytać po rusku w szczupłym pomieszkaniu diakowskim.

6. Augustowka (19. II.) — Szkoły parafialney niema.

7. Forosciec (Хоростець) (19. II.) — Szkoły żadney niema; dzieci na naukie nie chcą posyłać.

8. Płaucza wielka (20. II.) — Szkołka dla pomieszkania diaka w dobrym stanie; szkoły parafialney niema; kilkuch chłopcow uczy się w pomieszkaniu diakowskim.

9. Płaucza mała (20. II.) — Szkoły niema.

10. Glinna (20. II.) — Parafialney szkoły niema.

11. Krasna (20. II.) — Szkołka dla diaka iest; parafialney szkoły niema.

12. Pokropiwna (23. II.) — Szkoła dla diaka mizerna; dzieci nie uczo się nic w s[z]kole, gdyż...

13. Kozłów miasteczko (23. II.) — Szkołka dla diaka bardzo stara; szkoły parafialney niema i młodzieży nie posyłaią na nauke.

14. Horodyszcze (24. II.) — Szkołka dla diaka na pomieszkanie znayduie się; szkoły parafialney niema i tylko 4 chłopcow uczy sie w pomieszkaniu diakowskim.

15. Dmuchawiec (24. II.) — Szkolki niema; szkoły parafialney niema i dzieci nie uczo się.

16. Taurow (25. II.) — Szkulka dla pomieszkania diaka znayduie [się] szczupła; szkola parafialna ma się budować i uczy się dzieci iuż ze 30, tak chłopcy iako dziewczenta; okazało się to i examinie z temiz dziecmi przeciewziętego i z konsygnacyi dziatwy, ktoro x. paroch ma podać; uczy sam x. paroch Alex. Barusiewicz, gdyz nie ma do nauczania zdolnego diaka.

17. Kaplince (26. II.) Szkoły zadney niema i dzieci nie uczą się niczego.

18. Złoczowka (26. II.) — [Dzieci] nic się nie uczą.

(Вннято з Protokół-y wizyty dziekanskiey po parochiach w dekanacie kozłowskim sytuowanych w roku 1819 przez administratora dekanatu x. Mik. Strzelbickiego).

2. *З візитациї шкіл і парохій 1827 р.*

1. Protokol wizyty szkolney w kapellanii Wybudow przeciewziętey dnia 21-a febr. 1827. Zabudowania własciwego ku nauczaniu dziatwy parafialney niema, tylko budynek szczupły i zdezolowany dla pomieszkania diaka. Uczy sie teraz chłopcow 6 po rusku; na powtarzanie chodzi 3. Szkolnozdolnych chłopców znayduie sie 9 a dziewcząt 8. Wszyscy przytomni wymawia[ją] sie, iz dla ubustwa i niezdolnosci diaka dzieci na naukie do szkoły posyłać nie mogo, chociaz uznaią tego potrzebe. Diak nazywa sie Hrynko Pridun, pobierać powinien za swoie usługi diakowskie od gruntowych po cwierci

zboza, lecz i tego teraz dla niedostatku swoiego nie wypłacaią, a diak zadnego sposobu utrzymywania sie nie ma, tylko ręczną robotą pomiędzy ludzi utrzymuie się i z łaski niektórych zyie. Na to podpisuią się (6 підписів).

2. Protokoł wizyty szkolney przeciewzienty na dniu 21-a febr. 827 przez szuldistriktowego nadzorce x. M. Strzelbickiego, dziekana kozłowskiego. Szkoła parafialna w Ceniowie. Znayduie w tey parafii chłopców szkolno-zdolnych 120, dziewcząt 63, razem 183. Teraz uczy się aktualnie chłopcow 6, dziewcząt 3. Uczo sie po rusku, iedni czytaią, drudzy szlabizuią, w posiedzeniu diakowskim, gdyz szkolnego zabudowania dotąd niema. Uczy ich diak Michał Oberski pod przewodnictwem xdza parocha. Diak dlatego, ze powinnosci panskie iako z gruntu panskiego odbywać musi, tudziez ze do nauczania nie iest nalezycie zdolnym, do ciągłego i regularnego uczenia dziatwy przyłozyć sie nie moze po większey częsci xiądz paroch tym się trudni. Młodziez do examinu stawiona okazała, ze xiądz paroch Benedykt Jaremowicz silnie do nauczania przyłozył sie. Parochianie przytomni okazuią chęć posyłania dziatwy na naukie szkolną, lecz dotąd liczba uczących się iest mała, gdyz i zabudowanie na to przyzwoitego do skutku trudno przyprowadzić i nauczyciela zdolnego niema. Diak za usługi cerkiewne pobiera od grontowych po dwa garce zboza roznego gatunku; razem uczynić moze korcy 8, na teraznieszą cene zboza uczyni plus minus flor. 10; i wiencey zadnych nie ma dochodow. Do examinu stawili sie dzieci: Mikołay Oberski czyta, Demko Mikitiuk czyta, Iwas Łoik slabizuie dobrze, Gmytro Stolarzow slabizuie, Stefan Jaremow slabizuie, Iwas Bezuszko slabizuie, Iwaś Mizun slabizuie, Hryń Kowalow slabizuie, Parania Kowalowa slabizuie, Zofia Kowalowa szlabizuie, Ewdokia Olenowa szlabizuie. Przytomni oswiatczaią, iz teraz nie mogo na fundusz nauczyciela zadnego funduszu zrobić, gdyz zanadto są ubodzy, lecz gdyby zabudowanie do skutku przyszło, toby na ten czas kazdy z nich łatwiey do tego podług sił nakłonił się. Za nadzorce szkolnego w parafii obrany został od xiędza i przytomnych ludzi Grzegorz Bunak; obowiązki mu obiasniony. Przytomni podpisuią się (підписаний парох і 8 селян).

3. Protokoł wizyty szkolney w parafie Awgustowka przeciewzięty dnia 22-o febr. 827. Zabudowanie dla pomieszkania diaka znayduie sie w Awgustowce bardzo szczupłe. Mieszka teraz diak Jusef Szpetkowski z bratem swoim Pawłem, do nauczania dziatwy po rusku dosyć zdolny. Chodzi teraz do szkoły czterech chłopców z parafii, uczo się po rusku i po polsku czytać. Ludzie przytomni oswiatczaią, iż dla ubustwa swoiego nie są w stanie dziatwe przyodziewać tak, aby do szkołki na naukie chodzić mogła; gdyby iednak do lepszego stanu przeszli, na ten czas radziby, aby ich dziatwa uczyła się. Diak pobiera za usługi diakowskie od gruntowych gospodarzy po pułkorca zboza, ale tego ubossi nie będąc w stanie nie oddaią; to uczynić moze rocznie na pieniądze 12 fl. Nadzorcą szkolnym zostaie Grzegorz Sawkow. Przytomni podpisuią.

4. Protokoł wizyty szkolney w Parafii Koniuchi (22. II. 1827). W tey parafii znayduią sie zabudowania dla pomieszkania diakow: iedno przy cerkwi parochialney murowaney, drugie na Koncie. W tych pomieszkaniach uczą diacy dziatwe parafialną. Diak Simeon Pryima na Koncie okazał zdolność swoią w nauczaniu po rusku i po polsku początkom czytania, pisania i rachowania z głowy — udowodnił to examinem przeciewziętym z dziatwą uczącą się. Mikolay Malczeski; diak przy cerkwi parochialney, stawił się takze ze cztermi chłopcami do examinu w czasie wizyty i okazał, iz całkiem do nauczania nie iest zdolny. Ci diacy pobieraią od gromady za usługi swoie rocznie od gruntowych po 2 garcy zboza roznego i po 12 kraicarow w walucie, od pułgrontowych po garcu zboza i po 6 x; uczynić moze to razem 48 fl. przy iedney cerkwi, a tylez przy cerkwi drugiey na Kącie. Daniel Sołoninka i Paweł Meliz zostaią i na daley nadzorcami szkołek tuteyszych, gdyz dosyć okazali przychilności w zaprowadzeniu nauczania dziatwy parafialney. Aktualnie uczy się na Kątu chłopców 10, panienek 3; przy cerkwi murowaney chłopcow 4. Szkolno-zdolnych ogołem znayduie się chłopcow 120, dziewcząt 140, razem 260. X. Kaminski dusz starownik tey parafii okazał pilność i gorliwość w zaprowadzeniu nauczania młodziezy.

5. Protokoł wizyty szkolney na dniu 23-o febr. 827 w Płauczy wielkiey z przyłączonemi:

W Płauczy wielkiey oprócz zabudowania dla posiedzenia diaka szczupłego niema innego zabudowania do stosunku liczby szkolno-zdolney, gdyż dominium do wybudowania takowego dotąd materiału nie wydało. Parafianie podali do dominium prozbe w tey mierze i oczekuio rezolucyi. Młodzież niektora uczy sie po rusku i po polsku czytać, pisać i rachunkow z głowy. Zaleconą zostalą, aby dla szczuplosci mieysca w pomieszkaniu diakowskim iedna dziatwa przed południem, a druga po południu na naukie zbierała się. Nadzorca szkoły parafialney Alexander Pawłowski w latach zeyszłych w obowiązku swoim bardzo czynnym bydz okazał się; zostaie i nadaley. Diak Stefan Konczewicz pobiera od gromady za usługi swoie diakowskie po cwierci zboza od gruntowych, a po puł cwierci od innych; rocznie uczynic moze korcy 15, na pieniądz w teraznieyszey cenie fl. 20; dla szczupłego więc dochodu nie moze sie do nauczania ciągłego przykładać, pomuszony innym sposobem na utrzymanie swoie zarobic.

W Plauczy małey znayduie sie szkułka dla pomieszkania diaka szczupła. Młodziez płci oboiey przez gorliwość Jakuba Pichur, nadzorce mieyscowego, znacznie sie do szkoły zgromadza. Uczy ich Jendrzey Pawłowicz po rusku [i] po polsku czytać, pisać i rachować. Młodziez examinowana znaczny po[s]tępek w nauce wspomnioney okazała, przez co nadzorca Jakub Pichur i Jędrzey Pawłowicz na zaszczyt i pochwale zasługuią. Lud dla ubustwa nie iest w stanie do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyłozyć sie. Zaleconą, aby o tablice do szkoły i ołowki postarać się. Nauczyciel wspomniany pobiera za usługi diakowskie po 16 garcy zboza; uczynic może 8 korcy, na pieniędzy 13 fl.

W Krasne[y] przyłączoney do Płauczy zna[y]duie się pomieszkanie dla diaka bardzo szczupłe; w tem pomieszkaniu uczy diak Antoni Grabarz młodzież parafialną oboiey płci. Młodziez examinowana piękny postępek w czytaniu po polsku, po rusku, w rachowaniu z głowy, religii okazała. Do tego przyczynia sie szczegulnie gospodarz Paweł Kobzisty, iako nadzorca szkoły parafialney w Krasney, i zasługuie ze wszech

miar w tem interesie ma zaszczyt dla siebie. Antoni Grabarz pilny w nauczaniu zasługuie na uwage; dla siebie bardzo szczuple pobiera za diakowskie usługi płace; pisze bardzo dobrze po rusku. Lud tey parafii bardzo iest ubogi i nie iest w stanie przyłozyć się do funduszu dla nauczyciela. Zaleconą zostało diakowi, aby chłopcow słuzyć do mszy nauczył. Na to podpisuią się przytomni.

W Glinnie zadna młodziez do examinu nie stawiła sie. Szkoła dla pomieszkania diaka szczupła i reparacyi potrzebuiąca. Diak Juzef Zukowski i parafianie oswiatczaią, iz dla tego do szkoły młodziez chodzic zaprzestała, gdyz lud mocno chorować zapoczoł i dotąd ta choroba z mieysca nie iest wykorzeniona. Na to podpisuią się.

6. Protokoł wizyty dekanalney przeciwziętey na dniu 26-m febr. 827.

Miasteczko Kozłow. Co się tyczy szkoły — tu znayduie się triwialna pod inspekcyą łacinskiego konsystorza. Do tey szkoły chodzą niektory dzieci obrządku ruskiego. Upomnienie uczyniło sie, aby do szkoły trywialny niezaniedbywali dziatwe na nauke posyłac.

Wieś Pokropiwna przyłączona do Kozłowa. Szkolka w ktory diak mieszka, iest w bardzo mizernym stanie; do szkoły nie chodzi młodzież na naukie.

7. Protokoł wizyty szkolney (27. II. 1827).

[Wieś Tawurow]. Zabudowanie znayduie się szczupłe dla pomieszkania diaka i w tym uczo sie dzieci parafialne. Stawieni do examinu pięcioro dziatwy, kturzy sie teraz uczo — iedni czytaią, drudzy slabizuią po rusku. Letnio poro poczeło 22 chodzic na naukie, teraz dla zimna, nie maiąc sie w co przyodziać dla ubostwa, chodzić przestali. Znayduie sie szkolno-zdolney dziatwy: chłopcow 50, dziewcząt 48. Diak nazywa się Stefan Kozicki, uczy dziatwe, pobiera za usługi diakowskie po cwierci zboza w roznym gatunku od gruntowych i swiątecznego po 3 x. co uczyni rocznie flor. 30 I gdyby stateczny iakowy do nauczania dziatwy trafić się mogł, toby nie ieden z gromady za nauczanie dzieci więcey ofiarował, lecz ten zwykł sie napiiać. Ksiądz administrator tłumaczy dla uczących katechizm w szkole. Antoni Sawa zostaie na daley nadzorcą szkolki parafialney.

8. Protokoł wizyty dekanalney przeciewziętey na dniu 27-m febr. 827.

Wies Dmuchawiec... Szkołki dotąt niema i młodzież na naukie nie chodzi; niektorzy chodzo do szkoły trywialney w Kozłowie.

9. Protokoł wizyty szkolney przeciewziętey na dniu 28 febr. 827.

[Wieś Budyłow] — W tey parafii oprocz zabudowania szczupłego dla pomieszkania diaka oznaczonego niema innego zabudowania, do liczby szkolno-zdolnych dzieci stosownego, w ktorymby się młodziez ucząca miescić mogła. W pomieszkaniu diaka uczy się kilkoro dziatwy po rusku i po polsku, iedni slabizować, drudzy czytać, rachunkow z głowy i niektorzy pisać zaczynaią. Diak Jan Szpytkowski, ktorego xiądz paroch do uczenia młodzieży usposabiać nie przestaie, dosyć bydz zdolnym do tego okazał się. Tenze za swoie usługi diakowskie pobierać powinien od kazdego gruntowego po cwierci zboza, co uczyniłoby rocznie na 8 korcy, a na pieniądze rachuiąc 12 fl. i swiątecznego po 3 x., lecz tego teraz nie są w stanie dla zbytecznego ubustwa oddawać; dawniey za nauczanie dziatwy obiecano po cwierci zboza, niektorzy tylko oddali, drudzy dla ubustwa tego dotrzymac nie mogli. Lud przytomny oswiatcza, iż by radzi, aby młodziez uczyła, a będąc w stanie do funduszu na nauczyciela chętnieby się przyłozyli. Znayduie sie szkolno-zdolney młodziezy: chłopcow 73, dziewcząt 68, razem 141. Do szkoły chodzi aktualnie chłopcow 11. Jan Biłowus zostaie nadaley nadzorcą szkolnym. Na zabudowanie szkolne drzewo poczęsci wyprowadzone i reszte w tym czasie wyprowadzic zamyslaią.

10. Protokoł wizyty szkolney na dniu 28 febr. 827.

[Wieś Płotycza]. — Szkolka czyli budynek dla pomieszkania diaka znayduie sie, lecz bardzo szczupła i w złym stanie. W tym zabudowaniu uczy się znaczna liczba młodziezy parafialney, tak chłopcow iako dziewcząt, szlabizować, czytać po rusku i po polsku, rachunkow z głowy i katechizmu czyli religii. Uczy ich diak Łukasz Nehrebecki pod przewodnictwem xiędza parocha Łukasza Lachowicza. Dziatwa examinowana w czasie wizyty znaczny postępek z nauki okazała. Wyznać wprawdzie nalezy, iz o zadney inney dotąt parafii

takowa przykładność w nauczaniu dziatwy parafialney przez xięzy nie okazana, iakowo przykładność w tey mierze okazał tuteyszy paroch. Znaiduie sie tu szkolno-zdolnych chłopców 45, dziewcząt 61; uczy sie aktualnie chłopców 15, diewcząt 13; na powtarzanie chodzi 6. Diak za usługi diakoską pobierać powinien po cwierci zboza od gruntowych, pułgruntowi pul cwierci płacą; razem moze uczynić 13 korcy; swiątecznego pobiera po 9 x. rocznie — co razem uczynic moze 29 fl. Za nauczanie dziatwy przyrzekaią iakoweś nagrode, ktorey udeterminować nie mogo, gdy[ż] lud teraz bardzo ubogi. Zabudowanie szkolne koniecznie iest potrzebne, inne i obszernieysze. Nadzorco szkolnym zostaie i nadaley Jan Nehrebecki.

11. Protokoł wizyty szkolney na dniu 1-o marca 827.

[Wieś Słoboda] — Zabudowanie szkolne murowane w dobrym stanie. Dziatwa rospoczeła była na naukie chodzic, lecz teraz poro zimowo dla ubostwa nie maiąc się w co przyodzać nie chodzi. Uczy się tylko 4 chłopcow. Ci czytaią po rusku. Na pytania z katechizmu na pamięć dobrze odpowiadaią. Uczy ich diak Bazyli Dómbrowski, zachowuie sie obyczaynie; pobiera za usługi diakowskie od gruntowych zboza po garcy 10, razem uczynic moze rocznie korcy 16, i swiątecznego po x. 6 od kazdego numeru. Szkolno-zdolny młodziezy znayduie sie chłopcow 55, dziewcząt 46, razem 101. Za nadzo[r]ce szkolnego obrany Stefan Promkow, woyt.

12. Protokoł wizyty szkolney na dniu 2-o marca 817 przeciwzięty.

[Wieś Horodyszcze]. — Szkołka szczupła dla pomieszkania diaka oznaczona znayduie się. Do tey szkołki dziatwa parafialna chodzic rozpoczeła na naukie. Uczy ich diak Bazyli Paszkiewicz po rusku i po polsku. Dziatwa examinowana slabizuie, niektorzy czytaią iuz po rusku, katechizmu uczo sie na pamieć. Zachowuie sie obyczaynie. Uczy sie aktualnie teraz chłopców 13 i iedna dzieweczka. Szkolno-zdolney młodziezy znayduie się: chłopcow 25, dziewcząt 32; w Słobudce: chłopcow 13, dziewcząt 13. Diak za usługi diakowskie pobiera od gruntowych po cwierci zboza w roznym gatunku; uczynic moze rocznie 16 korcy, i swiątecznego niektorzy po 6 x. rocznie a niektorzy po 2 x. placo, ubossi nic nie daią. Cała iego

płaca, tak w zbozu iako i w pieniądzach, uczynic moze 30 fl. Nadzorcą szkolnym zostaie na daley Jan Dubowy, ktory w zeszłych latach [w] z[a]chęcaniu dziatwy do nauki szkolney dosyć pilnym okazał sie. Przytomni do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyczynienia przez ubustwo wymawiaią się.

13. В Золочівцї і Каплинцях візитація в тім часї (27. II. 1827) не відбула ся, бо парох, w piaństwie zanurzony, відправив декана з нїчим. Шкіл в тих селах тодї не було. Ще двайцять лїт опісля (14. VII. 1847) записано: Szkoła parafialna w Złoczowce jeszcze niewybudowana, brakuie obwalkowania, poszycia i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urządzenia; z tey przyczyny i ze ludzie obojętni w posełaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadało. — W Kaplincach... szkoła parafialna była tu przed lat 40, jeszcze i ogród należał do niey; mieszkał w niey stary diak i uczył dzieci, ale od czasu urbarium grunt koło szkoły przypadł w użytku księdzu, a szkoła ze starości powaliła się, dlatego teraz szkoły nie mamy; młodzież teraz nie chodzi do szkoły, bo niema gdzie i że niema diaka teraz w mieyscu.

(Взято з актів кізлівського деканату).

IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837).

Подав

Юрій Кміт.

Меѳодика чили успособлен'є до замѣроносного справованя оуряду учител'ского для оучителий и помоцниковъ о. г. к. въ школахъ трївїал'ныхъ и парафіал'ныхъ отъ Іоанна Лавровского, Архїдїакона к. II. зъ нѣмецкого оуложеное и до околичностей школъ рускихъ застосованоє. Въ Перемышли, въ друкарни Еп҃ской аѡ҃лз.

Вступлен'є.

§ 1.

Пожитокъ и потреба науки вихованя.

Досконален'є въ наукахъ и вихован'є молодыхъ людий єстъ барзо потребне и пожитечне для нихъ самыхъ и для цѣлого краю.

а҃. Єстъ потребне и пожитечне для дѣтей самыхъ, бо коли дѣти въ першой своєй молодости отбираютъ добру науку и вихованє, то подаєся имъ способъ до розвиненя силъ и власностей душевнихъ, вѣдки набываютъ ясного познаня розмаитихъ рѣчей, доброго розсудку и зданя и зъ часомъ приходятъ до досконалости, а такъ стаются моралными, побожными, цнотливими, розумными и оужитечными людми. Але єсли дѣти въ свыхъ лѣтахъ жадной науки и вихован'є не отбираютъ, то силы ихъ дт҃и не розвиваютъ ся и не досконалятся, а такъ черезъ неуживан'є

ал'бо надъоуживан'є сами собѣ и иннымъ людемъ нещасливость дочесну и вѣчну готуютъ.

То обясняетсь наступуючимъ прикладомъ: Поле, жебы сталося добровъ и жизновъ рӧл'овъ, потребуе заразъ на весну (яръ) троскливой оуправи и засѣяне добримъ насѣн'їомъ. А єсли рӧл'никъ занедбає рӧлю оуправити и призвоитого насѣня не оужиє, то пожаданого пожитку з ней очековати не може. Добре теды вихован'є человѣка въ своей молодости и призвоите єго станови въ наукахъ видосконален'є єсть барзо важнымъ на цѣле жит'є єго, а противнѣ занедбан'є и опущен'є тогожъ вихованя не отжаловану и ненадгороджену шкоду му для єго оумислу и сердця приноситъ.

в҃. Добре вихован'є и в наукахъ призвоитыхъ доскональ-лен'є єсть также потребнимъ и пожитечнимъ для добра цѣлого краю. Бо зъ дѣтей въ дорословъ вѣцѣ стаются ролники, ремесники, ганлярѣ, рокодѣл'ники, судїи, радци, оборонци публичного безпеченства и т. д. Єсли они що до досконалости оумислу и сердца занедбаними зостаютъ, то не маютъ они належитой обичайности, ани потребныхъ вѣдомостей, ани призвоитихъ здолностей до отповѣданя своему поволаню; таковый станъ тихъ людей шкодитъ не тӧлко поєдинчимъ особомъ, але и сполеченству людскому, а наветъ и цѣлому краєви.

§ 2.

Кто повиненъ старатися о досконален'є дѣтей въ наукахъ и давати имъ добре вихован'є?

Досконалити дѣти въ наукахъ и давати имъ добре вихован'є повинны родичи и оучителѣ публичнїи. Отецъ и мати сутъ властивими и найближшими учителями и выхованцами своихъ дѣтей отъ Бога постановленными; они повинни словами и прикладами своимъ дѣтемъ впаяти боязнь Боску, побожность, справедливость, добре сумнѣн'є, поцтивость, ретелность и всѣ иннїи цноты повинни ихъ досконалити въ наукахъ, призвоитыхъ ихъ станови, и виховывати Церкви святой добрыхъ хр҇тїянъ, а краєви поцтивыхъ и сумлѣнныхъ мешканцовъ.

Але коли много знайдуєся такихъ родичôвъ, которіи до того потребныхъ власностей, вѣдомостей, зручностей; а часомъ охоти и часу не маютъ, коли наветъ многимъ родичамъ тяжкія працы и многоракіи затрудненя той святый обовязокъ научаня своихъ дѣтей и ихъ вихованя выпол'нити належитѣ не позваляють, то до оускутечненя той святой повинности и до заступленя в ней родичôвъ оустановленіи суть публичніи оучителѣ, абы розумъ дѣтей науками имъ потребными освѣчали, волю до доброго скланяли, а отъ злого отводили, абы ихъ оуспособляли на сумлѣныхъ людей и на поцтивыхъ мешкан'цовъ.

Для той причини найвишша владза краïова на науку и вихован'є молодѣжи обоятновъ быти не може, чили отъ кого и якъ отбирає свою едукацію. Не можна теды родичомъ самымъ зоставити выхован'є своихъ дѣтей, але муситъ таковый чинити оуклады, жебы молодѣжъ сталася такъ обычайновъ, такъ розумновъ и такъ до добрыхъ дѣлъ зручновъ, якъ ѣй натуралныи здол'ности и пришле поволан'є позваляє и вимагає.

На той конецъ найвижша владза краïова оустановила розмаитіи школи, въ которыхъ випрубованіи и досвѣченіи оучителѣ подъ дозоромъ высо. владзи краïовои о то стараются, абы дѣтемъ дали таку науку и вихован'є, яке многіи родичи дати имъ не суть здол'ными, ал'бо до того аны охоти, аны часу не маютъ.

Велика доброть высо. влад. краïовои и отцïовска єй троскливость въ тôмъ ся оказує, же многыхъ тисящей не жалує на школи и на оутриман'є добрихъ оучител'ôвъ отданымъ наукомъ и вихованю молодѣжи.

Вѣдти показуєся стислïй обовязокъ оучител'овъ и єдукаторôвъ, абы старалися збавленному замѣрови високого ряду краïового належитѣ и сумлѣннѣ отповѣсти, абы мали приємность прислужити ся Церкви Божой поцтивими хр҇тïанами, сполечен'ству людскому достойними члонками, а високому рядови краïовому вѣрными поддаными.

§ 3.

Що єсть вихован'є и научан'є и чимъ ся рôжнятъ? Вихован'є єсть троскливость о дѣтехъ, абы силы ихъ д[у]-

ши и тѣла належитѣ ся розвивали, абы добрый взяли керунокъ и абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Научан'є зась єсть оудѣлен'є дѣтемъ вѣдомостей имъ потребныхъ и досконален'є ихъ розуму черезъ освѣчен'є.

В чимся вихован'є и научан'є сходятъ, а чим ся рôжнятъ?

Вихован'є и научан'є сходятся в томъ, же такъ перше, якъ друге служитъ до досконаленя человѣка. Рожниця зась межи ними заходитъ та, же:

1. Черезъ научан'є оудѣляются чоловѣку вѣдомости рѣчей му потребныхъ и пожитечныхъ, служитъ тебы тôлко до освѣченя и досконаленя розуму. Вихован'є зась, чилѣ едукація:

2. Служитъ до розвиненя силъ д҄ши и тѣла, до наданя имъ замѣреного керунку, абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Черезъ научан'є теды досконалится тôлко єдна сила дшевная, то есть розумъ, а черезъ едукацію чилѣ добре вихован'є досконалятся всѣ силы людскіи д[у]шевніи и тѣлесніи стосовнѣ до певнаго цѣлю чилѣ замѣру. Значнѣйшї силы душевныи суть: сила познаваня, поятность, розсудокъ, розумъ, выображатность (сила имаґиманаціи), сила вымишляня, сила уважаня, сила рефлектованя ся, память, спамятливость (спамятан'є), припоминатность, сила чутя, сила жаданя (прагненя), сила отверганя и воля.

Едукація теди затруднятся найбарзѣй тимъ, жебы оучинити чоловѣка добримъ, побожнимъ, поцтивимъ, сумлѣннымъ, єднимъ словомъ, чоловѣкомъ цнотливымъ. Едукаціа помагатъ чоловѣку до розвиненя всѣхъ своихъ силъ для того єдинѣ, жебы добрѣ, поцтивѣ жити, жебы въ сполечен'ствѣ людскомъ з каждымъ обходити ся краснѣ, пріємнѣ, згоднѣ, по людску, по пріателску, по сусѣдску, словомъ едукація помагатъ и провадитъ чоловѣка до виконаня цноти; єжели теды кто той даръ посѣдатъ, то о немъ мовится, же єсть едукованымъ (добрѣ выхованымъ) чоловѣкомъ. Єсли теды въ томъ остатнїомъ значеню берется слово едукаціа, то едукаторъ (виховавца) повиненъ разомъ быти и оучителемъ, бо подчасъ научаня має много спосо-

бностей досконалити въ дѣтехъ силу чутя и волю, а такъ може разомъ освѣчати розумъ черезъ науки и провадити дѣти до цноты и досконалости морал'ноѣ черезъ побудки.

§ 4.

Чилѣ въ школахъ дѣтемъ сами науки давати, чи разомъ и добре выхован'є з ними лучити потреба?

В школахъ не тӧлко сами науки давати потреба, але также и добре вихован'є лучити належитъ, бо до досконалости чоловѣка не досить єсть мати пӧзнан'є розмаитихъ рѣчей, але также потреба быти обычайнимъ и цнотливымъ, опручъ того потреба также досконалити сили тѣла, бо сили души такъ сутъ въ стисломъ звязку съ силами тѣла, же ся належитѣ розвинути и оужитими быти не м[о]гутъ безъ цѣлости и досконалости силъ тѣла. До наукъ теды школ'ныхъ не тӧл'ко саме научан'є, але и вихован'є належитъ.

З того випливаютъ три головнїи и важнїи обовязки для публичныхъ оучителей, же они въ школахъ повинни:

1. досконалити силы розуму молодѣжи черезъ науки;

2. скланяти моралнїи силы душевнїи до обычайности и пӧлненя цноти;

3. мати разомъ старан'є о цѣлости и досконалости силъ тѣла молодѣжи школ'ной.

§ 5.

Розкладъ науки меѳодичной.

Три головнїи обовязки публичныхъ учител'овъ въ § 4. вираженїи, которїи въ школахъ випол'няти повинни и способы, до ихъ належитого выполненя служачїи, викладаются въ наступуючихъ 6-ти роздѣлахъ:

I. Роздѣлъ трактує о властивомъ научаню, а на самъ передъ становитъ засады (Grundsätze), подлугъ которыхъ наука огулнѣ давана быти повинна, а потому даются поєдинчїи оуставы, якъ каждый щеґул'ный науковый предметъ потреба.

II. Роздѣлъ завырає правила о морал'номъ албо обычайномъ досконаленю молодѣжи и показує, якъ єй морал-

нїи силы до правдивой обычайности накланяти можна и потреба.

III. Роздѣлъ подає средки до оутриманя карности школ'нои.

IV. Роздѣлъ викладає преписи о тѣлесномъ выхованю и означає, на що оучитель школ'ный въ тòмъ взглядѣ оуважати повиненъ.

V. Роздѣлъ выражає обовязки оучителя възглядомъ школы яко мѣсца свого дѣлан'я.

VI. Роздѣлъ назначає власности, котрїи оучитель зъ стороны тѣла, розуму и волѣ мати повиненъ.

I. Роздѣлъ.

О властивомъ научаню, чилѣ розумовомъ досконаленю.

1. Подѣлъ.

О методицѣ оґул'нѣ.

§ 6.

Цѣль научаня.

Цѣль ал'бо замѣръ научаня на тòмъ залежитъ, абы дѣти на такихъ людей кшталтити, котрїи свого розуму належитѣ оуживати могутъ, котрїи морал'нѣ добре мыслятъ и чинятъ и котрїи въ станѣ и поволаню, до которого сутъ призначенїи оужитими и пожитечными быти могутъ.

Не можна теды обоятнымъ быти, якъ и отъ кого дѣти отбираютъ науку, бо фалшиве и недостатечне научан'є не толко встримує поступокъ въ наукахъ, ал'е наветъ латво шкодливимъ стати ся и замѣстъ оудосконаленя зепсутє принести може. Отрыман'є теды замѣру научаня зависитъ не тòлко отъ выбору предметовъ науковыхъ и отъ йхъ порядку, але также по найбол'шой части отъ меѳоду.

Черезъ меѳодъ розумѣє ся способъ, якъ, котрїи и въ якомъ порядку предмети науковїи дѣтемъ выкладати потреба.

§ 7.

Важность и потреба доброго меѳоду.

Въ научаню, жебы ся добре оудало, потреба доброго меѳоду. Бо тотъ тòл'ко може кого чогось навчити, котрїй

знає засады и регулы доброго меѳоду и ихъ ся въ научаню тримає; въ такомъ тôлко разѣ наука стаєся скутечнымъ средкомъ оудосконаленя розуму и сердца.

Кто не має доброго меѳоду оученя, хоть бы барзъ много посѣдавъ вѣдомостей и барзъ пилнымъ бывъ въ своимъ оурядѣ, не оучинитъ тôлко пожитку въ научаню, якъ той, которій менше отъ него посѣдає науки, але має добрій меѳодъ въпоєня дѣтемъ того, що самъ оумѣє. Добрый меѳодъ єсть барзо потребнымъ и пожитечнымъ, бо всевѣчне досвѣдчен'є научило, же тоты тôлко люде были добрими оучителями, котрѣ доброго оуживали меѳоду оученя. Меѳодъ добрій єстъ наветъ потребній тымъ, которіи сами подчасъ научаня могутъ збирати правила оучен'я, бо не потребуютъ довгого часу до оукладаня оуставъ до того замѣру служачихъ.

§ 8.

Якъ можна набыти доброго меѳоду оученя?

До набытя доброго меѳоду оученя не досить єстъ слухати и оучитися меѳодики, але также потреба:

1. Пилнѣ читати писма меѳодычніи, то єстъ таковіи, которіи подаютъ добрый способъ научаня.

2. Обцовати и розмовляти зъ оучителями практику маючыми, которыи зъ власного досвѣдченя могутъ му оповѣдати свои постереженя подчасъ наученя оучиненіи.

3. Часомъ отвиджати тоти школы, въ которыхъ знайдуютъ ся оучителѣ добрымъ меѳодомъ всавленіи.

§ 9.

Который меѳодъ єстъ найлѣпшій и найдоскональшій?

Той меѳодъ єстъ найлѣпшій и найдоскональшій, въ которомъ два истотніи замѣри научаня, то єстъ, замѣръ матеріал'ный и формалный, найщасливіи осягненными быти могутъ, ал'бо котрій до гармонѣчнаго оудосконал'еня всѣхъ силъ душевныхъ найлѣпше служитъ.

Замѣръ матеріал'ный ал'бо предметовый залежитъ на властивомъ наученюся якого предмету наукового. Такъ н. п. замѣромъ матеріал'нымъ науки ариѳметичной (рахунко-

вои) єстъ, жебы оучень навчився раховати, подобнѣ замѣромъ матеріал'нымъ науки писаня єстъ, абы студентъ оумѣвъ добре лѣтеры въ писаню формовати. Замѣръ формал'ный оученяся на томъ залежитъ, абы учень черезъ науку досконаливъ свои силы душевнїи або тѣлеснїи, абы ся призвычаявъ до працовитости, аби черезъ працу й усил'ность набывавъ обротности и зручности, ал'бо жебы з науки мавъ якисъ морал'нїй пожитокъ; такъ н. п. замѣромъ формал'нымъ науки рахунковой єстъ, абы учень учащїйся рахунковъ досконаливъ разомъ свой розумъ и силу розсудкову и жебы наветъ черезъ тото набыравъ охоты до мышленя, до пил'ности, до ощадности, и до порядку. Такъ н. п. замѣромъ формал'нымъ штуки писаня єстъ, жеби учень досконаливъ ся в мѣрѣ очевной, въ силѣ поровнаня рѣчей зъ инними рѣчами.

Научитель теды повиненъ такїй методъ ученя мати, жебы молодѣжъ школ'ну не тӧлко матеріал'нѣ, але разомъ и формал'нѣ въ наукахъ досконаливъ, бо:

1. Чоловѣк тогди стаєся ужитечнымъ и пожитечнымъ въ сполеченств[ѣ] людскомъ, коли не тӧл'ко много посѣдає вѣдомостей, але коли єстъ шипкимъ и обротнымъ въ мышленю и чиненю, а того формал'ного замѣру научаня набыти може.

2. Въ початковомъ (ел'ементарномъ) научаню не йде тӧл'ко о оудѣлен'є многихъ вѣдомостей, але ото найбарзѣй, жебы розвинути и удосконалити силу мышленя освѣтити розумъ, жебы възбудити охоту и пудъ до науки, до освѣченяся и до оудосконаленя, що найбарзѣй скуткомъ формал'ного замѣру научаня быти може.

§ 10.

Злыи и мил'ныи методы.

Не каждый методъ єстъ добрымъ, которого давнѣйшїи оучителѣ въ научаню оуживали. И такъ:

а҃. Злый былъ методъ тыхъ, которїи свымъ оучн'омъ всїого тӧл'ко на память оучитися казали, а потому єно о рѣчъ працовитѣ вытверджену пытали не старaючися о то, чилѣ дѣти то зрозумѣли и поняли, що на память вытвердили. Бо черезъ таке оучен'є наука стаєся незрозумѣлимъ

дѣломъ памяти и правдивовъ мучарн'ïовъ. Черезъ такïй меѳодъ стаются люде много на памятъ оумѣючими, але мало мыслячими, сила познаня и мышленя бывать въ нихѣ приглумлена.

в. Не можна также добрымъ назвати и той меѳодъ, коли оучитель розумъ тôлко єдинѣ дѣтей оуправляє и завше єно баданя чилѣ доходженя рôжныхъ рѣчей зъ ними чинитъ, а не має стараня о тото, жебы ся чого на память вѣчили. Тымъ способомъ формуются люде, которïи много резонуютъ, много бесѣдуютъ, всïо засаджаютъ на порожныхъ проєктахъ, а ничъ до скутку не приводятъ, бо имъ матерïи не стає.

г. Не добрый єстъ меѳодъ также тыхъ, котрѣ всïого на самперѣдъ кажутся на память вчити, а допѣро рѣчъ зъ великовъ працевъ на память вытверджену обясняютъ. Така наука не служитъ до замѣроносной оуправы розуму, бо коли дѣти слова оумѣютъ, судятъ, же тожъ и саму рѣчъ оумѣютъ и розумѣютъ, не уважаютъ теды на обяснен'є, а такъ наука стаєся для ныхъ безпожитечновъ.

д. Не єстъ также добрый и тотъ меѳодъ, коли научитель всïо тôл'ко протяжнѣ выкладає, того каже ся на память вчити и допѣро пытає. Такïй способъ оученя не єстъ стосовнымъ до натуры и поятности дѣтей, бо оны не могуть протяжнѣ мыслити, той протяжности и звязку не познаютъ, вѣдти походитъ, же тôлко подчасъ науки позѣваютъ, же собѣ на нѣй прикрятъ, же подчасъ науки розторгнен'є маютъ и свою мысль чимъ иншимъ затрудняютъ, а такъ з науки пожаданого не относятъ пожитку.

§ 11.

Поят'є меѳодыки.

Черезъ меѳодыку розумѣєся наука подаючая найлѣпшïй способъ оученя.

Завирає теды меѳодыка правила чилѣ реґулы, которïи въ научаню заховати потреба, абы замѣръ оного найлатвѣйшимъ способôмъ отримати можна. Меѳодыка дѣлится двояко, на общую чилѣ повшехную и на поєдинчу чилѣ щеґул'ну.

1. Общая чилѣ повшехная меѳодика выкладає засады, подлугъ которыхъ науку огул'нѣ, безъ взгляду на поєдинчѣ предмети науковіи выкладати належитъ.

2. Поєдинча чилѣ щеґул'на меѳодыка показує, якъ каждого предмету подлугъ єго поєдинчихъ власностей въ щеґул'ности оучити потреба.

Подѣлъ II. О общой меѳодицѣ.

§ 12.

Общіи чилѣ повшехніи засады научаня.

Коли оучитель хоче молодѣжи школ'ной статися пожитечнымъ и черезъ своє научан'є много доброго оучинити, то повиненъ подчасъ научаня заховати тоты реґулы, котрѣ з натури дѣтей сутъ взятыми и щоденнимъ досвѣдчен'ємъ потвердженїи зостали. Таковіи общіи засады сутъ:

I. Оучитель маєся насампередъ старати о позискан'є м҃лти и зауфаня своихъ оучн'їовъ.

II. Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучинити.

III. Оучитель маѥ свою науку свымъ оучнїомъ интересовновъ и приємновъ оучинити.

IV. Оучитель маѥ ся старати всю подчасъ науки ведлуґъ можности змысловымъ способомъ выкладати.

V. Оучитель маѥ свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служачовъ.

VI. Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку стався пожитечнымъ бол'шой личбѣ оучнїовъ, не спускаючи єднакъ зъ ока решта поєдинчихъ дѣтей.

VII. Оучитель маѥ въ єдномъ томже предметѣ злучити бол'ше замѣровъ.

VIII. Оучитель повиненъ подчасъ науки пилнѣ чинити повтараня.

§ 13.

I. Засада.

Оучитель маѥ ся насампередъ старати о позискан'є м҃лти и зауфаня своихъ оучнїовъ.

Милость єсть найпершимъ морал'нымъ чут'їємъ, котре ся тожъ въ души малой дѣтины оказує тогды, коли всѣ иннїи чутя єще не сутъ възбудженими. Оучитель повиненъ теды старати ся позыскати для себе тоту склонность дѣтей, котра називаєся млть. Бо то мае доброчинный въплив на науку.

Єсли оучитель позыскавъ млть и зауфан'є оу дѣтей, то може з ними всьо зачинати, продовжати и щасливѣ скончити и тото потрафитъ му працу въ научаню борзо оулатвити.

Дѣти маючїи млть ку своему оучителю звыкли:

1. Охотнѣ до школы ходити и оучител'євѣ черезъ науку подобатися.

2. Звыкли въ науцѣ знайдовати радость и оуконтентован'є, пил'нѣ и оуважнѣ ся оучити, абы позыскали възаємну млть оучителя.

3. Оказуючи млть ку научителю звыкли въ сердцахъ свыхъ родичовъ взбуджати млть и зауфан'є ку нїому, бо найбеспечнѣйша дорога до сердецъ родичовъ иде черезъ сердца дѣтей.

§ 14.

Средки здол'ныи до позысканя оу оучнїовъ милости и зауфаня.

До позысканя млти а зауфаня оу оучнїовъ найлѣпшымъ средкомъ єстъ то, коли оучитель зъ ними обходится добрѣ, лагоднѣ и мило. Бо такого оучителя дѣти ради видятъ, охотнѣ з нимъ зостаютъ и з нимъ бесѣдуютъ и оучатся.

Вѣдти выпливаютъ для оучителя наступуючїи правила:

а. Повиненъ къ своимъ оучнїомъ оказовати особлившу жичливость, доброть и прихил'ность. Мае ся зась хоронити понурости, неприємной мѣны, крикливого тону въ мовленю и неприємности въ обцованю.

в. При каждой способности мае имъ оказовати словами, єстами и цѣлимъ справован'ємъ ся, же ихъ сердечнѣ любитъ и же ничъ барзѣй го не интересує, якъ ихъ добро.

Бо м҃лть взбуждае възаемность и зъ м҃лтїю латво ся лучить зауфан'е.

§ 15.

Средки непризвоитыи до набытя м҃лти и зауфаня оу оучнїовъ.

Не еденъ оучитель стараеся оу свыхъ оучнїовъ позискати м҃лть неприѕвоитыми средками, яко то: подхлѣбствомъ, смотрен'емъ якъ черезъ пал'цѣ на ихъ вади и выкрочности, жартован'емъ з ними, стосован'емъ ся до ихъ гомору, всїо то есть негодивимъ и переворотнымъ, бо такъ поступуючи зъ своими оучнями, обявляе свою повагу, отбиратъ своимъ вырокомъ и розказомъ належиту важность, тратитъ спосôбъ утриманя меджи ними належитой спокойности и порядку и не може черезъ свою науку пренести ѣмъ пожаданный скутокъ и пожитокъ.

§ 16.

II. Засада.

Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучинити.

Каждый початокъ есть трудный, особливѣ для дѣтей починаючихся оучити, которыхъ сила поятя есть слаба и невыдосконалена. Если теды заразъ на почтаку окажеся имъ много трудностей, ежели отъ иныхъ домагаемося такого напраженя, котрого слабыи ихъ силы не могутъ знести, то стаются малодушными, отстрашаются отъ науки, тратятъ охоту до оуважаня и до працы, а такъ замѣръ науки осягненнымъ быти не може.

Оулатвлен'е зась працы въ науцѣ не залежитъ на томъ, абы дѣти зтола не притягати до напраженя силъ своихъ, абы отъ ныхъ оухиляти всѣ трудности, ал'бо жебы з науки опущати всѣ общїи реґулы, але залежитъ на томъ, абы:

а҃. Ничъ имъ не задавати, що перевишае ихъ силу поятя, абы тоты силы насамперед досконалити, безъ которыхъ дал'ша наука мусѣлабы ся стати барзъ трудновъ.

в҃. Абы дѣти въ науцѣ провадити, то есть, абы ихъ вести отъ рѣчей латвыхъ до трудныхъ, отъ знаныхъ до

незнаныхъ, отъ поєдинчихъ до складаныхъ, абы ихъ силы черезъ рѣчи латвыи възмацнялися и приготовлялися до рѣчей трудныхъ.

г̃. Абы ихъ працовъ не обтяжати, ани огулнѣ, ани въ щегулныхъ припадкахъ, а затимъ абы имъ наразъ збытъ много не задавати, але потрошки и тото часто повтаряти, латвость въ наученюся показовати, охоти и сердца до науки имъ додавати, а такъ помагати имъ до пил'ности въ наукахъ. То барзо много поможе дѣтемъ до зрозумлѣня и запамятаня предметовъ науковыхъ.

Пересторога.

Потреба хоронитися того, абы дѣтемъ науку збытечнѣ не златвяти и жебы тотужъ науку въ играшку и забавку не замѣняти, бо така рѣчъ осладляє интересовность науки, псує оувагу и отбирає охоту до працы оучнїовъ, а наветъ має шкодливый въпливъ на дал'шу працовитость и обычайность дѣтей. Такимъ збытечнымъ златвленємъ науки моглибы дѣти такъ зделѣкатнѣти, жебы кождого напряженя силъ оуникали, працы. н. п. рол'ничой, ремеслничой хоронилися и т. д. и свои обовязки тӧлко тогди полнили, коли имъ ся прїємными быти здаютъ. Має теды оучитель въчеснѣ дѣти оупоминати, абы своихъ силъ належиты оуживали, має ихъ вчеснѣ призвичаяти до стосовной свымъ силомъ напряжности и не повиненъ запоминати, же сполечнїи стосунки, въ которыхъ колись знайдовати ся маютъ, не позволятъ имъ, абы тӧлко на играшкахъ и забавкахъ часъ травили, але вымагати будутъ, жебы во всѣхъ интересахъ свои силы напрягали.

§ 17.

III. Засада.

Оучитель має науку свымъ оучнїомъ интересовновъ и приємновъ оучинити.

Дѣти єще не оумѣютъ належитѣ науку шацовати, а доводы въ ныхъ єще ничъ не скуткуютъ; нема тедѣ иншого средка, якъ науку оучинити приємну и интересовну. То справитъ скутокъ, же науки будутъ охотнѣ и оуважнѣ

слухати и же разомъ оутримають потребну ѣмъ веселость оумыслу.

Наука зась стаеся интересновъ тогды, коли:

а҃ Оучитель чинитъ дѣти оуважными на важность и пожитечность предмету, отъ себе викладаного, бо тото въ натурѣ людской ґрунтуеся, же охотнѣ то чинимо, зъ чого обѣцуемо собѣ зыскъ яковысь. Причина, для котрой оучнѣ не хотятся прикладати до науки, есть частокротнѣ тота, же не познаютъ пожитку и оужитку того, чогося вчити мусятъ.

в҃. Наука стаеся также интересновъ черезъ жваву и живу мову. Жива и рухова молодѣжъ хоче, абы з нїовъ живо и жваво поступовати, и набиватъ тои самои горливости, котру постерѣгае въ своимъ оучителю. Для того повиненъ оказовати, же го кождый предметъ науковый интересуе, повиненъ го охотнѣ, горливѣ и жваво выкладати, ежели хоче свымъ оучнїомъ интересовность ку нїому въпоити, ежелѣ зась дае науку оспалѣ, то и оучнїовъ свыхъ оспалыми чинитъ. Прїемну и живу науку называемо тоту, коли научитель живо мовитъ и заховуе рухавость и веселость оумислу, добрый гуморъ и стосовну отмѣну голосу. Поривность, крыкъ, прутка мова, естикуляция и бѣган'е по школѣ не складаютъ правдивой живости, хотяй оучитель всякой скрѣплости, оспалости, мдлости и нудженя хоронитися повиненъ.

г҃. Тота также наука стаеся интересовновъ, котра не збытъ довго трвае, але кончится въ призвоитомъ часѣ. Хоть бы предметъ науковый былъ самъ зъ себе найпрїемнѣйшїй, тратитъ еднакъ приемность черезъ збытъ долге викладан'е. Дѣти, котрѣ отмѣну барзо любятъ, стаются черезъ того омдлѣлими и чуютъ нудность.

д҃. Наука стаеся и тогды интересовновъ, коли оучитель межи оучнями взбуджае емуляцїю, коли ихъ оуважность, ясне познан'е рѣчей шацуе, коли ихъ за добрїи отповѣди помѣрнѣ хвалитъ, коли ихъ часто выволуе до поправы чуджихъ омылокъ.

е҃. Жебы наука была интересовновъ, то потреба въ дѣтехъ възбудити власнод[ѣ]л'ность, то есть дати имъ повôдъ до власномышленя и власночиненя, то зась стаеся

тогди, коли оучитель подчасъ науки дає стосовныи питаня свымъ оучнїомъ и подає имъ способность до чиненя оувагъ, до мишленя, до розсуждаия и до розумованя, тогды стаєся наука, якъ бы ихъ властнымъ, черезъ працу набытимъ добромъ, иначей молодѣжъ з недостатку власнодѣл'-ности въпадає въ оспалость духа ислухатъ безъ мишленя науки свого оучителя. На остатокъ:

ѵ҃. Наука стаєся интересовновъ черезъ оухѣленїє того всїого, що може справити обридливость и стлумити охоту до науки, яко то: Примусъ, нєхутъ, нетерпеливость, понурость и мрукливость.

§ 18.

IV. Засада.

Оучитель має ся старати, всїо подчасъ науки ведлугъ можности змисловимъ способомъ викладати.

Змисловый способъ викладаня науки єсть потребный не тил'ко дѣтемъ, але и дорослимъ. Бо тимъ способомъ въ дѣтехъ възбуджаєся и оутрымує оувага оутверждаєся память и черезъ той средокъ отриманїи поятя чилѣ представленя собѣ рѣчей стаются ясными и видочными. Наветъ рѣчъ сталабися оутяжливовъ, гдыби тӧл'ко самым слухомъ долго и до напрыкреня была поймована, котра очима латво и докладнѣ познана быти може. Каждый знає, якъ велика заходитъ рожниця между тымъ, що самъ выдѣлъ и чого самъ досвѣчилъ, и межде тымъ, що му инныи описали и оповѣли. З той причины повиненъ оучитель:

а҃. Предметы змисловыи, которыи хоче свымъ оучнїомъ выложити, завше подлугъ можности пӧдъ змисли поддавати, казати имъ всѣ части тыхже предметовъ належитѣ оуважати и тогды допѣро имя чилѣ назвыско тыхъ предметовъ повѣсти, коли ихъ дѣти належитѣ осмотрили и розважыли.

в҃. Коли предметъ пӧдъ змысли дѣтей подданимъ быти не може, то повиненъ оучитель показати имъ замѣроносный образъ чилѣ вѣзерунокъ вѣрный, правдивый и докладаый тихже предметовъ.

ґ. Ежелѣ анѣ предмету самого показати не може, анѣ не мае до того потребныхъ вѣзерунковъ, то повиненъ го докладнѣ описати з вираженʼмъ всѣхъ частей его, повиненъ го порôвнивати зъ якимъ иннымъ, тожъ дѣтемъ знанимъ предметомъ, повиненъ ихъ оуважними оучинити на подобенʼство тогожъ предмету, зъ якимъ иннымъ, тожъ имъ знанимъ предметомъ, жебы собѣ ясный образъ незнаного предмету въ мысли оучинити могли.

Повшехныи оуваги, регули и переписи мае оучитель оучнïомъ тымъ способомъ обяснити и оувидочнити, абы имъ завше много поединчихъ знаныхъ и подлугъ можности подъ змысли подпадаючихъ припадковъ приводивъ. До оузмысленя тѣхъ повшехныхъ засадъ служатъ особливѣ приклады и ґïсторыи, абы оучнïовъ отъ рѣчей повшехныхъ привести до поединчихъ.

Поневажъ черезъ змысловыи поятя розвываются силы душевныя, то научитель повиненъ оучнïовъ до того привести, абыся призвычаяли на всïо належитѣ оуважати, що ихъ отачае, абы всïо належитѣ розважали и оглядали и всюды пытали ся, що то есть? до чого служитъ? зъ чого зроблене? чымъ ся рôжнитъ отъ инныхъ рѣчей? абы собѣ могли много змысловыхъ поятей приспособити.

§ 19.

V. Засада.

Оучитель мае свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служачовъ.

Ясновъ чили поятновъ свою науку оучитель чинитъ тогды, коли невидомыи рѣчи черезъ видомыи обясняе, въ томъ обясненю стопнями завше далѣй поступуе и въ бесѣдѣ такого высловленя оуживае, котре оучнѣ латво розумѣти могутъ. Практична и до оудосконаленя служача наука стаеся черезъ пристосованʼе выложеныхъ правилъ, черезъ стосовныи повтараня и задаваня и черезъ всïо, чымъ силы душевныи дѣтей приводятся до стосовной самодѣлʼности и досконалятся въ оуважаню, порôвниваню, судженю и заключеню.

Наука перестає быти ясновъ чили поятновъ, коли оучитель таковой оуживає мови, же ю тӧл'ко найздолнѣйшїи розумѣютъ, або коли хоче всїо выразити, що му тӧл'ко на мысль приходитъ, затымъ такїи рѣчи мѣшає, котрыи до замѣру не служатъ.

Наука стаєся оувѣропрактична, коли оучитель завше тӧл'ко дѣти помаган'ємъ въ отповѣдехъ оупереджає и самъ мовитъ и чинитъ, що оучнѣ мовити и чинити повинни, ал'бо коли о рѣчъ выложену тӧлко миханѣчнѣ питає, не входячи кто, чили ю розумѣютъ.

§ 20.

VI. Засада.

Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку став ся пожитечнымъ бӧл'шой личбѣ оучнїовъ, не спускаючи єднакъ зъ ока и решта поєдинчихъ дѣтей.

Въ каждомъ отдѣлѣ оучащыхся знайдуются денекотрыи оучнѣ, котрїи бӧл'шу личбу дѣтей въ науцѣ випереджаютъ, ал'бо значнѣ за нїовъ зостаютъ. Розтройный оучитель не повиненъ першихъ безъ заохоченя и безъ затрудненя, а другихъ безъ помощи зоставити, єднакъ же має завше свою головну оувагу на бѣлшу личбу оучнїовъ обертати; не повиненъ теды зъ здол'нѣйшичи и пил'нѣйшими такъ въ науцѣ чвал'овати, жебы иншыи, котрѣ не могутъ поспѣшити за ными, жадного пожитку зъ тоижъ науки не относили.

§ 21.

VII. Засада.

Оучитель має въ єдномъ и томже предметѣ бӧлше замѣровъ злучити.

Таке злучен'є розмаитыхъ и личныхъ замѣровъ приноситъ знакомитїи корысти:

1. Тымъ способомъ оучнѣ лѣпше пӧзнаютъ пожитокъ вытверджeнной науки и побуджаются на ново до пил'ности и до оуважаня.

2. Черезъ тото можна ся оухоронити єдностронной вѣдомости, а науцѣ справити прїємну отмѣнность.

3. Можна тымъ способомъ часъ ощадити, коли въ єдной науцѣ можна много вѣдомостей потребныхъ оудѣлити, що особливѣ на селѣ тôл'ко при выдареной околичности чинити потреба, бо на тото для недостатку часу особныхъ годинъ вызначити не можна.

4. Такове злучен'є розмаитыхъ замѣровъ въ єдной науцѣ помагатъ до отновленя набитихъ понятей, бо имъ бôлше ихъ ся разомъ лучитъ, тымъ латвѣй на память приходятъ.

Пересторога.

Розумный научитель повиненъ в той рѣчи осторожнѣ поступовати. абы побочный замѣръ не стався шкодливимъ головному замѣрови и жебы черезъ довге бавлен'є ся з побочнымъ замѣромъ не отруднити албо не зневечити отриман'є головного замѣру. Особливѣ хоронитися оучитель повиненъ, абы побочный замѣръ не злучалъ з головнымъ замѣромъ допути, поки оучнѣ не сутъ добре наученїи першыхъ початковыхъ (єламентарныхъ) рѣчей и поки ихъ сили не сутъ достатечными до поятя досконалого и грунтового якой рѣчи. Нешкодливимъ, овшемъ пожитечнымъ и потребнымъ стаєся тото злучен'є розмаитихъ и личнихъ замѣровъ, коли:

а҃. подчасъ краснописаня такѣ обираются писмовзори (Vorschriften), котрѣ завираютъ науку для розуму и сердца; коли

в҃. подчасъ диктованого скоропису припоминаются регули граматичныи и ортографичныи; ал'бо коли

г҃. подчасъ рахункôвъ задаются нмъ такѣ рѣчи, зъ которыхъ набиваютъ вѣдомости о розмаитихъ мѣрахъ, вагахъ, пѣнязехъ, подѣлахъ часу и т. д.

§ 22.

VIII. Засада.

Оучитель повиненъ подчасъ науки пил'ныи чинити повтаряня. Замѣръ научаня вимагає, аби оученъ рѣчъ витверждену и глубоко въ память впоєну мôглъ собѣ въ каждомъ моментѣ латво припомнути. То зась статися не мо-

же безъ долгого затриманяся и застановленяся надъ науковъ и безъ пил'ного єй повтореня. Бо тôл'ко тымъ способомъ:

а҃. Можна помочи невидосконаленой памяти дѣтей и оулатвити имъ затриман'є науки въ памяти.

в҃. Черезъ частїи повтараня вбыяются глубше въ память набытая понятя, бо имъ частше отновляются, тимъ барзѣй впаяются въ память.

г҃. Оучнѣ черезъ пил'нѣ повтараня набывають бôл'шои охоти до оученяся, бо мають способность перезрѣти тото, чого ся навчили, могуть свою вѣдомость оупорядковати и показати, що вмѣють.

д҃. Оучитель самъ зъ повтараня може ся переконати, чилѣ и якъ много єго наука скутковала, має разомъ поводъ недбалихъ завстидати, пил'ныхъ и оуважныхъ похвалити, а слабимъ до наученяся допомочи.

§ 23.

Коли и якъ повтараня чинити потреба?

Тото стаєся добримъ и пожитечнымъ, коли оучитель чинитъ повтаряня передъ и по каждой годинѣ науковой, ал'бо на конци цѣлого роздѣлу, любъ отдѣлу, ал'бо часомъ околичнѣ, коли що въ науцѣ заходитъ, чогобы дѣти не могли зрозумѣти, гдибы имъ ся попереднїи рѣчи не припомянули.

Але оучитель повиненъ подчасъ припоминаня обирати розбирател'ный, то єсть, аналѣтичный способ, повиненъ до повтараня насамперêдъ взывати оучнïомъ цвѣчен'шыхъ, а потому слабшыхъ, повиненъ з ними рѣчъ повтаряти розмаитымъ способомъ и черезъ тото своєй науцѣ надавати повабность новости; черезъ таковыи повтаряня меѳодъ оухилитъ трвожливость тыхъ, котрѣ судять, же черезъ того оустає горливость въ оученю ся и часъ тратится надаремнѣ.

Отужъ тоти сутъ осмь головныи засади, котрыхъ доброть всѣ меѳодики оузнаютъ и подлугъ котрыхъ науку оґул'нѣ давати потреба до отриманя єй замѣру, то єсть, правдивого оудосконаленя молодѣжи школ'ной.

Початковый научитель повиненъ старатися зглубити духа тыхъ засадъ, добре ихъ пояти, и въ даваню поединчыхъ предметовъ науковыхъ ихъ ся тримае; имъ щасливѣй то потрафитъ оускутечнити, тымъ жизнѣйша и пожитечнѣйша буде его наука.

§ 24.

Форма научаня.

Барзо важновъ рѣчовъ въ меѳодицѣ форма научаня.

Черезъ форму научаня розумѣе ся способъ, якъ предметъ науковый до поятя дѣтей выложити и имъ го впоити потреба. Форма научаня есть двояка, розмовна и протяжна.

1. Розмовна чили дїал'оґѣчна форма научаня естъ тота, коли предметъ науковый выкладаеся дѣтемъ черезъ питаня и отповѣди, ал'бо черезъ розмову въ тяжъ трваючу меджи оучителемъ и оучнями.

2. Протяжна чили акроматична форма научаня естъ тота, коли оучитель въ протяжной мовѣ предметъ науковый выкладае.

а. Коли оучитель оужывае формы розмовнои чили дїал'ноґичнои, то провадитъ оучня черезъ здол'ныи питаня до оуважаня, порôвниваня, судженя и заключеня, оутрымуе учня черезъ побуджаючїи питаня въ оуставичномъ мышленю и чинитъ тымъ способомъ науку, якбы его власнымъ набытимъ добромъ.

Розмовна чили дїал'оґична форма научаня може быти двояка: розбырател'на (аналѣтична) и складател'на (синтетична).

1. Розбырател'на чили аналѣтична форма научаня естъ тогды, коли оучитель розвязуе предметъ на свои части, з которыхъ ся складае, и такъ оучня отъ рѣчей повшехныхъ до поединчыхъ провадитъ, н. п. коли тое слово ч е л о в ѣ к ъ розбырае, що значитъ, же выражае таку истоту, котра складаеся зъ души и зъ тѣла, же душа мае силы нижшїи и выжшїи, же тѣло мае свои части, голову, руки, ноги, очи и т. д., и коли тымъ способомъ обясняе, що тото слово человѣкъ значитъ, то оуживае форми оученя розбырател'нои чил'и аналѣтичнои.

2. Складател'на чилѣ синѳетична форма оученя оуживаєся тогды, коли з даныхъ частей якои рѣчи оучитель каже оучнïомъ складати яку рѣчъ цѣлу, то єстъ, коли оучнïовъ провадитъ отъ рѣчей поєдинчыхъ до повшехныхъ, отъ частей до цѣлого, н. п. коли оучитель выражає части, котрѣ потребныи сутъ до выфундованя дому, оужыває формы оученя складател'нои чили синѳетичнои.

є҃. Въ часѣ оужитя формы оученя протяжнои чили акроматичнои оучитель бесѣдує въ тяжъ безъ жаднои перервы, а оучнѣ го тол'ко въ тяжъ слухаютъ. Той ґатунокъ науки служитъ тол'ко для уочнïовъ, котрѣ до певнои дозрѣлости прïйшли, котрѣ выдосконаленый розумъ маютъ и котрѣ сутъ в станѣ добре оуважати на тото, що ся мовитъ, могутъ го пояти и на свïй пожитокъ обернути; того не можна домагатися отъ оучнïовъ початковыхъ (єл'ементарныхъ), бо они не сутъ в станѣ протяжну науку въ мысли затримати, чуютъ нудность, тратятъ охоту до слуханя и оуваги, а такъ замѣръ науки отрыманымъ быти не може. Не можна теди тои оученя форми въ тяжъ оуживати въ науцѣ початковой (елементарной), але тол'ко часомъ зъ формовъ дïал'оґичновъ, особливѣ тогды, коли ся оповѣдає ґïсторïя, ал'бо коли ся яка рѣчъ описує. Для дѣтей далеко лѣпша єстъ оученя форма дïал'оґïчно-синѳетична, бо служитъ:

а҃. до оутриманя оуваги въ оучняхъ и до неустанного затрудненя ихъ силы мышленя;

в҃. помагає оучителевы до того, абы мôглъ науку свою стосовнѣ до силъ оучнïовъ оуложити;

г. оулатвяє му постерѣган'я, чили го оучнѣ зрозумѣли, и помагає му до того, жебы го зрозумѣли;

д҃. побуджає оучнïовъ до власномышленя и власночиненя, а оучителеви подає способность силы душевныи дѣтей належитѣ досконалити.

§ 25.

Оуставы для оужитя формы дïал'оґïчно-синѳетичнои.

Поневажъ оученя форма дïал'оґïчно-синѳетична залежитъ на неустанной розмовѣ межи оучнями и оучителемъ,

теды оучитель повиненъ въ той рѣчи наступуючіи двѣ повшехныи оуставы заховати:

а̃. повыненъ оумѣти задавати добрыи пытаня;

в̃. повыненъ маты здол'ность, абы мöглъ отповѣди належитѣ оцѣнити и зъ ныхъ корыстати.

§ 26.

Власности добрыхъ питань.

Добрыи питаня повинни мати наступуючіи власности:

1. Повинни быти латвыми, то єстъ оучитель тöл'ко о такѣ рѣчи питати повиненъ, котрѣ дѣтемъ достатечнѣ сутъ знаными и о котрыхъ маютъ належиту попередничу вѣдомость. Труднїи питаня притлумляютъ въ дѣтехъ силу мышленя и отбыраютъ имъ охоту до отповѣди. Труднїи питаня сутъ тогды, коли въ ныхъ находится скил'ка зкупленыхъ рѣчей такъ, же оучень муситъ въ передъ двѣ ал'бо три операціи чинити, нѣмъ може дати добру отповѣдь. Такимъ труднимъ єстъ питан'є: котра єстъ личба бöл'ша якъ 30, бöл'ша якъ 24, а менша якъ 30, бо оучень муситъ въ передъ порöвнивати личбу 24 зъ личбовъ 30, нѣмъ отповѣстъ, же то чинитъ 36. Латвимъ зась въ той рѣчи єстъ питан'є: яка повстає личба, коли до 30 додаєся 6.

2. Питаня повинни быти короткими, бо неповинни жадного слова завирати, котре не служитъ до означеня рѣчи въ питаню заходячой. Имъ коротшыи сутъ питаня, тымъ латвѣй ихъ зрозумѣти и спамятати можна, а противнѣ имъ довшыи сутъ, тымъ труднѣй дѣти могутъ ихъ зрозумѣти и въ памяти заховати. Потреба теды зъ питань отдалити зкупленыи имена придатныи, збытечныи, вклямброваныи слова и всѣ порожныи повтаряня. Долгоє теды былобы наступуюче питан'є: якъ ся потреба заховати взглядомъ тыхъ, которіи злостїю и ненавистїю къ намъ палаютъ и при каждой околичности хотятъ насъ ображати, засмучати и кривдити? Короткоє зась буде питан'є такъ оуложене: якъ ся маємо заховати взглядомъ нашихъ неприятелей?

3. Питаня повинни быти ясными, то есть, дѣти повинни безъ великои працы познати, чого отъ нихъ домагаєся оучитель черезъ питаня. Такими теды повинни быти питаня, жебы дѣти кажде слово и кажде поят'є въ питаню выражене латво зрозумѣли. Неясне теды было бы питан'є: якїи обовязки маютъ дѣти взглядомъ своихъ родичовъ? бо дѣти того слова обовязокъ еще не розумѣютъ. Яснимъ зась естъ тото питан'є: що дѣти повинни своимъ родичомъ оказувати? До ясности питань належитъ также и тото, абы оучитель оберталъ тонъ на тото слово, котре выражає рѣчъ истотну.

4. Питаня повинни быти докладныи (дорѣчныи) и такъ означенїи, жебы тол'ко едну правдиву отповѣдь дати можна. Питаня теды повынни всѣ тоти знаки мати, котрѣ рѣчъ отъ всѣхъ инныхъ належитѣ розрӧжняютъ и котра въ отповѣди выражена быти маe. Не было бы докладнимъ питан'є: що за слово рол'никъ? до отриманя отповѣди, же то есть бесѣдоголовникъ (ein Hauptwort), бо на тото питан'є можна отповѣсти, же есть походнымъ, ал'бо двосилябнымъ словомъ. Докладнымъ зась стаєся тото питан'є такъ задане: слово рол'никъ яка естъ часть бесѣди? подобнѣ недокладнымъ былобы тото питан'є: въ якомъ станѣ будемо въ пришломъ житю зоставати? Докладнымъ зась стане ся черезъ додатокъ: ежелисмо ся въ теперѣшномъ житю добре справовали.

5. Питаня повинни быти побуджаючими, то есть, такъ повинни быти оуложеными, жебы въ часѣ отповѣди сила мишленя до власнодѣл'ности побуджена была. Оучитель теды черезъ питаня не повиненъ особливѣ отъ дорослѣйшихъ и цвѣчен'шыхъ домагатися отповѣди такъ и нѣтъ, бо черезъ таку отповѣдь оучнѣ до того приходятъ, же не хотятъ личъ мыслити, же отдаются недбал'ству розтаргненю оумыслу, а такъ не призвычаются до власномышленя, до розваги и до розмысл'нои отповѣди. Побуджаючымъ стаєся питан'є, ежели обокъ себе кладутся и противносклады (Sätze und Gegensätze) и оучн'ови заставляєся выборъ з меджи обидвохъ. Такимъ было бы питан'є: що ти ся здає, чили слово нѣсмь естъ реґул'арне, чи нереґул'арне? тото питан'є есть барзѣй побуджаючымъ,

якъ наступуюче: Ци не правда, же нѣсмь есть слово нереґул'арне? Таки питаня можна тôл'ко барзъ слабымъ, нецвѣченымъ и боязливымъ дѣтемъ задавати, абы ихъ помалу и зъ часомъ до власномышленя привести можна.

Питаня повинни быти розмаитыми въ выразахъ, то есть, потреба питан'е перемѣняти, иными словами выражати, абы ся можна переконати, чилѣ оучнѣ рѣчъ выложену розумѣютъ, чили сами що мыслятъ и чили зъ добровъ отповѣдевъ правдивыи понятя лучатъ. Единостаныи питаня стаются частокротнѣ механичными. Треба теды питаня задавати розмаитымъ способомъ, але хоронитися задаваня збитъ штучныхъ питань, бо таковїи питаня сутъ темными и недокладными.

§ 27.

Яксяmae заховати оучитель подчасъ отповѣданя дѣтей на заданыи имъ питаня?

Коли дѣти даютъ отповѣди на заданыи собѣ питаня, то въ томъ разѣ розмаитыи припадки быти могутъ. Часомъ сутъ добрыми и правдивыми, часомъ недостатечными чили незупелными, часомъ фалшивыми и смѣшными, а часомъ дѣти жаднои вцалѣ отповѣди не даютъ. Розмаитость тихъ припадкôвъ домагаеся отъ оучителя розмаитого способу поступованя.

1. Если отповѣдь есть добра и правдива, то оучитель повиненъ ю мило прїяти, а часомъ оучня за ню мѣрнѣ похвалити. Если зась домышляеся, же оученъ барзѣй згаднулъ добру отповѣдь, якъ ю далъ зъ розмысломъ, зъ познан'емъ рѣчей и зъ розумомъ, то повиненъ отъ него домагатися, абы сенсъ отповѣди иншыми словами выразилъ и абы привѣлъ причины, для котрыхъ таку далъ отповѣдь. Не треба еднакъ домагатися отъ оучнïовъ, абы завше тыми самыми словами отповѣдали, котрїи mae оучитель въ своей мысли. Овшемъ то есть знакомъ, же оучнѣ добре рѣчъ розумѣютъ, коли ся могутъ власными словами выразити.

2. Ежели отповѣдь есть недостатечна чили незупелна, то есть, ежели не выражае докладнѣ предметъ

питаня, то повиненъ оучитель черезъ новыи стосовныи питаня оучн'овъ до того провадити, абы рѣчъ недостаточну оузупелныли и абы все выразили, що ся въ сенсѣ питаня завирае.

3. Єсли отповѣдь єсть вцалѣ фалшива, то не повиненъ оучитель въ гнѣвъ впадати, кричати и лаяти, ал'бо неуцтивыи прôзвиска давати, але повиненъ оучня черезъ иныи замѣроносныи пытаня до того провадити, абы фал'шъ отповѣди самъ познати мôглъ. Тото найлѣпше оудастъ му ся тогды, коли каже рѣчъ, о котру иде, до якого поєдинчого припадку пристосовати.

4. Подчасъ смѣшнои отповѣди повиненъ оучитель зъ слабовъ дитиновъ лагоднѣ ся обейти, не повиненъ ся зъ нея смѣяти, абы дѣти до смѣху не побудилъ, а повсталый смѣхъ повстягнути мае. Абы оучня, котрый смѣшну далъ отповѣдь, отъ завстидженя мôглъ заслонити, повиненъ зъ данои отповѣди добру рѣчъ выпровадити и зъ тои стороны выставити, зъ котрои тратитъ смѣшность. Єсли того оучинити не можна, то для повстягненя смѣху потреба натыхмѣстъ смѣючимся задати трудне питан'е и показати имъ ихъ неумѣєтность.

5. Єжели дѣтина на питан'е оучителя зголанич не отповѣдатъ, то причина того може быти, ал'бо недостатокъ призвоитои оуваги, ал'бо безумность и боязливость ей, ал'бо же оучитель задалъ питан'е барзо труднымъ способомъ. Повиненъ теди еще разъ то само питан'е задати, повиненъ дитя слабе на оумислѣ и боязливе до намышленя побудити и додати му отваги, неуважного зась и свивôл'ного трохи завстидати; збытъ трудне зась питан'е оулатвити, а такъ дѣтину черезъ латвѣйшыи питаня, черезъ оузмысляючыи приклади, а часомъ черезъ протывнїи рѣчи до того провадити, що винна была отповѣсти.

6. Оучитель повиненъ на тое особливѣ наставати, абы отповѣдаючїи дѣти питан'е въ отповѣди завше повтаряли, бо то заостряе оувагу оучн'овъ, досконалитъ память и що найважнѣйшовъ єстъ рѣчовъ справуе велике цвѣчен'е въ мовленю.

На остатокъ оучитель повиненъ кажде питан'є задавати виразнѣ, голосно и помалу и оучнѣ также выразнѣ, голосно и помалу отповѣдати повинни.

§ 28.

Подѣлъ оучн'овъ на кляссы и предметовъ науковыхъ.

О розмаитыхъ школахъ, о ихъ клясахъ и о предметахъ науковыхъ.

Замѣръ школъ нѣмецкихъ єстъ той, абы дѣти до того стопня оудосконаленя припровадити и такихъ имъ вѣдомостей оудѣлити, якихъ оны до осягненя свого повшехного и щеґул'ного презначеня потребуютъ. Коли теды дѣти, котрѣ до школъ нѣмецкихъ ходятъ, неоднаковыи маютъ склонности, здол'ности и презначеня, то не всѣ потребуютъ єднакового оудосконаленя и єднаковыхъ вѣдомостей. Для того розмаитыи знайдуются школи, яко то: нормал'ныи, головныи и тривѣал'ныи, а въ нашомъ обрядѣ и парафїал'ныи школи.

Рожность вѣку, здол'ностей и предвѣдомостей въ дѣтехъ вимагає подѣлу на кляссы. Для того тежъ тривѣал'ныи школы, а часомъ и парафѣал'ныи складаются зъ двохъ клясъ, головныи школи по найболшой части зъ трохъ, а часомъ наветъ з чтирохъ, нормал'н. зась всюди з чтирохъ клясъ. Предметы науковыи, которыи въ школахъ нѣмецкихъ, для люду презначеныхъ, викладати ся звыкли, суть наступуючїи.

1. Наука релѣґїи, познан'є лѣтеръ, лѣтерован'є, силябован'є и читан'є.

2. Краснописан'є.

3. Нѣмецка граматика, разомъ зъ правописан'ємъ (Rechtschreiben) и зъ дыктованымъ скорописомъ (Diktando-Schreiben).

4. Рахунки.

5. Оуспособлен'є до писемныхъ выпрацовань.

6. Ґеоґрафїя.

7. Гисторїа натурал'на и фѣзика.

8. Ґеометрїя, стереометрїя и механѣка.

9. Штука будовнича и рисунки.

В рускихъ зась парафїал'ныхъ школахъ выкладатися повинни наступуючїи предмети науковыи:

а҃. Катехизмъ малый и великый.

в҃. Познан'є лѣтеръ рускихъ, лѣтерован'є, силябован'є и читан'є руске.

г҃. Писан'є друковане и скоропис рускїй.

д҃. Коротка ґраматика руска и початки ґраматики славен'скои.

є҃. Тлумачен'є Вечерни и Оутрени зъ языка славен'ского на языкъ рускїй.

ѕ҃. Рахунки.

з҃. Спѣван'є пѣнїй церковныхъ и пѣсней духовныхъ.

и҃. Читан'є и писан'є пол'ске.

О предметахъ релѣґїйныхъ, якъ ихъ выкладати потреба, жадныи ту не даются оустави, для того же катехизъ выкладати повинни капланы, котрѣ до того особливе отбираютъ оуспособленє.

§ 29.

Потребный взглядъ подчасъ означеня часу на каждый предметъ.

Не може быти обоятнымъ на тото, якъ много годинъ въ тыжню на якїй предметъ вызначити и въ которыхъ годинахъ дневныхъ оучити го потреба, бо отъ того замѣроносного подѣлу годинъ залежитъ не тол'ко зупелнѣйше, але и латвѣйше научен'єся якого предмету наукового.

Потреба теды въ той рѣчи мати взглядъ:

а҃. на якость предметовъ науковыхъ, абы тоти, котрѣ духа бол'ше напрегаютъ, на перемѣну давати за тимы, котрѣ оумыслъ менше напружаютъ, и абы на такѣ предметы, котрыи око бол'ше затрудняютъ, яснѣйшыи въ дню години вызначити;

г҃. треба мати взглядъ на дѣлал'ность души людской, котра въ годинахъ полудневныхъ бол'ша быти звыкла, якъ въ годинахъ пополудневныхъ и котрои дѣлал'ности въ певныхъ предметахъ бол'ше потреба якъ въ инныхъ;

г҃ оуважати также належитъ на стопень потребы и важности, жебы на научен'єся потребнѣйшихъ и важнѣй-

шихъ предметовъ бôл'ше часу ложити, якъ на тоти, котрѣ тôл'ко суть пожитечными. На остатокъ треба мати:

д. взглядъ на обятость предмету наукового, въ якой оучити го потреба, якотежъ на вѣкъ и здол'ность дѣтей.

§ 30.

Личба, прїят'е и промоцїя оучн'овъ до выжшой кляссы.

Не есть рѣчовъ обоятновъ для здоровя оучител'овъ и оучн'ôвъ и для поступку въ науках, якъ велика личба оучн'овъ въ едной школѣ быти повинна, бо если збытъ много есть и безъ пропорцїи оучн'ôвъ, то така рѣчъ мае шкодливый вплывъ не тôл'ко на здоровля, але также на лѣпше оудосконален'е розуму и сердца. Для того въ полѣтичной оуставѣ школ'ной барзъ мудрѣ преписано, абы въ едной не бôл'ше дѣтей вчило ся якъ 80, а найбôл'ше 100. Подчасъ прїймованя нового оучня до той, любъ овой кляссы децидуе попереджател'ный еѯамѣнъ, до котрои кляссы тойже оучень подлугъ набитыхъ предвѣдомостей приятымъ быти повиненъ.

Въ томъ теды подвыжшеню оучня зъ нижшой клясы до выжшои треба мати взглядъ на дойзрѣлость и личбу набытихъ предвѣдомостей, то есть, чого ся навчили и въ якомъ стопню досконалости набыли.

День того пересадженя зъ едной кляссы до другои повиненъ быти въ каждой школѣ днемъ важнымъ и оурочистымъ, бо молодыи оумысли въ таковыхъ дняхъ суть найздол'нѣйшыми до прїятя добрыхъ и збавленыхъ вражень.

§ 31.

Доводы, же оучн'овъ першои классы потреба подѣлити на нижшый и выжшый отдѣлъ.

Поневажъ барзо тяжко есть дѣти маючїи рôжне познан'е въ едной школѣ разомъ вчити и такъ затруднити, абы малыи дѣти тогды, коли оучитель з бол'шими працовати муситъ, въ тихости зоставали и абы безъ помочи оучителя задановъ собѣ працовъ черезъ довшїй часъ ся затрудняли и абы черезъ свою неспокойность, любъ сваволю науки болшыхъ дѣтей не перерывали, то першу кляссу на

два отдѣли подѣлити потреба, то єстъ: на нижшый и вижшый; першій означено для меншихъ дѣтей и першихъ початкôвъ оучащихся; другіи зась для оучн'овъ дорослѣйшихъ. Въ каждомъ отдѣлѣ даєся наука щоденнѣ черезъ двѣ тôл'ко годины, бо часъ школ'ный повиненъ завше быти въ пропорціи зъ вѣкомъ молодѣжи, а дѣти въ тыхъ лѣтахъ не могутъ зносити долгого и оуставичного сѣдженя и долгой головной праци и овшемъ черезъ тото могли бы латво понести шкоду на своимъ зростѣ и здоровю.

Таковый подѣлъ приноситъ великіи користи такъ для оучителя, якъ и для оучн'ôвъ. Оучнѣ зыскуютъ обширнѣйше мѣсце въ школѣ и черезъ зменшен'є єѯгаляцій (вызѣвовъ) отдихаютъ чистшымъ повѣтрємъ; оучитель не потребує свою оувагу барзъ дѣлити, анѣ свою науку черезъ збытъ частіи оупоминаня, погрошки и строфованя перерывати; оучнѣ тымъ способомъ взыскуютъ часъ до бôл'шого оученя ся, а оучитель будучи вôл'нымъ отъ вшел'кого перешкаджаня, може оучн'ôвъ єдной рѣчи оучащихъ ся далеко ла[т]вѣй въ оуважаню оутримати и имъ свою науку пожитечнѣйшовъ оучинити.

§ 32.

Якся має заховати оучитель, коли малыи дѣти першій разъ приходятъ до школи?

Першій день школ'ный повиненъ для оучн'ôвъ быты оурочистымъ и весолымъ днемъ. Оучитель подлуг̔ъ першой засади повиненъ ся оказати новымъ приходцомъ чоловѣкомъ годнымъ милости и має старатися склонити ихъ до себе черезъ миле сердце, оуймуючіє и зауфан'є взбуджаючіє поступован'є. Першыи враженя бываютъ посполитѣ найт[р]вал'шими и справуютъ склонность до якой рѣчи ал'бо мерзкость ку ней. Надто денекотрѣ нерозтропныи родичи дѣти школовъ страшатъ, оучителя выставляютъ имъ якъ якого сурового ката, а тымъ способомъ молодыи оумысли тожъ передъ часомъ наполняютъ боязневъ и обридливостевъ; оучитель теды повиненъ тымъ оусил'нѣй о тото старати ся, абы новымъ приходц'омъ тоты предсуды выбилъ зъ голови и позыскалъ ихъ для себе и для школи.

Абы зась оучнѣ отдалили отъ себе ляkливость и оуникан'є розмовы и абы що кол'векъ набрали зауфаня и склонности до розмови, то повиненє ся зъ нимы вдати въ коротку, латву и прїємну розмову о предметахъ имъ знаныхъ и на которыи бы латво отповѣсти могли, має ихъ питати о ихъ именахъ и призвыскахъ и о имена ихъ родини; для чого ходятъ до школи; чилѣ ся тамъ пил'нѣ заховати и оуважнѣ слухати хотятъ. Повиненъ ихъ прирѣкати, же имъ ся въ школѣ буде подобати и же имъ буде кохати, єжелѣ будутъ послушными, спокойными и оуважными; якъ они ся тамъ много красныхъ и пожитечныхъ рѣчей навчатъ, а такъ єму и своимъ родичомъ много потѣхи принесутъ. Словомъ цѣлый замѣръ тои розмовы до того служити повиненъ, абы собѣ боязлывїи дѣти выставляли въ мысли школу быти мѣстцемъ таковымъ, на котрїмъ прїємнѣ знаходитися могутъ, а оучителя такимъ человѣкомъ, которого любити и въ немъ зауфан'є покладати повинни.

§ 33.

Приготовлен'є до властивои науки черезъ латвыи цвѣченя въ мышленю и въ мовленю.

Поневажъ оуважан'є и мышлен'є єсть засадовъ людскихъ вѣдомостей, то не треба дѣти заразъ до звычайной науки заправляти, не потреба ихъ заразъ оучеными вѣдомостямы обтяжати, але насампередъ черезъ стосовныи и стопїовыи цвѣченя въ оуважаню, мышленю и мовленю до властивои науки оуспособити.

Тото оуспособлен'є повинно статися наступуючими стопнями:

1. Оучитель має насамперъдъ обертати оувагу дѣтей на розмаитыи отачаючїи ихъ предмети, повиненъ имъ казати належитѣ ихъ осмотрити, надъ ними ся застановити, ихъ вѣрнѣ назвати. Єжелѣ оучень не добре що назве, то оучитель повиненъ правдиве имя надати и казати му тото ясно за собовъ вымовыти. Потомъ має досконалити оувагу, силу вымишленя и выслoвлен'є оучн'ōвъ що до предметовъ непрытомныхъ, має имъ казати называти и выраховати рѣ-

чи, которыи видѣли въ дому, на оулици, въ городѣ, въ церкви и мае поправяти ихъ фалшыву вымову, н. п. Дѣти! подивѣтся на рѣчи васъ отачаючіи въ школѣ и назвѣть донекотрѣ рѣти, котрѣсте ту постерегли.

Много ихъ потрафитъ тоты рѣчи назвати, а що бы переслѣпили, на то ихъ повиненъ напровадити черезъ зручныи питаня. Назвѣтъ же ми также рѣчи, котрысте видѣли въ церкви, на оулици, албо на подвѣру. Єжелѣ оучень що добре не назве, то потреба му правдиве имя повѣсти, котре заразъ ясно повторити повиненъ. На кӧнци мае казати многимъ оучн'омъ тоти названыи рѣчи для досконаленя памяти разомъ повторити и мае старатися цѣлу школу въ тяжъ в ровной оувазѣ оутримати. Для того повиненъ задавати питан'є тожъ тому, тожъ овому, тожъ хлопцїомъ, тожъ дѣвчат'омъ, не прывязуючися до якого ряду; чого малыи не знаютъ, повиненъ питатися бол'шыхъ, такъ абы всѣ въ оуставичной готовости до отповѣди были.

2. Що дѣти яко цѣлу рѣчи пояли и добре назвали, то повиненъ познѣй казати докладнѣ ихъ осмотрити и поєдынчїи части и знаки познати, але зъ початку тӧл'ко тоти, котрѣ найбарзѣй подъ змысли подпадаютъ, н. п. ту єсть пєцъ, прысмотрѣтся му оуважнѣ и назвѣтъ части єго. Щобы не дозрѣли, мае ихъ до того провадити черезъ стосовныи питаня, а на остатокъ повиненъ казати выраженыи части отъ поєдинчыхъ оучн'їовъ разомъ стягнути и вимовити яко то: кафлѣ, челюсти, бабку, дверцѣ, ноги и. т. д. Потомъ мае ихъ далѣ питати, яку мае форму? якїй єсть въ нутрѣ? до чого служитъ? Ото тожесте ми три рѣти о пєцу повѣли, выразтежъ разомъ: пєцъ єсть бѣлый, въ нутръ порожный, округлый и служитъ въ зимѣ до огрѣтя ся. Назвѣтъ же теразъ части стола, окна, дому, дерева. Выразтежъ теразъ разомъ познаныи части дерева, дому и т. д.

3. Инного разу мае з дѣтми мовити [о] початку, [о] пожитку и о оужытку такихъ рѣчей, котрѣ имъ достатечнѣ суть вѣдомыми, н. п. ту єсть книжка; зъ чого ся она складае? вѣдки ся взяли картки? кто ихъ зробылъ? З чого ихъ зробылъ папѣрникъ? Витки ся берутъ шматы? щого ся робитъ полотно? На що служитъ полотно? и т. д. Ту

єсть сцизорикъ; до чого онъ служитъ? Чилѣ нимъ можна также дерево ал'бо папѣръ краяти? для чого нѣтъ? яким ся черезъ тото стає? и т. д.

4. Оучитель має познѣи наказати, абы нучнѣ таковыи знаныи предмети зъ собовъ порѣвнивали, має ихъ провадити черезъ стосовныи питаня на самъ передъ до познаня знаковъ подобныхъ, потому до рѣчей до себе неподобныхъ и має зъ початку перестати на такихъ рѣчахъ, которыи подъ очы падаютъ, н. п. ту єсть стôлъ и столецъ, розважайтежъ ихъ пил'нѣ и повѣчте, чилѣ не має що стôлъ такого, що и столецъ? Зъ чого єсть стôлъ зробленый? з чого зробленый столецъ? въ чимся теды згаджаютъ? въ чомъ сутъ до себе подобныи? чилѣ бол'ше тожъ ничъ не знаєте? на чомъ ся стôлъ спиратъ? а на чомъ столецъ? въ чомъ же ся єще згаджаютъ? Выразтеж теды всѣ рѣчи, котрѣ въ столѣ и въ стôл'цѣ постерѣгаєте. Въ чомъ же теды до себе сутъ подобными? Теразъ має проводити дѣти до познаня рѣчей, подобен'ства межи собовъ не маючихъ, н. п. присмотрѣтся єще разъ добре столови и столцеви и повѣчте, що въ столѣ постерѣгаєте, а чого въ столци не видите. Стôлъ прецяи рожнится отъ стôлця, але въ чимъ же иначей зробленый єсть стôлъ, нѣжелѣ столецъ. Ци єсть стôлецъ такъ высокїй, якъ стôлъ? ци має стôлъ оплечя? Ци служитъ стôлъ звичайнѣ до сѣдженя? зберитъ же то знову разомъ и повѣчте всїо, щосте въ столѣ постерѣгали, а чогосте въ стôл'ци не видѣли, чили въ чымся стôлъ отъ стôл'ця, а столецъ отъ стола рожнытъ? Подобнѣ также потреба зъ дѣт'ми поступити въ порôвнаню иншыхъ предметовъ, н. п. дому и церкви, окна и дверей, коня и вола и треба ихъ черезъ здол'ныи питаня провадити до познаня подобностей, а потому до оузнаня неподобностей, а на остатокъ привести ихъ до зебраня першыхъ и другихъ.

Былоби рѣчовъ барзо пожитечновъ и залеценя годновъ оучн'овъ до властивои науки черезъ то прыготовити, абы имъ казати легкїи, короткїи склады (Sätze), а счасомъ навет и малыи вѣршы оповѣдати, а потôмъ оучн'їомъ казати ихъ голосно и выразнѣ повтаряти для досконаленя тымъ способомъ ихъ памяти и ихъ бесѣдныхъ органовъ, для выдосконаленя слуху и для всправленя ихъ єще пе-

редъ читан'ємъ въ добрый тонъ мовленя и читаня. Таковыми складами могутъ быти наступуючїи: Вода єсть плинна. Хлѣбъ єсть разомъ скупленый. Желѣзо розпалене палитъ. Чисте повѣтрє до отдиханя потребне. Часу оуплыненого отзыскати [не] можна. Албо тоти вѣршы:

Боскїи приказаня и вѣры науки
Повинни пручъ слуханя пояти науки. Ал'бо:
Дитя, котре чтитъ Бога, родичовъ шанує,
Оу людей має м҃лть, въ сердци радость чує.

§ 34.

Пожитокъ такого приготовленя.

Доброчынный вплывъ, котрый такове прыготовлен'є до науки має, єсть выдочнымъ, бо тымъ способомъ:

а҃. малыи початковцѣ не обтяжаютъ ся заразъ зъ початку властивымъ оучен'ємся;

в҃. дѣти черезъ такїи легкїи и поуфалыи розмовы набываютъ прытомности духа и плынности въ мовленю;

г҃. тымъ способомъ прызвичаются до оуважаня и осмотриваня рѣчи, набываютъ розмаитыхъ и пожитечныхъ вѣдомостей, а такъ приготовляются и оуспособляются до дал'шой науки. Поневажъ зась родичи въ томъ часѣ, который науку школ'ну попереджає, дѣти свои якъ вѣдомо до науки школ'ной не оуспособляютъ, поневажъ оубогїи мал'цѣ безъ жадного розвиненя силъ душевныхъ тӧл'ко познан'є лѣтеръ звычайнѣ до школи приносятъ, теды же стороны оучителя потреба [т]ому недостаткови зарадити тымъ способомъ, абы допуты, допуки до того щеґул'ныи годины означеными не будутъ, першїи лекцїи по найбӧл'шой части обертати на таковыи цвѣченя въ мышленю и мовленю и въ дал'шомъ часѣ опручъ властивой науки того способу для прїємной отмѣны оуживати. Ростропный оучитель, который старає ся своихъ оучнӧвъ замѣроноснѣ выкшталтити, має тоти пожитечныи цвѣченя и далѣй пручъ звычайной науки давати и має оучнӧвъ оуважными чинити, где ся тол'ко способность до того подає, тожъ на причину и скутокъ, на средки и замѣри, тожъ має ихъ доскопалити въ тӧмъ, що єстъ спул'нымъ предметомъ розмаитыхъ рѣ-

чей, для ихъ оупорядкованя тожъ повиненъ въ оучняхъ взбудити силу судженя такъ, абы того познали засадность любъ беззасадность.

§ 35.

О средкахъ взбудженя и оутриманя оуваги.

Безъ оуваги жадна наука скутковати не може, цѣла здол'ность и оусил'ность оучителя єстъ даремновъ, єжелѣ оучнѣ не суть оуважными, ал'бо єсли ихъ не можна оуважными оучинити и въ оувазѣ оутримати, оучитель теды повиненъ надевсїо оучнѣ до того склонити, абы свою мысль на каждый предметъ науковый обертали и яснѣ го въ мысли выставляли.

Способъ до того, абы свою оувагу на предметъ, о которомъ науку дати має, дѣти обертали, оказуєся по части зъ засадъ, котрѣ намъ подає рефлеѯїа на себе самыхъ, по части зъ досвѣдченя зобраного подчасъ науки.

Що ся тичитъ засадъ, то на моци тыхъ потреба, з науки все то отдалити, що оучнїовъ спревує розтаргнен'є оумыслу и оувагу зепсути може. Для того:

1. Оучитель не повиненъ науку зачинати до путы, до пуки все въ призвоитомъ порядку не буде.

2. Має отдалити зе школи яко зъ мѣстця науки всѣ предмети справуючїи розтаргнен'є, котрѣ бы оувагу дѣтей до себе потягнути, а отъ науки отвести могли. Не повиненъ теды въ школѣ терпѣти збытечныхъ спрятовъ, не повиненъ терпѣти перебираня рукама и ногама, аны оуставичного обзыраняся; не повиненъ збытъ мӧцно крычати, не повиненъ въ строфованю збытъ долгїи правити пероры, не повиненъ казати дѣтемъ збытъ тѣсно сѣдѣти и повиненъ хоронитися вшелякои присади въ одѣню, въ постатѣ тѣла и въ мовленю.

3. Не повиненъ задавати пытаня оучномъ въ порядку тожъ имъ знанымъ, але ихъ оутримовати въ оуставичномъ напраженю и непевности выволаня.

Оучитель повиненъ также самымъ способомъ выкладаня предметовъ науковыхъ взбуджати и оутримовати въ оучняхъ; для той причины:

а҃. повиненъ старатися каждый предметъ оучн'омъ оучинити легкимъ и поятнымъ и подчасъ выкладаня оного призвоитый часъ заховати, бо єсли дѣти помимо всякои працы и напряженя рѣчи не розумѣютъ, ал'бо ся збытъ долго надъ невъ затримуютъ, то чуютъ въ собѣ обрыдливость и тратятъ охоту до оуважаня;

в҃. оучитель старатися повиненъ, абы свой предметъ оучинилъ интересовнымъ, показуючи полученый пожитокъ и оуконтентован'є, бо охота и млть до якой рѣчи єстъ найбол'шовъ побудковъ до оуваги;

г҃. має старатися черезъ похвалу и нагану, черезъ честь и огыду взбудити пудъ наслѣдованя, ємуляцїю и оусил'ность набытя вѣдомостей, то му барзъ допоможе до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

д҃. подчасъ науки повиненъ старатися силы душевнїи свыхъ оучновъ черезъ здол'ныи питаня затруднити, абы зъ недостатку власнодѣланя не были неодважными;

є҃. має оуживати призвоитыхъ средкӧвъ оузмысляня, бо имъ змысловнѣй и выдочнѣй представляєся якїй предметъ, тымъ єстъ здол'нѣйшимъ до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

ѕ҃. не повиненъ оучитель запоминати, же потреба своєй науцѣ надати повабъ новости, то зась не повиненъ чинити черезъ оуставичне скакан'є отъ єдного предмету до другого, але такъ абы выставлялъ предметъ завше въ новомъ видоцѣ, зъ инной сторони и въ инной формѣ.

В самомъ наветъ высловленю повинна пановати призвоита отмѣна, абы на своимъ мѣстци тожъ выжшый, тожъ нижшый стопень живости былъ захованый. Досвѣдчен'їє заручає єще наступуючїи средки до оутриманя такъ потребнои оуваги:

1. Потреба тихъ, которыи ся латво розтаргненя оумыслу допущаютъ въ близкости тримати и часто имъ питаня задавати. Для того то єстъ рѣчовъ добровъ неуважныхъ часто выривати и дати имъ оучити, же ихъ неумѣєтность єстъ тӧл'ко скуткомъ ихъ неуваги.

2. Рѣдко потреба такїи задавати питаня, на котрѣ бы оучнѣ тол'ко тыми словами т а к ъ и н ѣ т ъ отповѣсти могли, иначей ослабляє и оусыпляєся ихъ оуваг[а].

3. Треба часто заповѣдати, же на кônци л'єкцїи будутъ задаваныи питаня для переконаняся, чили были оуважными и то речивистѣ чинити потреба.

4. Инного разу потреба ихъ сердечнѣ побудити до оуваги, выражаючи, же рѣчъ, о которой буде мова, єстъ для нихъ барзо важна.

5. Потреба раптовнѣ застановитися въ мовленю, особливѣ коли неспокойностъ повстає, потреба на около посмотрити, ничъ не мовивше, якъ бы оучитель хотѣлъ неспокойныхъ шукати, а потомъ по приверненой спокойности свою науку далѣй продолжати.

§ 36.

О затрудненю и цвѣченю памяти.

Важность и потреба тогожъ.

Дѣти память свою досконалити повинни, бо бы мало имъ то помогло до выкшталценя и до досконалости, гдибы набытихъ вѣдомостей въ оумислѣ затримати и подлугъ оуподобаня, ал'бо ведлугъ потребы отновити ихъ собѣ не могли. До того служитъ п а м я т ь, то єстъ, сила душевная набытїи вѣдомости и выображеня затримати и ихъ ведлугъ оуподобаня любъ потребы на ново собѣ припомянули. Выдосконален'є теды памяти єстъ рѣчовъ барзо важновъ и потребновъ, бо то єстъ скарбомъ, въ котромъ ся заховуютъ пожитечнїи вѣдомости, правды и регули и котра въ каждомъ станѣ и интересѣ стаєся намъ выгодновъ.

§ 37.

Память вещна и словна.

Память може быти трояка вещна, словна и вещнословна.

1. Вещна память называєся тота, коли яку рѣчъ затримуємо въ оумыслѣ, не оуважаючи на слова, которыми що было повѣджено, ал'бо написано.

2. Словна память єстъ тота, коли якїи слова въ памяти затримуємо, не знаючи, ал'бо о томъ не мыслячи, що значатъ.

3. Вещнословна память єсть тогды, коли кто рѣчъ и слова въ оумыслѣ затримує.

Словцую памятъ не потреба завше цвѣчити разомъ с памятїю вещною, то єсть, не можна молодѣжъ завше примушати, абы всїо тыми самыми словами, якъ єсть въ книжцѣ, ал'бо въ писмоскладѣ, выражала, бо часто досить єсть рѣчъ саму запамятати, хотяй не тыми самыми словами, и же черезъ оусил'ность, жебы рѣчъ и слова разомъ въ памяти затримати, дѣлится оувага и труднымъ стаєся зрозумѣн'є.

§ 38.

Память не треба шкодливымъ способомъ досконалити.

Не належитъ память перевротнымъ способомъ досконалити, то єсть, не треба дѣти змушати, жебы ся такыхъ рѣчей на память вчили, котрихъ не розумѣютъ, бо такове оучен'є ся на память рѣчей незрозумѣлихъ:

а҃. былоби горковъ працовъ, бо тото барзъ тажко можна ся навчиты и запамятати, чого кто вцалѣ не розумѣє;

в҃. такове оучен'єся єсть разомъ працовъ безпожитечновъ, бо тото, чого кто не розумѣє, не може также призвоитѣ оужити и пристусовати; на останокъ:

г҃. такове оучен'є ся єсть также працовъ шкодливовъ, бо черезъ тото оучнѣ маютъ отразу на память оучитися, тратятъ охоту до ґрунтовнои науки, а розумъ отзвычаєтъ ся отъ мышленя.

§ 39.

Якъ належитъ поступовати въ затрудненю и въ досконаленю памяти?

Поневажъ досконален'є памяти на томъ залежитъ, абы дѣти могли латво рѣчъ пояти, вѣрнѣ въ мысли затримати и межи набытими понятями того латво знайти, котрого потребуютъ; теды оучитель має въ той рѣчи наступуючїи заховати оуставы:

1. Повиненъ оучн'овъ вчеснѣ призвичаяти до оученяся на память малыхъ и до ихъ вѣку стосовныхъ за-

дан'ъ, бо память єстъ таковъ силовъ душевновъ, котора ся вчеснѣ розвывае, и имъ довше памятъ занедбановъ зостає, тымъ труднѣйшимъ и оутяжлившимъ стаєся для оучня оучен'є ся на память.

2. Не повиненъ оучитель память свыхъ оучн'овъ збытъ мôцно напрягати, не повиненъ збытъ много наразъ задавати и ничъ, що бы до ихъ силъ и здол'ностей стосовнымъ не было, бо тымъ способомъ на память оучен'єся было бы для нихъ муковъ и неотмѣннымъ скуткомъ, жебы они не тôл'ко отвротность отъ школы и науки набыли, але и розумъ ихъ былби ослабленый.

3. Потреба оучн'омъ конечнѣ задавати що вчитися на память, абы они въ оуставичномъ цвѣченю зостовали, бо найлѣпшимъ средкомъ взмоцненя память єстъ пил'не єй досконален'є. Память подобна єсть до магнесу, котрый свою моцъ тратитъ, коли му ся ничъ не дає до триман'я.

4. Має оучитель старати ся рѣчъ незнану до якоись рѣчи знанои прилучати, бо тымъ способомъ рѣчъ нова латвѣй може оутквити въ памяти.

5. Оучитель має чинити зо своими оучнями пил'ныи повтаряня и часто имъ припоминати набытїи понятя, бо имъ частїи они ся отнавляютъ, тымъ глубше вь памя[ти] оутквити звикли.

6. Оучитель о тото старати ся має, абы дѣти рѣчи найважнїшыи зъ отриманой науки, найзначнѣйшыи реґули зъ ґраматикѣ зъ правописаня и т. д. черезъ оузмыслян'є и черезъ въяснен'є розумомъ обяти могли, бо память черезъ змысли стаєся моцнѣйшовъ, и що розумомъ добре и належитѣ поялисмо, то также латво можемо затримати въ памяти, бо розумъ стаєся помочїю памяти.

7. Повиненъ оучитель старатися рѣчъ вивчену зъ многими част'ми науки злучити, бо имъ розмаитшїи поятя разомъ ся лучатъ, тымъ латвѣй можна ихъ одновити; на остатокъ:

8. Оучитель повиненъ подлуґъ околичности предмету южъ домагатися отъ оучн'овъ словного запамятаня, южъ спамятаня трести, абы разомъ словну и вещну память свою досконалили. Має имъ теды казати южъ тресть оудѣленои

науки коротко оповѣсти, найважнѣйшу рѣчъ з ней въ дому написати и до школи принести, южъ предметъ оуважнѣ розважити и то що въ немъ постережено, коротко оповѣсти, ал'бо мае имъ оповѣдати малѣи гісторійки и казати имъ власними словами ихъ повторити. Инного разу маеся домагати, абы оучнѣ поединчїи части з науки Релѣгїи, текста з катехисму, выятки отъ реґулъ ґрамматики и правописаня, важныи имена, личбы и т. д. словнѣ вырецитовали.

§ 40.

Средки оулатвеня оученя ся на память.

Абы оучн'омъ оулатвити оучен'е ся на память, треба ихъ навчити, якъ мають въ той рѣчи поступити, жебы имъ тото оучен'е стало легкимъ. Оучитель теды мае своимъ оучн'ӧмъ радити, абы:

1. Зъ назначеного выдѣлу оучилися едного складу (Satz) по другомъ допути, ажъ зупелнѣ го ся не навчатъ. Ежели першїй складъ добре собѣ въ память впоили, то повинни другого складу ся вчити и якъ скоро го въ памяти затримають, повинни съ першимъ складомъ еще разъ вымовити и такъ при каждомъ наступуючимъ складѣ, который собѣ въ память вбили, всѣ въ передъ виученыи склады еще разъ вымовити.

2. Абы оучнѣ предметъ, котрого маются вчити, кӧл'ка разы прочитали, нимъ пѣдутъ спати и абы в лӧжку лежачи прубовали, чилѣ бы го въ припадку зъ памяти оуложити могли.

3. Абы тожъ само зрана прубовали, а потомъ заданый выдѣлъ еще разъ прочитали, бо що перед спан'омъ стараемо ся въ память собѣ впоити, то ся не такъ борзо, якъ в день черезъ новыи высображаня с памяти выбїе, и ежелѣ еще то само подчасъ чуваня розмислитъ, то жадныи давныи выображеня з головы го выбити не потрафятъ.

4. Абы того, що трудно въ память впоити можна, на особномъ свитку написати, бо тото, щозмо сами написали, лѣпше оуважаемо, особливѣ, ежелѣ тимъ ся замѣромъ пи-

ше, абы го лѣпше запамятати, въ такомъ разѣ оуживаемо до помочи ока, такъ якъ оуха подчасъ голосного читаня.

5. Абы слова и личбы голосно и часто читали, бо ту оухо такъ памяти помагае, якъ и око, ежелѣ стислѣ поединчїи знаки оуважаемо, которысмы собѣ олувкомъ назначили.

6. Абы оутриман'е въ памяти личбъ черезъ тото собѣ оулатвяли, жебы разомъ о розмаитихъ рѣчахъ мислити, котрыи еднакову личбу маютъ, н. п. 60 снопôвъ 1 копа, — 60 мѣнутъ 1 година — 60 секундъ 1 мѣнута, — 60 крайцарôвъ 1 рин'скїй.

(З оригінального рукопису бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка, одобреного цензурою до друку, що зазначено на останнїм листку: N-o 23. Adm. ad impr. L. den 1. Febr. 838; у цензуру подано 1837 р., як се видно з сиґнатур на чолї працї: друкованою ся методика не була).

V. Стан парохіяльних шкіл в бережанськім деканаті львівської епархії
в рр. 1843–1849.

Подав
Стефан Томашівський.

---

1. *З деканальної візитації 1841 р.*

1. Parochia pag. Poruczyn cum filiali Buszcze: Camera pro reponendis mortuis sub uno tecto cum schola in aedificatu.

2. Parochia pag. Dryszczow cum filiali Urman: Schola parochialis in Dryszczow aedificatur.

3. Parochia pag. Zukow cum filiali Hinowice.

4. Parochia pag. Potutory cum Litatyn: Schola parochialis nulla.

5. Parochia pag. Saranczuki: Schola parochialis in aedificatu.

6. Parochia pag. Łabszyn: Schola parochialis nulla datur.

7. Parochia pag. Bozykow cum Wołoszczyzna.

8. Rybniki pag. cum Kotow.

9. Parochia pag. Byszki cum Potok.

10. Capellania pag. Koropatniki: Schola parochialis nulla datur.

11. Parochia pag. Szybalin cum Baranowka: Schola parochialis nulla datur.

12. Parochia pag. Krzywe.

13. Parochia pag. Kalne cum filiali Szczepanow: Schola parochialis nulla.

14. Capellania pag. Telacze.
15. Parochia pag. Mieczyszczow.
16. Capellania pag. Troscianiec: Camera pro reponendis mortuis cum schola parochiali sub uno tecto.
17. Capellania pag. Olchowiec.
18. Parochia appidi Kozowa.
19. Parochia pag. Uwsie: Schola parochialis nulla.
20. Parochia pag. Kozowka.
21. Parochia pag. Dubszcze cum Komarowka.
22. Parochia civitatis Brzeżany.

Ad hujates relationes officiosas ordinationes caes. reg. officii circularis ad respectiva dominia emissae... intuitu aedificandarum scholarum parochialium in Dryszczow, Potutory, Łabszyn, Koropatniki, Szybalin, Kalne, Mieczyszczów, Uwsie, Lesniki, dto. 7. IX. 839, Nr. 11338.

Brzezany die 28 octobris 1842. M. Pawlikow.

2. *З деканальної візитації 1843 р.*

1. Parochia Brzeżany: a) Schola pro instruenda juventute in Lesniki anno adhuc 833 ob vetustatem lapsa, ideo nova maxime necessaria, praecipue nunc, ubi dexteris curis cooperatoris Lesnicensis Turczyński major eandem frequentare cupientium habetur numerus. б) Schola ad ecclesiam filialem in Posuchow in locum veteris a. 1831 lapsae aedificari incepta adusque non finita.

З ноти деканату до бережанської домінії 21. III. 1844:

Bey der jetzt —[1]) Consistorio vorschriftsgemäß vorzulegenden Dekanalvisitation werden nachstehende Mängel in der Brzeżaner Pfarre ersichtlich gemacht, von deren Beseitigung—[1]) hiemit freundschaftlich angegangen wird:... B) Bey der Filialkirche in Posuchow:... 2) Das Schulhaus, schon seit mehreren Jahren im Baue, ist bis zu der Zeit noch nicht vollendet worden...C) Bey der Filialkirche in Lesniki:... 2) Das Schulhaus ist noch im Jahre 833 eingestürzt, also ist die Erbauung eines neuen nun desto nothwendiger, als die Zahl der schulbesuchenden Kinder daselbst sich bedeutend vergrößert hatte.

---

[1]) Титулятура.

2. Parochia Ceniow: Schola parochialis in statu bono, verum lignum ad calefaciendum necessarium non amplius uti prius suppeditatur.

В реляції до староства 23. III. 1844 додано ще:... daher die Kinder vom Schulbesuchen abgehalten werden.

З реляції деканату до бережанського староства 23. III. 1844:

Bey der in Ceniow pro a. 843 vorgenommenen Dekanalvisitation wurde folgendes gewahr:... 5) Das zum Beheitzen des Schulhauses nöthige Holz wird nicht mehr so wie früher von der Herrschaft geliefert, daher also die Kinder von dem Besuchen derselben (!) abgehalten werden. — Kreisamt wird davon pflichtgemäß in Kenntniß gesetzt und das Nöthige in jeder Hinsicht veranlaßen zu wollen unterthänigst ersucht.

3. Capellania Wybodów: Ad calefaciendam scholam necessarium lignum, prout suppeditabatur prius, nunc non suppeditatur.

4. Cappellania Płotycza.

5. Capellania Dmuchawiec: Observatum..., quod nulla adsit schola parochialis, dum communitas loci hujus ad sustentandum magistrum scholae trivialis in Kozłow quidquam contribuens in hanc liberos suos pro cujuslibet posse et velle mittit.

6. Parochia Poruczyn cum Buszcze.

7. Parochia Dryszczów cum Urmań: Detectum, quod... tam in Dryszczów quam in Urmań schola parochialis cum juventate non visitetur; in Dryszczow quidem juxta effata communitatis propter defectum docentis, qui tamen sustentari posset ab ipsa communitate, si solummodo detur; in Urmań autem etiam juxta effata parochianorum ob incuriam parochi et cantoris ecclesiastici.

З порученя деканату урманському парохови Ів. Шпиткови 25. III. 1844:

Injungitur itaque R. V., ut votis communitatis Dryszczoviensis satisfaciendo habilem docentem, de facultatibus libere ad id contribuentis communitatis sustentandum, eligat, suscipiat, muneri suo applicet, sibi ipsi non minus ac etiam cantori ecclesiastico in Urmań majorem favorem in docendo inculcet verbo, ut abhinc sub vigili oculo suo in utraque lo-

calitate sollertius quam hucusque institutionem juventutis moderando eidem pro viribus zelo veri pastoris praesit.

8. Parochia Byszki: Apparuit..., quod schola parochialis ob vetustatem ruinam ninetur et perangusta sit.

З реляції до староства 25. III. 1844:

Das dortige Schulhaus zu eng sey und überdieß noch mit Einsturz drohe... Dieses nun als Ergebniß der Dekanalvisitation wird — gehorsamst berichtet und Wohlselbes zugleich unterthängst angegangen:... im Grunde h. Gubernial-Dekrets vom 18 July 843, Z. 36074 die Herrschaft zur Erbauung einer neuen geräumigen Pfarrschule gnädigst verhalten zu wollen.

9. Capellania Koropatniki: Schola parochialis a. 1842 ob vetustatem lapsa, quare nova necessaria.

Реляція до староства як висше.

10. Parochia Koniuchi.

11. Parochia Augustówka cum Forosciec: Prodiit, quod... in Chorosciec neque schola ad instruendam juventutem inveniatur; in locolitate Augustówka autem habitatio cantoris instruendae juventuti inserviat, quae tamen ipsa et in stato malo et perangusta est.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

12. Parochia Płaucza wielka cum Płaucza mała, Krasne et Glinna: Patuit, quod... schola parochialis in Glinna nulla, in reliquis adsit quidem, ubique tamen perangusta et in statu malo.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

13. Parochia Kozłów cum Pokropiwna: Observatum..., quod hic loci propter existentem scholam trivialem nulla detur parochialis.

14. Parochia Horodyszcze cum Słobodka: Schola parochialis in aedificatu (jam finita aedificatio die 9-a aug. 1844).

15. Parochia Budyłow cum Medowa et Wymysłówka: Prodiit, quod... schola parochialis perexigua, tenebrosa, vetustate aliquantum desolata, novae aedificandae necessitaten inducat.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

16. Capellania T a u r o w: Visitatio docuit, quod... schola parochialis nulla detur, domicilium cantoris autem, quod interea vices scholae supplet, angustum sit et tenebrosum.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

17. Capellania Z ł o c z ó w k a cum K a p l i ń c e: Schola parochialis ruinam minatur.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

18. Parochia K o z o w a cum H e l e n k o w, T e o f i p ó l k a et W i k t o r o w k a.

19. Parochia K o z ó w k a: Observatum, quod... schola parochialis ruinam proximam minetur.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

20. Parochia D u b s z c z e: Patuit, quod... schola parochialis in statu pessimo versetur, quare nova aedificanda esset.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

21. Parochia K r z y w e: Patuit..., scholam parochialem a juventute raro frequentari, cum a praesente d. collatore ab a. 1842 lignum ad calefaciendum necessarium non suppeditetur, licet ab antecessoribus ejus suppeditaretur.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

22. Parochia S z y b a l i n et B a r a n o w k a: Observatum, quod... schola parochialis angusta, insuper ruinae sit proxima, nova nondum aedificata, cum fine 841 aedificanda erat.

З реляції деканату до староства 29. III. 1844:

Dasselbe (що і про трупарню) gilt auch von der Pfarrschule, deren Aufstellung mittelst Verordnung vom 2. III. 839, Z. 3190 aufgetragen wurde, jedoch fruchtlos.

23. Parochia Ż u k o w cum H i n o w i c e et S z u m l a n y.

24. Parochia Ł a b s z y n: Patuit..., nullam existere scholam parachialem.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

25. Parochia P o t u t o r y cum L i t a t y n: Observatum est..., nullam adesse scholam parachialem.

Подібно в реляції до староства 30. III. 1844.

26. Parochia M i e c z y s z c z ó w: Schola parochialis nulla datur.

З реляції деканату до консисторії 30. III. 1844:

Schola parochialis nulla datur non obstantibus dispositionibus circularibus dd. 11. 1841, Nr. 12478 et 13. IX. 1842, Nr. 69 sch.; benigna consistorii interventio dd. 6. IX. 843, Nr. 525 sch. provocavit quidem recentissimam hoc in puncto emanatam ordinationem c. r. officii circ. dd. 6. XI. 1843, Nr. 15209, hac tamen etiam in cassum abiit neque curam ultro gerit dominium scholae aedificandae.

Подібно й у реляції до староства 30 III. 1844.

27. Capellania Olchowiec.

Brzeżanii die 29 aprilis 1844.

3. *З деканальної візитації 1844/5 р.*.

1. Бережани.

2. Ценїв з Олесином (26. VI. 1844): Lignum pro calefacienda schola parochiali necessarium non ut prius suppeditatur [An das dominium deßwegen kreisämtl. Auftrag 18. V, Z. 6064].

3. Вибудів (27. VI).

4. Будилів з Медовою і Вимислївкою (28. VI): Schola parochialis perexigua, tenebrosa jamque desolata, novae aedificandae necessitatem inducit. [В реляції до староства додано ще: es ermangelt auch am nöthigen Beheitzungsmateriale]... Quoad scholam parochialem, 3-a vice adhuc sub die 7. IX. 844. Nr. 40 sch. cum provocatione ad piores relationes apud c. r. officium circ. intercedebatur, tumque demum sub die 5. X. 844, Nr. 13816 aedificatio scholae parochialis stante pede suscipienda demandata exstitit, hocqe in puncto etiam ad hujates relationes altera sub die 16. I. a. c. Nr. 363 intuitu praeparandorum materialium, et tertia quoque sub die 25. II. a. c. Nr. 2529 intuitu destinandi domus pro interimali juventutis parochialis congregatione exiit dispositio circularis, quarum omnium effectus (ob defectum relationis ex parte officii parochialis) ignotus est hujati officio decanali.

5. Таурів (28. VI): Schola parochialis nulla datur. ...Exiit dispositio circularis d. 18. V. 844 Nr. 6064 pro aedificanda nova schola parochiali ad diem ultimam octobris 845.

6. Плотича (29. VI): Camera pro reponendis mortuis et schola parochialis simul existant, quare necessitas camerae separatae aedificandae.

Подібно в нотї до домінії 6. VII. 1844.

7. Куропатники з Сеньковом (2. VII): Nulla schola parochialis... Dispositio circularis pro aedificanda ad ultimam oct. a c.

8. Бишки з Потоком (3. VII): Nulla schola parochialis... Exiit dispositio etc. (як висше).

9. Конюхи (4. VII).

10. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (5. VII): [In Augustowka das Schulhaus eng und finster; Termin bis Ende oktober 845]. In ambabus localitatibus nullae scholae parochiales... Quod scholam parochialem in Chorosciec adtinet, ad relationem iteratam d. 12 ju lii 844 Nr. 299 c. r. officium circ. indorsativa resolutione d. 29. VIII. 844, Nr. 9970 obstabat primo demandandae aedificationi ejusdem ex eo, quod videlicet dominium pro suscipienda scholae aedificatione in localitate adfiliata, uti est pagus Chorosciec, amicabili quidem modo aggredi, nullatenus autem cogi possit nec debeat; ad repetitas tamen intercessiones hujates d. 7. IX tum 26. X. 844 Nr. 41 et 55, quibus exhibebatur, prius jam hoc in loco adfuisse scholam parochialem, stante qua circumstantia juxta normale c. r. gubernii d. 18 julii 843 Z. 36074 dominium pro sustinenda novae scholae aedificatione licet in filiali etiam localitate mediis coactis quoque adurgeri possit cum praecipue via amicabilis raro felicem habaet successum, nam juxta relationem officii parochialis d. 25 oct. 844, Nr. 93, etsi hic etiam adtentata prospere efflueret...[1]) necessitatem aedificii talis scholastici hoc in loco maximam, prae nivibus hiemis tempore omnem aditum tenerae juventuti ad ecclesiam, intra pagum paulisper in colli sitam, praecludentibus; locum denique ipsum ad alium patronum pertineat quam parochialis in Augustowka. C. r. officium circ. sub die 16. XI. 844, Nr. 15444, novae observato hoc rursus sub 4. I, Nr. 363 demandare tandem dignatum est, quatenus respectivum dominium Glinna una cum administratore locali domum quandam pro congreganda interim juven-

[1]) Не читкі два слова.

tute parochiali in Chorosciec eligant et destinent, intuitu ipsius aedificationis scholae autem nihil adhucdum dispositum fuit.

З реляції деканату до староства 16. VII. 1844:

Bey der neulichst in Augustowka am 5 d. M. vorgenommenen Dekanalvisitation wurde unter anderen zu Protokolle gegeben, daß in der einverleibten Ortschaft Chorosciec jetzt kein Schulhaus bestehe, indem das alte noch vor einigen Jahren daselbst zusammenstürzte. Da nun dieser Gegenstand noch unter 26. III l. J., Z. 168 — vorgelegt, in den dem Dekanatsamte vom Wohlselben unlängst zugeschickten Dekanalvisitations-Erledigungen keinen Bescheid für sich findet, die eingeschärften Verordnungen aber in Hinsicht der Verbreitung des Schulwesens keine Vorzögerung der Geschäfte in dieser Angelegenheit lassen: so wagt Gehorsamstgefertigter etc...

11. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною (8. VIII): Nulla et in Płaucza w. et in Płaucza m. (et in Glinna) datur schola parochialis... Intuitu novae aedificandae in Płaucza w. et Płaucza m. in termino ad ultimam sept. et oct. a. c. demandatum extitit... Intuitu scholae parochialis in Glinna statim post assumptam visitationem sub 24. VIII. 844, Nr. 368, tunc sub 26. III a. c. Nr. 17, tandem in totali resolutione integrae visitationis sub die 9 h. m. Nr. 21 intercedebatur et dispositio desuper exspectatur. [Sämmtliche Pfarrgemeinden äußerten sich das jährliche Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsobligationen für die Erhaltung des Schullehrers abzutretten, daher eine Trivialschule hier zu errichten möglich wäre].

З реляції деканату до староства 24. VIII. 1844:

Es hat sich... gezeigt, daß... in Glinna keine Pfarrschule bestehe, zu dessen Erhebung um den gnädigen Auftrag — unter 26. III l. J., Z. 269 ohne Bescheid angegangen wurde.

Порученє пароxови Петрови Бобовчакови:

Da bey der am 8 d. M. in Płaucza vorgenommenen Dekanalvisitation sämtliche Gemeinden dieses Pfarrbezirkes sich geäußert haben zur Erhaltung eines ordentlichen Schullehrers ihr jährliches Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsobligationen abzutretten, ja die Anwesenden sogar

ihren Wunsch in der dazu eigends aufgesetzten Deklarationsurkunde thls eingenhändig, thls mit bloßer Beyfügung des h. Kreutzes unterschrieben: haben Sie nun dabey ganz vorschriftsgemäß zu handeln, nach vorläufiger Zusammenrufung einzelner Gemeinden, daß genaue Vorstellung des Guten und Nützlichen einer Schulanstalt Ihre Pfarrgenossen dahin zu stimmen trachten, daß den ausgesprochenen Wunsch auch wenigstens $^2/_3$ von jeder Gemeinde unterschreiben. Ist dieses bewirkt, so hat die Einsendung solcher mit den nöthigen Unterschriften versehenen Urkunde an die hierortige S. D. A. unverzüglich zu geschehen, die es sich dann zur Pflicht machen wird, dieselben mit dem gehörigen Stämpel zu versehen und ungesäumt dem — Consistorio zur weiteren Bestimmung mittelst gutachtlichen Berichtes vorzulegen.

12. Золочівка з Каплинцями (7. VIII): In ambabus localitatibus desunt scholae parochiales... Exiit dispositio circ. intuitu aedificandae ad ultimam oct. in Złoczowka.

13. Кізлів з Покропивною (9. VIII): In Pokropiwna nulla schola parochialis [die alte Residenz daselbst, dazu bestimnt und verwendet, stürzt zusammen]. Parocho sub 7. IX. 844, Nr. 369 significatum, quatenus... amicabiliter apud dominium intercedat... juxta resolutionem circ. d. 29. VIII, 844, Nr. 9970 intuitu scholae parochialis in Chorosciec quidem emanatam, vigore tenoris tamen sui hic etiam applicabilem, pro aedificanda schola in localitate adfiliata mediis coactivis coërceri nequeat, — retulitque ad hoc sub 3. I a. c. in sequella factae occasionis interventionis anno currente adhuc ex parte loci dominii intuitu amovendae hujusce incommoditatis necessaria suscipienda fore.

Порученє деканату парохови Льву Польовому 7. IX. 1844:

Da es sich bey der in Kozłow am 9 v. M. vorgenommenen Dekanalvisitation gezeigt hat, daß in der Filiale Pokropiwna kein Schulhaus bestehe und selbst das dieses vertrettende Pfarrhaus zusemmenstürzte: so haben Sie Ihrerseits das betreffende Dominium im gütlichen Wege anzugehen, daß es zur Versammlung der Jugend allwo ein Haus bestimmt, indem die S. D.-Aufsicht nicht in der Lage ist, bey dem Umstande, daß Pokropiwna als Filiale zu Kozłow gehört, wo über-

dieß eine Trivialschule sich befindet, laut dem neuesten hieramts angelangten kreisämtlichen Indorsat-Bescheide vom 29. VIII. d. J., Z. 9970 weder um die Erbauung eines Schulhauses, noch einer pfarrlichen Residenz daselbst jemanden anzusprechen.

14. Дмухавець (9. VIII).

15. Городище зі Слобідкою (9. VIII).

16. Мечищів (24. I. 1845): Schola parochialis nondum aedificata neque aedificari coepta, omnesque hoc in puncto emanatae ordinationes circulares in cassum abierunt.

З реляції до староства 25. I. 1844:

Es besteht noch kein Schulhaus, ohngeachtet aller früheren und auch der Verordnung vom 6. XI. 843, Z. 15209... Kreisamt volle demnach gütigst die in seinem Wirkungskreise stehenden kräftigen Executions-Mittel anwenden, um das äußerst unfolgsame Dominium doch einmahl zur nöthigen Ordnung zu bringen.

17. Потутори з Литятином і Жовнівкою (3. II): Nulla schola parochialis in Potutory; deest etiam in Litatyn, cum adhuc existens collaberetur... Exiit dispositio etc... Intuitu scholae in Litatym aedificandae sub 9 h. m. Nr. 21 apud c. r. officium circ. intercedebatur.

18. Криве з Йосифівкою (4. II): Lignum pro calefacienda schola a d. collatore denegatur. [Die Verhandlung in dieser Angelegenheit ist noch im Zuge].

19. Козова з Викторівкою, Теофипількою й Геленковом (5. II): [Es befindet sich keine Pfarrschule, wohl aber eine Trivialschule r. l.].

20. Козівка (5. II): Nulla datur schola parochialis... Relatio provocavit dispositionem circ. etc. [Die Schule erst im Baue].

21. Дібще з Комарівкою (6. II): Nulla datur schola parochialis; terminus ad ultiman oct. etc. [Die Gemeinde äußerte sich ihr Einkommen von den Obligationen auf den Unterhalt eines Triviallehrers zu verwenden, und die Ausfertigung einer Deklarationsurkunde dafür wurde schon mündlich bey der Dekanalvisitation dem Pfarrer anempfohlen; übrigens soll sich auch dafür besonders das Kreisamt selbst verwenden. Jedoch eine Erinnerung an den Pfarrer].

22. Шибалин з Баранівкою (7. II): Nulla datur schola parochialis; relatio provocavit dispositionem etc. [Wohl aber werden darauf die Materialien vorbereitet].

23. Лапшин (19. II): Nulla datur schola parochialis; exiit dispositio circ. etc.

24. Жуків з Гиновичами і Шумлянами (20. II).

25. Поручин з Біщем (20. II): [Das Schulhaus ist seit 841 noch nicht völlig erbaut, aber auf einem Hügel, der nach der Ansicht des Pfarrers sehr anzugänglich ist].

З порученя деканату парохови Йос. Макогонському 4. III. 1845:

Wäre die angegebene Unbequemlichkeit für die schulbesuchende Jugend auch wirklich groß, so könnte allerdings dem Dominio angerathet werden, dieß Haus für eine Todtenkammer zu bestimmen und dafür an einem bequemen Platze die Pfarrschule zu erbauen.

26. Дрищів з Урманем (21. II).

27. Вільховець.

Загальне справозданє декана до староства 9. IV. 1845:

Bericht an das k. k. Kreisamt in Hinsicht auf die Pfarrschulen:

1. G. Poruczyn — das Schulhaus, seit 841 im Bau, ist noch nicht völlig erbaut worden.

2. Mit k. k. kreisämtl.-Erlaße v. 18. May 844 Z. 6064 wurde der Bau neuer Schulhäuser in Taurów, Łapszyn, Szybalin, Potutory, Koropatniki, Dubszcze, Kozówka, Augustowka, Byszki, Płaucza wielka, Płaucza mała und Złoczówka bis Ende Oktober 845 angeordnet; ist daher bis dahin noch abzuwarten, nur was die Zufuhr der Baumaterialien anbelangt, kann wegen nicht anlangenden Berichten der Curaten noch nicht angegeben werden. In Horodyszcze ist gemäß obiger Verordnung das Schulhaus bereits beendigt worden.

3. In Mieczyszczów wurde unter 6. XI. 843, Z. 15209 der Bau eines Schulhauses bis August 844 angeordnet; da dieß aber nicht erfolgte, erging die Verordnung vom 5. X. 844, Z. 13816 wegen Vornahne des Baues einer Pfarrschule auf der Stelle, dann einstweiter Ausmittlung eines angemessenen Lokals zur Versammlung der Dorfjugend und zwar für Mieczy-

szczów und Budyłów unter Einem; für letztere Ortschaft auch wegen Ausfolgung des nöthigen Beheitzungsmaterials für die Schule. Nun aber gibt hinsichtlich des für Mieczyszczów angeordneten der besondere Bericht aus der Dekanalvisitation vom 25. II. l. J. Z. 34 einen gehörigen Aufschluß, und man erwartet nur die Erledigung dessen; für Budyłow erging noch unter 16. I. l. J. Z. 363 wegen sogleicher Vorbereitung der Baumaterialien, dann neuerdings unter 25. II. l. J. Z. 2529 wegen Ausmittlung des Locales zur einstweilen Versammlung der Jugend eine h. kreisamtl. Verordnung, deren Erfolg jedoch erst nach vorläufiger pfarrlicher Anzeige von hieramts angegeben werden wird.

4. In Betreff des Schulhauses in Glinna wurde mittelst besonderen Berichtes aus der Dekanalvisitation noch unter 24. VIII. 844, Z. 368, hinsichtlich der Anstände von Seiten der dortigen Herrschaft in der Ertheilung selbst des nothwendigsten Religionsunterrichtes unter 7. IX. 844, Z. 39, und in Hinsicht der bey der ortigen Angelegenheit neulichst unter 26. III. l. J. Z. 17, bey — te eingeschritten, dessen gnädige Bestimmung über die fraglichen punkte nun noch erwartet wird.

5. In Krzywe wird das Brennholz zur Beheitzung der Schule verweigert, darüber ist die Verhandlung im Zuge und man ersucht dabey nur um den gütigen Bescheid über hierortige Anzeige v. 10. II. l. J. Z. 12 zu der schätzbaren Aufforderung v. 25. I. l. J. 17617.

6. In Litatyn besteht für jetzt keine Pfarrschule. Wohl ist dieß nur eine Filiale von Potutory, gehört jedoch einem andern Grundherrn; es bestand auch da vordem ein Schulhaus, das vor Alter zusammenstürzte und die Dorfjugend kann so leicht wegen dem steilen, fast immer kothigen Litatyner Berge, dann wegen dem großen Walde, welcher besonders zur Winterszeit nicht ohne Gefahr für das zarte Leben der Kinder durchpassiert werden könnte, oder wenigstens Furcht einjagen würde, zum fleißigen Besuche der Pfarrschule in dem Mutterorte Potutory verhalten werden, so daß also in Litatyn der Bau eines eigenen Schulhauses aufgetragen werden könnte, weßentwegen man auch dießseits einen bittlichen Antrag zu machen nicht unterlaßen zu müssen glaubt...

Brzeżan, am 9 April 845.

4. *Розпорядок бережанського староства в справі будови нових парохіяльних шкіл. 17 мая 1845.*

An das Brzezaner g. kth. Bezirksdekanat.

Zur sogleichen Vornahme des unterm 18 Mai v. J., Z. 6064 angeordneten Baues neuer Pfarrschulhäuser bei den g. kth. Kirchen in Augustówka, Dubszcze, Kozowka, Koropatniki, Szybalin, Potutory, Łapszyn, Buszki, Taurow, Płaucza wielka, Złoczówka und Budyłow, wegen Nachweisung über die geschehene Ausmittlung eines Locales zur Ertheilung des Unterrichtes in Glinna und Budyłow binnen 3 Tagen, zur Ausmittlung eines Schullokales in Litatyn binnen 8 Tagen, endlich zur Beendigung des Schulhausbaues in Poruczyn bis Ende Juni l. J. sind die betreffenden Dominien unter einem verhalten worden. Wegen Herstellung der Schulhäuser in Płaucza mała und Mieczyszczow wurde das Nöthige bereits eingeleitet und das Bekanat von dem Verfügten unterm 7 Mai l. J., Z. 5773 in Kenntniß gesezt. Dieß über den Bericht vom 9 April l. J., Zahl 21.

Brzezan am 17 Mai 1845. Werner.

5. *З деканальної візитації 1845 і 1846 pp.*

1. Б е р е ж а н и.

2. А в г у с т і в к а з Х о р о с т ц е м і Х о р о б р о в о м (11. VIII. 1845): Das Schulhaus ist noch nicht erbaut worden, nur die Materialien zum Theile zugeführt.

Подібно в порученю деканату парохови 29. VIII. 1845.

3. Ц е н ї в з О л е с є м (15. IX).

4. В и б у д і в (16. IX).

5. Б у д и л і в з М е д о в о ю і В и м и с л і в к о ю (17. IX).

З порученя парохови Фр. Балкови 25. IX. 1845:

In theilweiser Erledigung des Visitationsprotokolls wird Ihnen bedeutet, daß Ihrerseits in einem besonderen Berichte mit Berufung auf den Indorsatauftrag des hierortigen S. D. A. vom 30. V. l. J. Z. 34 die Nothwendigkeit einer Ausbesserung und Einrichtung der Schulhauses, und daß diese vom Dominium bis jetzt unterlassen wurde, gleich nach Empfang

dieser Amtsschrift dargethan werde, weil dieser Gegenstand anderwegs begonnen, auf die gehörige Art weiter verfolgt und zu Stande gebracht werden solle.

6. Таурів (17. IX): [Nulla datur schola parochialis. Negotium absolvitur relationibus iteratis movente curato c. r. offo circ. antepositis, quarum eventus, in specie intuitu sero adurgendi dominii ad suscipiendum scholae aedificatum, adhucdum ignotus expectatur].

З порученя таурівському капелянови Ант. Красицькому 25. IX. 1845:

Ihre Bemerkung in der kanonischen Beantwortung ad II (справа школи), alsob die dortige Pfarrschule eng, mit Einsturz drohend und zum Besuche der Jugend keineswegs geeignet wäre, wird darinnen berichtiget, daß lieber ihm angegeben werden sollte, ob und wieweit der Bau des neuen Schulhauses in Taurów vorwärtsgeschritten ist, da dessen Beendigung mit letztem October l. J. laut hierortigen Intimate vom 10. VII. 844, Z. 15 durch den kk. kreisämtlichen Erlaß vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmt und fortgesetzt wurde, was also umständlich mittelst Berichtes an die S. D. A. verzuglos zu geschehen hat; es sey auch dem betreffenden dominium die Herannahung dieses Bautermins vorerst in Erinnerung zu bringen und nach Verlauf desselben von dem Ausgange der kk. kreisämtlichen Verordnung und Ihrer eigenen Verwendung dafür unausweichlich wahr zu berichten.

7. Кізлів з Покропивною (18. IX).

8. Дмухавець (18. IX).

9. Городище з Слобідкою (18. IX): Die Jugend besucht sehr selten die sonntägigen Katechisationen, fast niemahls die Schule.

З порученя городиському капелянови Анд. Сохацькому 27. IX. 1845:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Kapellaney Horodyszcze vom 18 d. M. wird Ihnen bedeutet, der Umstand, daß die Jugend nur äußerst selten die sonn- und feiertägigen Catechisationen, und fast niemahls die Schule besuche, müsse allerdings Ihrer tadelswerthen Vergeßlichkeit, den Pflichten eines Seelsorgers in jeder Hinsicht genau zu entsprechen, zugeschrieben werden, und gebe somit ein hin-

längliches Zeugniß Ihrer geringen Verwendung für das geistige Wohl der untergeordneten Pfarrlinge ab. Es hätte ja bald nach wahrgenommener Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchencatechesen und in die Schule ordentlich und gesetzmäßig zu schicken und nach vorausgegangenen Ermahnung von der Kanzel Ihrerseits ein Namens-Verzeichniß deren pflichtvergesslichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominium zur weiteren Amtshandlung vorgelegt und nicht, wie es gerade geschah, sorgenlos ohne sich immindesten darum zu bekummern der kommende Visitations-Termin abgewartet werden solle; daher man bey ernsthafter Ausstellung dieses Ihres Vorgehens, die auf obige Weise gedeutete Verwendung an das Dominium unter Gewissenspflicht Ihnen hiemit einzubinden und Sie dabey zu beauftragen erachtet, nach dem diesenwegs etwa mißlungenen Schritverfahren hiemit ohne allen Verzug berichtlich anher einzukommen.

10. Плотича (19. IX): Die Todterkammer, den h. Vorschriften zuwider, besteht unter einer Bedachung mit der Pfarrschule, davon die Anzeige unter 8. IV. l. J. Z. 162 ad 3 ohne allen Bescheid.

З реляції декана до староства 27. IX. 1845:

Dann besteht auch die Todtenkammer den h. Vorschriften zuwider unter einer Bedachung mit der pfarrschule, dürfte also anderwärts hergerichtet werden, es erging jedoch dessentwillen keine Anordnung.

11. Куропатники (23. IX): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin zu dessen Aufbauung bis Ende October 845.

З порученя деканату капелянови Петрови Добрянському 6. X. 845:

In einstweiler Erledigung der Visitationsprotokolls der kapellaney Koropatniki vom 23 v. M. wird Ihnen Nachstehendes bedeutet: der Umstand, daß die Jugend nur in geringer Anzahl die Kirchencatechesen und die Pfarrschule besuche, wie auch daß dieselbe während der Visitation zur Prüfung nicht erschienen sey, müße Ihrer Fahrläßigkeit und tadelswerthen Sorglosigkeit einerseits, anderseits auch Ihrer Unfolgsamkeit den hohen Aufträgen, zugeschrieben werden, insofern bey einem ähnlichen Falle nach der vorjährigen De-

kanalvisitation Ihnen unter 12. VII. 844, Z. 296 jene Vergeßlichkeit, den seelsorgischen Obliegenheiten genau und jederzeit nachzukommen, schon einmahl ausgestellt wurde, Sie doch jetzt wieder dasselbe zum Vorschein kommen ließen und die hierortige Verordnung von 23. VI. 844, Z. 274 gar nicht berichten zu wollen thätlich darthueten. Daher ist zur Gutstellung dieses Fehltrittes, um wenigstens dessen weiteren unangenehmen Folgen vorzubeugen, alsogleich ein Namensverzeichniß derjenigen pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem Dominio zur Amtshandlung vorzulegen, die den Besuch der Kirchenkatechesen und der Pfarrschule unterlaßen, und dann unwidersprechlich noch in diesem Jahre anher zu berichten, welchen Ausgang diese Verwendung genommen und ob hiedurch der oftgenanannte zahlreichere Besuch wirklich auch erzielt wurde.

12. Конюхи (24. IX).

13. Бишки з Потоком (25. IX): Es befindet sich keine Pfarrschule; Termin zu dereren Ebauung bis Ende Oktober 845. Die Jugend besucht in geringer Anzahl die Kirchenkatechisationen und die Schule, weil die Eltern lau sind, diese dahin zu schicken.

З донесеня до староства 6. X. 845:

Bey den in Byszki für das Jahr 845 vorgenommenen Dekanalvisitation hat sich Gefertigter die Überzeugung verschaft, daß das dortige Dominium ohngeachtet vieler vorausgegangenen Aufträge weder den Leichenhof neu hergerichtet, noch in Hinsicht der Erbauung einer Pfarrschule, deren Bautermin mit Ende l. M. verstreicht, was vorgenommen habe... Hievon — te hiemit besonders berichtend, wird um die weitere gnädige Verfügung und Vornahme strengerer executiven Mittel gegen das schultragende Dominium in Unterthänigkeit gebeten.

З порученя деканату бишківському парохови Ів. Яримовичеви:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Pfarre Byszki vom 25 v. M. wird Ihnen bedeutet: Befremdend erchien es allerdings, daß Sie das vorschriftswidrige Ausbleiben der unterrichtsfähigen Jugend von den Kirchenkatechesen und aus der Schule, bey Ihrer sonst nicht üblen

Verwendung für das Pfarrwesen, bis zu der Dekanavalsitation immer fortbestehen ließen, statt daß bald nach wahrgenommenen Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchenkatechesen und in die Schulen ordentlich zu schicken, und nach vorangeganger väterlicher aber fruchtloser Ermahnung von der Kanzel ein Namensverzeichniß ihrer pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominio zur weiteren diesfälligen Amtshandlung hätte vorgelegt werden sollen, was zur Vermeidung jeder Unannehmlichkeit nunmehr desto sicherer und ohne Verzug zu geschehen hat.

14. Потутори з Литятином (29. IX): Es besteht kein Schulhaus in Potutory; Termin bis Ende Oktober l. J. — Es besteht auch kein Schulhaus in Litatyn; Bestimmung des Schullocalus binnen 8 Tagen laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. l. J., Z. 5409.

З ноти деканату до бережанської домінії 5. X. 845:

Da bey der am 29 v. M. in der Pfarre Potutory vorgenommenen Dekanalvisitation man sich die Überzeugung verschaffte, daß... der Bau des Schulhauses in Potutory keinewegs besorgt wurde und die mit k. kreisämtlichen Erläßen von 14 und 18. V. 844, ZZ. 5491 und 6064 festgesetzten Baufristen bald auch schon verstreichen sollen: so ersucht man — Dominium diese Baulichkeiten nunmehr mit Beschleunigung bewerkstelligen und die angehoffte Willfährigkeiten hiezu erklären oder aber die etwa dabey obwaltenden Anstände in der Erwiderungsschrift gefälligst bekanntgeben zu wollen.

З порученя потуторському пароxови Евг. Громовичеви:

In einstweiler Erledigung etc... wird Ihnen bedeutet: ...Endlich auch in Betreff dessen, ob denn auch in Litatyn laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. l. J. ein Schullocale zur Versammlung der Dorfjugend bestimmt und verwendet werde, zur hierortigen Forderung von 15. VI. l. J. Z. 35, unverzüglich anher zu berichten, da man sich lediglich mit dem nicht begnügen könne, daß in Litatyn das Nichtvorhandenseyn eines Schulhauses in der kanonischen Beantwortung aufgemerkt erscheine.

15. Криве (30. IX): In der Pfarrschule ist der Heitzofen eingestürzt und das Dominium um Aufstellung eines neuen Heitzofens im vorigen Frühjahre ämtlich angeganden willfahrte dem Gesuche nicht.

З порученя пароховп Якову Польовому 6. X. 845:

Was die neue Bedachung der Wirtschaftsgebäude und die Aufstellung eines neuen Heitzofens im Schulhause anbelangt, derentwillen der — Pfarrer im verfloßenen Frühjahre bey dem Dominio fruchtlos eingeschritten seyn sollte, wäre das frägliche Einschreiten nochmahl zu erneuern und dessen Ausgang mit Angabe des Dattum und Nr. des eingeleiteten Amtsverfahrens sodann mit Beginn l. J. zur hierortigen Kunde zu bringen.

16. Козова (1. X).

17. Козівка (2. X): Die Schule noch im Baue; Termin bis Ende Oktober l. J.; zu erinnern.

З ноти деканату до бережанської доміниї 8. X. 845:

Da bey der etc... man sich die Überzeugung verschaffte, daß... auch das Schulhaus zum Theile nur erst aufgeführt wurde, so wird unter freundlicher Erinnerung des mit Ende l. M. zur Beendigung des Baues eines neuen Schulhauses in Kozówka laut k. kreisämtl. Verordnung vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmten, nun herannahenden Termins — Dominium zugleich hiemit ersucht etc.

18. Дібще з Комарівкою (3. X): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin bis Ende Oktober l. J., das Materiale bestimmt, nicht zugeführt.

З ноти до бережанської доміниї 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu dem gemäß k. kreisämtl. Auftrage von 18. V. 844, Z. 6064 neu aufzubauende Schulhause nur die Materialien bestimmt, nicht aber auch zugeführt wurden, der Bau selbst also nicht unternommen wurde, ohngeachtet der Termin zu dessen Beendigung mit l. M. bereits dahinfließen soll... Indem man nun hievon — Dominium dienstgemäß verständigt, ersucht man unter Einem dahinwirken zu wollen, damit der Bau des Schulhauses nach Thunlichkeit unternommen, von der Willfährigkeit dazu das Dekanatsamt in Kenntniß gesetzt werden.

19. Шибалин з Баранівкою (4. X): Keine Pfarrschule; Termin mit Ende l. M.

З ноти до бережанської доміниї 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu einem neuen Schulhause nur die Materialien zugeführt, in Hinsicht des

Baues selbst aber nichts unternommen wurde, der Bautermin also mit Ende l. M. fruchtlos verstreichen solle... — Dominium wolle also die genannten Baulichkeiten nur sogewissen besorgen, als deren Termin theils schon verstrichen, theils auch bald fruchtlos verstreichen müßte, uud wenn nicht gesonnen wäre bey der angehofften Wilfährigkeit der gerechten Forderung zu entsprechen, derley Gegenstände dem kk. Kreisamte vorzubringen.

. . . .

20. Мечищів (18. VI. 1846): Das Schulhaus ist noch nicht völlig aufgebaut, fehlt noch die Seitenverklätschung mit Leim von Außen; also nicht bewerkstelligt, was nach dem Dom.-Berichte von 21. X. 845 Nr. 708 mit dem verfloßenen Frühjahre bewerkstelligt werden sollte.

З донесеня управи деканату до староства, 14. X. 1846:

Aus der am 18 Juny l. J. in der Pfarre Mieczyszczów vorgenommenen Dekanalvisitation kommt hervor, daß... das Schulhaus durch die Verklätschung der Seiten mit Leim von Außen, was vom Dominio noch in verfloßenem Frührjahre zu bewirken zugesichert wurde, dann durch ordentliche innere Einrichtung in den zweckdienlichen Stand zu bringen von Nöthen wäre, ja dieß auch um so mehr, als in Mieczyszczów der Lehrersunterhalt sichergestellt und hoffentlich daselbst ein Trivialschulunterricht im Kurzen eingeführt werden sollte.

21. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною: Schola parochialis in Płaucza wielka et Płaucza mała nova ut aedificetur necesse est... Nil quidquam valuerat c. r. circularis dispositio d. 2. IV. 845, Nr. 3425, commissionis autem localis sub die 11. VII. 845, Nr. 8402 demandatae resultatum decanatui notificatum non fuerat, quare desuper quaestionabatur sub die 24. V. 847, Nr. 36.

22. Жуків з Гиновичами і Шумлянами.

23. Лапшин.

24. Поручин з Біщем: Schola parochialis diu jam aedificari coepta, nondum penitus finita.

25. Дрищів з Урманем.

26. Золочівка з Каплинцями: In neutra localitate dantur... scholae parochiales.

27. Вільховець.

Загальне справозданє деканату до староства 24. V. 1847.

Nach der bereits beendigten Dekanal-Visitation für die Jahre 845 und 846, in gänzlicher Erledigung sämmtlicher Visitationsprotokolle, in Sinne einer hoben k. Kreisämtlichen Verordnung, womit die Gegenstände aus der Visitation nach ihren besonderen Cathegorien auch jederzeit zur Verhandlung besonders vorzubringen angeordnet wurde, in Hinsicht auf die Pfarrschulen im gesammten g. k. Brzezaner Schuldistrikte folgender unterthäniger Bericht erstattet:

1. Der Bau neuer Schulhäuser in Byszki und Mieczyszczów wurge mit k. kreisämtlichen Verordnungen vom 8. I. 846 und 15. I. 847, ZZ. 19512 und 19933, abgesehen auch von den früheren seit Jahren schon erlassenen Aufträgen, eindringlich betrieben und durch bestimmte Termine anberaumt, indessen sind diese erfolglos verstrichen und in der erst benannten Ortschaft wurde nach dem Berichte des betreffenden Pfarramtes vom 17. II. 847, Z. 33 nicht einmahl ein Schullokale zur einstweiler Versammlung der Lehrjungend ausgemittelt.

2. Auch in Augustówka, Złoczowka und Płaucza mała sind die Schulbautermine langedem ohne Erfolg dahingeflossen. Die dießfals ergangene Anordnungen sind: vom 17. V. 845; 30. III. 846, 2. IV. 845, ZZ. 5409, 1970 und 3425.

3. In Płotycza besteht bisher die Pfarrschule unter einem Dache mit der Todtenkammer. Man hatte aber grundhältige Ursache auf die Trennung dieser Gebäude und Bauausführung einer neuen Pfarrschule in Płotycza mittelst Bericht vom 17. III. 847, Z. 20 anzutragen, worüber die Entscheidung noch gewärtiget wird.

4. Die Schulbaulichkeit in Płaucza wielka ist noch nicht gänzlich zu Stande gebracht. Laut k. kreisämtlicher Indorsatweisung vom 10. XII. 845, Z. 18003 sollte in diesem Gegenstande unterm 11. VII. 845, Z. 8402 eine k. kreisämtliche Erhebung eingeleitet gewesen und das Resultat deren zur Wissenschaft der Schuldistriktsaufsicht gebracht werden, ohne daß dieses, wie immer auch bis jetzt, noch geschehen war.

Was Einem Wohllöblichen kk. Kreisamte zur desto geneigteren dafürstimmung und Anordnung des Nöthigen gehorsammt vorgelegt wird, als das Consistorium der Schuldistrikts-Aufsicht jederzeit und öfters die in Angelegenheit der Schuleinführungen bestehenden allerhöchsten und hohen Vorschriften und Verordnungen in Erinnerung zu bringen pflegt.

Zukow am 25 May 847.

6. *З деканальноï візитацiï 1847/8 р.*

Протокол вѣзити деканалной за р. 847 и 848.

1. Капелания З о л о ч ó в к а з прилученою визитована 14-го Липця 847: Школ парафиальних в обох селах нема, а дѣти на катехизм слабо бувают посиланѣ. [Szkoła parafialna w Złoczowce jeszcze niewybudowana, brakuje obwalkowania i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urządzenia. Z tey przyczyny, i że ludzie obojętni w posełaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadało. Na katechizm chodzą bardzo w małey liczbie, ksiądz nie udawał się do dominium w tym względzie, a rodzicy nie posełają i na katechizm, są którzy i pacierzu nie umieją dobrze, a syn Łeśka Ternowy Pawło lat 9 mający i Otczenasz nie umie, dlaczego na ten raz o ukaranie oyca proszono dominium i nakazano, by uczył pacieża, a ksiądz za miesiąc go wyexaminował, czyli już umie, i daley kontynuować kazał naukę przez diaka i na katechizmie czy bywać będzie, uważał... Zapytany pomocnik nauczyciela Pantaleon Semczyszyn odpowiada: Ksiądz administrator w niedziele i swięto katechizuje i nabożenstwo w porządku z nauką i weczernią odprawia, ale młodziez jak do szkoły tak i na katechizm mało uczęszcza. Co do usystymizowania płacy dla diaka, interes zostawić wypada czasowi późnieyszemu, gdy teraz jeszcze szkoła nie pobudowana] [1]).

2. Капелания Т а у р о в (15. VII): Дѣти слабо на катехизм ходят. [W miejscu znayduje się dom szkolny, własciwie na pomieszkanie diaka przeznaczony, bardzo lichy i na upadku będący, kosztem względnych posiadaczow tey posia-

[1]) Про Каплицï диви ст. 110.

dłości wystawiony, a na wystawienie nowey szkoły sprowadzono już materiał, lecz według uznania cyrkularnego inzieniera został za niezdatny na uzytek tenze uznany... Nauki formalney niema i 4 tylko chodziło do diaka na naukę].

3. Парафия Козлов (16. VII). [W Kozłowie jest szkoła triwialna pod zwierzchnictwem konsystorza obrz. łacinskiego lwowskiego; do tej szkoły i kapelania Dmuchawiec swoje dzieci jest obowiązana posyłać... W Pokropiwnie naucza diak w swoim pomieszkaniu szczupłym].

4. Капелания Дмуховец (16. VII).

5. Плауча велика (17. VII): Школа парафиална недокôнчена; дѣти оучат ся оу дяка. [Dom szkolny dla zgromadzenia młodziezy na naukę rozpoczęto budować, ale pomimo nakazu cyrkularnego urzędu z dnia 18 maja 844 l. 6064 i 17 maja 845 l. 5409 zbywa na staranności dokonczenia tegoz i z tey przyczyny młodziez na naukę chodzić przystała, bo nima gdzie zgromadzać się... Lecz uczyli się niektórzy u diaka i obstali przy examinie średnio].

6. Бишки (22. VII): Школи нема, до дяка мало дѣтей сходит ся на науку.

7. Парафия Козова (23. VII).

8. Парафия Потутори дня 6-го Грудня 847: Школа парафиална в помешканю старѣм дяка; дѣтїй мало очащує до той. [Szkoła parafialna znayduje się; młodzieży uczęszczającey mało, 5 chłopców tylko stało przy examinie, a ci obstali średnio].

9. Парафия Криве (7. XII): Школа в мешканю дяка. [Szkoła parafialna znayduje się; młodzieży uczęszczającey mało, niektórzy chłopcy tylko byli examinowani i średnio odpowiadali... Pomocnik nauczyciela oświadczył, że... sam dla braku dobrey sustentacyj (bo tylko swiątecznego dwa razy po dutkowi i jednemu bochenkowi chleba dostaje, co od 150 gospod. wynieść może na 40 flvn. czyli 16 flm.) nie może się tyle przykładać do nauczania, coby od niego żądać można. Z tego powodu polecono przytomnym z gromady umowić się i przyprowadzić do skutku polepszenie utrzymania dla diaka w nauczaniu pomocnika].

10. К. Козовка (8. XII): Дѣти оучат ся в дяка. [Szkoła parafialna nowa zbudowana; młodzież do niey uczęszcza, 13-ro było examinowanych i dość dobrze obstało].

11. Параф. Шибалин (9. XII): Школа недокóнчена; дѣти до дяка зходят ся.

12. Капелания Плотича (21. XII): Школа недокóнчена.

13. Капелания Городище (22. XII): Школи нема.

14. П. Будилов (23. XII): Дѣти до школи не ходят.

15. Пар. Августовка (24. XII): Дѣти нечесленно до школи ходят.

16. П. Дóбще (27. XII).

17. Пар. Поручин, дня 22-го Лутого 848: Дѣти слабо до школи ходят.

18. П. Лабшин (23. II): Школи нема; дѣти сходят ся в наймленим домѣ на науку.

19. П. Оурман' (25. II): Дѣти слабо до школи и на катехизм оучащуют. [Szkoła w Dryszczowie i Urmaniu w dobrym stanie. Zapytany diak Ławro Diaczynski z Dryszczowa odpowiada: Dzieci mało umieją, bo rodzice wcale nie posełają tego roku do szkoły, ale to wprawdzie woytowi oswiadczałem, lecz księdzu nie, bo myslałem, że ksiądz już wie o tem zkądinąd; potem i brak opału dla szkółki przykrość czyni ludzion, bo zimnoby było ich dzieciom. Zapytany diak Demetry Seńkowski z Urmania odpowiada: Dzieci nie byli, bo nie można było ich sprowadzić, ale też bo i nie chodzili do szkoły tego roku, mimo upomnienia ze strony księdza naszego i chociaż przez woyta i z ambony nakazywał].

20. Парафия Мечищóв, дня 31-го Сѣчня.

21. К. Олховец (31. I): В помешканю дяка мешкає ксїондз, а дяк комурує, запроте и дѣти не мают де сходити ся на науку.

22. Бережани (I. II).

23. Конюхи (3. II): До школи и на катехизм дѣти ничесленно сходят ся.

24. Парафия Ценов (9. II): Дѣти до школи не оучасчуют и нечесленно зходят ся на катехизм.

25. К. Будилов (9. II).

26. К. Коропатники (10. II): Дѣти до школи и на катехизм не сходят ся.

27. Парафия Жуков.

В шлолѣ в жаднїй не одповѣдне населению число школарôв, окрим в Жуковѣ, де богато дѣтей пилно до школи вчасчує.

Козлѣв 16-го Лутого 849. Л. П.

(Вибрано з записної книги бережанського деканату; до 1845 деканом був Мих. Павликів, береж. парох, в 1846 і 1847 управляв деканатом Ст. Лежогубський, жуківський парох, останнїй протокол списаний Львом Польовим, кізл. парохом).

VI. Матеріяли до історії українського народнього шкільництва в Галичині в 1830—1850 рр.

Подав

Іван Кревецький.

I. До характеристики народнїх шкіл у львівській епархії.

1. *Лихий стан народнїх шкіл у 1828. 10 мая 1834.*

Die hohe Landesschtelle hat unterm 3 März l. J. Z. 8349 anher bedeutet, daß die k. k. Majestät mit allerhöchsten Entschließung vom 16-ten Jänner l. J. den Hauptbericht über den Zustand der Volksschulen für das Jahn 1828 zur allerhöchsten Wissenschaft zu nehmen geruhen haben, die hohe Hofstelle aber die Bemerkung beigefügt habe, daß in Galizien, wo z. B. von 465434 schulfähigen Kindern nur 55042 die Schule besuchen, dem Volksunterrichte noch viel zu wünschen übrig lasse, daher diesem Zurückbleiben die ernstlichste Aufmerksamkeit zu widmen und der ohnehin bekannten Ursache, welche dieses Zurückbleiben herbeiführen, mit allem Ernste entgegen zu arbeiten soll(!).

Dieses hochortige Intimat wird der S. D. Aufsicht mit den Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curat-Clerus zu verständigen, denselben mit Beziehung auf die so viele hierortigen Erlässe zur Beförderung eines zahlreichen Schulbesuches der schulfähigen Pfarrjugend aufzufordern, und auch Ihrerseits dießfalls thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 10 May 834. Barwinski.

2. *Лихий стан народнїх шкіл у 1830 р. 9 серпня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unter 7 April l. J. Z. 19263 folgendes anher eröfnet: Die h. Studienhofcommission hat mit Decret von 13 Febr. 1834 Z. 1010 anherbedeutet, dass S. k. k. Maiestät mit allerh. Entschließung von 30 Jänner d. J. den Inhalt des unterlegten Hauptberichtes über den Zustand der Volksschulen dann der Blinden- und Taubstummeninstituten für das Jahr 1830 zur allerh. Wissenschaft zu nehmen geruhet haben und bemerkt, daß hochdieselbe zwar die Schwirigkeiten nicht verkennt, welche der zunahern und größeren Verbreitung des Volksunterrichtes in dieser Provinc entgegen stehe, daß aber gleich wohl bei der Zunahernstellung der Resültate des Volksunterrichtes in allen Provincen der Monarchie immer mit Bedauern die mindern Fortschritte dieses wichtigen Unterrichtszweiges in der Provinc Galicien wahrgenohmen werden, weßhalb nach allen Kräften dahin zuwirkt werden soll, damit so viel möglich für die Erweiterung und Verbesserung des Volksunterrichtes geschehe, diese Entschließung wird bekannt gemacht, selbe (sic!) die unterstehende Seelsorger kund zu machen und ihnen die Vorschriften der politischen Schulverfaßung § 153, 261 in Erinerung zu bringen als auch ihreseits zur Erweiterung des Volksunterrichts einzuwirken. Lemberg 9 August 1834. Barwinski.

3. *Народнї школи в 1832 р. 2 цьвітня 1834.*

Wysokie rządy krajowe pod dniem 22 września 1833 do liczby 51001 tutay doniesli: 1) Że wykaz z relacyi ztąd uczynioney względem stanu szkołek narodowych w dyecezyi metropolitalney w roku szkolnym 1832 wysokie tuteysze krajowe rządy mile akceptują z powodu, że wzrost 564 do szkoły chodzących w porownaniu z małą liczbą szkolną zdatnych 93 o tyle iest podwyższony. 2) Że wymienione ztąd pomnożyciele szkolnego wzrostu przez publiczne gazety ogłoszonemi zostali i że wezwanie do gruntowych zwierzchnosci w roku 1832 dla współdziałania w podwyższaniu narodowego uszkolenia uczynione na nowo republikowanem zostało. 3) Należy dbać o to, aby podupadłe uszkolenie niedzielne własnie w iednym stosunku zostaiące z szkołkami parafialnemi, które tak znako-

micie podniesione są, znowu czynnie zaprowadzonem było. O tem wysokiem tuteyszo krajowem zarządzeniu ma szkolnonadzorczy urząd podręcznych duszstarownikow przez kurręde zawiadomić z tem zaleceniem, aby na potym także usiłowaniem naygorliwszem starali się zasługiwać na zaspokoienie i ukontentowanie wysokich rządow krajowych przez dalsze współdziałanie do podwyzszania szkolnego nauczania i przez zaprowadzenie szkołek niedzielnych. Lwow dnia 2 kwietnia 1834 roku. Barwinski officyiał.

4. Зменшенне числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ орґанізувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 падолиста 1834.

Die h. Landesstelle hat unterm 21 August l. J. Z. 39781 anher bedeutet, daß hochselbe aus dem hierortigen über den Stand der Volksschulen für das Schuljahr 1833 vorgelegten Berichte mit Bedauer ersehen habe, daß die Zahl Pfarschulen sich um 26 vermindert habe, und zugleich angeordnet, das Nothwendige an Curatgeistlichkeit zu verfügen, daß sie dortorts, wo keine Trivialschulen befinden, die Kinder doch nicht ohne Schulunterricht belaßen, jeder solche, wenn auch ein oder zweimal in der Woche, entweder selbst ertheile, oder durch ein hiezu geeignetes Individuum ertheilen laße. Die Schulaufsicht wird im Sinne des weiteren Inhaltes dießes hochortigen Intimats hiemit angewiesen durch die unterstehenden Curatclerus, welche hiezu mit Beziehung auf die so viele dießfalls hirortige Erlaße aufzufordern ist, zur Beförderung des Pfarrschulunterrichts thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 1 November 1834. Barwinski.

5. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14 червня 1836.

Auf dem hierortigen Totalbericht über den Zustand der Volksschulen im Jahre 1834 hat die h. Landesstelle unter andern solches bedeutet: es sey dahin zu wirken, daß ungeachtet des hierlandes noch immer vielfältigen Schwirigkeiten und Hindernisse, welche dem Schulwesen überhaupt im Wege stehn, die Kuratgeistlichkeit vereint mit den Kirchensängern,

welche wenn nur lehrfähigen aufgenommen würden, durchaus zur Abhaltung des Schulunterrichtes, welcher vorzugsweise auf die Beförderung der Religiosität und der Sittlichkeit gerichtet ist, thätigst annehmen und das Volk durch Belehrung von der Kanzel sowohl als im Reichstall und bei jeder schücklicher Gelegenheit von der Nothwendigkeit des Schulunterrichtes zu überzeugen und für denselben empfänglich bemühet sey. Ferner hat die h. Landesstelle bedeutet, daß unter einen die k. k. Kreisämter angewiesen werden nach dem Geiste der politischen Schulverfaßung das Consistorium sowohl als auch die Schulaufseher mit dem in ihrem Wirkungskreise liegenden Amtshandlungen zu unterstützen, wie auch die Ortsobrigkeiten zur gemeinschaftlichen Mitwirkung in Beförderung des Schulbesuches zu verhalten und überhaupt das Schulwesen durch Einleitung zweckmäßiger Verhandlungen wegen Ausmitlung und Herstellung der Schuldotationen thätigst zu befördern. Übrigens aber dafür zu sorgen, damit den Lehrern die bereits erwirkten Dotationsgebühren zu gehöriger Zeit verabfolgt und die an den Schulgebäuden nöthigen Herstellungen so wie die Beischaffung des Brennstoffes ohne Zögerung bewirkt werden. Zugleich hat die h. Landesstelle auch zur Beförderung des Schul- und Wiederholungsunterrichtes den Ortsobrigkeiten mittelst der k. k. Kreisämter zur Pflicht gemacht, die Vorschrift des VII Abchnittes § 108 der politischen Schulverfaßung genau handzugeben, nach welcher die Handwerker keinen Lehrjungen aufdingen sollen, der nich wenigstens durch 2 Jahre die Trivialschulgegenstände erlehrnt und darüber ein Zeugniß auszuweisen hat, so dann an jenen Orten, wo sich eine Schule befindet, darüber zu wachen, damit bei den Zünften kein Lehrjunge freygeschprochen werde, der sich nicht (mit) einem Zeugniße über den vorschriftsmäßigen Besuch der Wiederholungsschule ausweisen kann, wie es in dem XV Abschnitte § 311 der politischen Schulverfaßung angeordnet wird. Von dießem hochortigen Erlaße wurden Sie hiemit zu ihren Darnachachtung verständiget mit dem Beysatze, daß sie dieße hohe Verordnung dem Ihnen untergeordneten Curatclerus in denselben verständigen Sprache auf die gegenwertige Art schriftlich bekannt zu geben, denselben die Befol-

gung dießer Verordnung, in wie fern Sie ihn dem Clerus betrift, als Gewissensache einzuschäfen und diese Vollziehung angelegentlich zu überwachen haben. Lemberg den 14 Juni 1836. Barwinski G. V.

6. *Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844.*

Aus den über den Zustand der Volkschulen im Schuljahre 1842 erstatteten Berichten geht hervor, daß sich im Schuljahre 1842 die Zahl der Schulfähigen in der hießigen Erzdiözesie auf 135,366, der Schulbesuchenden auf 13,337 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jenen des Jahres 1841 (11863) sich um 1474 vermehrt habe. Die Schulen selbst sind mit 1 Trivial und 45 Pfarrschulen vermehrt worden. Aus dießer Anlaße hat die h. k. k. Landesstelle mit Erlas vom 19 April 1844 Z. 4791 anher Nachstehendes eröffnet:

Da inzwischen bereits das Schuljahr 1843 verflossen ist, in welchem man zufolge der dem Konsistorio und den k. k. Kreisämtern wiederholt empfohlenen thätigen Einwirkung auf die Emporhebung und Vervollkommung des Volksunterrichtes auf einen günstigeren Resultat entgegensieht, so enthält man sich hier allerweile Bemerkungen in der Voraussetzung, das Consistorium werde alles aufbiethen, daß durch das Zusammenwirken der Distriktsschulaufseher, der Pfarrgeistlichkeit und des Lehrpersonals die ordentliche und zweckmäßige Besorgung des Unterrichts bewirkt und dadurch das Zutrauen und die Neigung der Insaßen für die Beförderung des Schulbesuchs und der Schulanstalten immer mehr und mehr befestiget werde. In welchem Sinne auch die K. Kreisämter zur thätigsten Mitwirkung angewiesen werden. Der ehrw. Aufsicht wird hiemit aufgetragen nach dem Geiste der hierortigen Kundmachungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 dahinzuwirken, daß der Schulunterricht in jeder Seelsorgestation eingeführt, gehörig besorgt und die Pfarrgemeinden für denselben gestimmt werden. Bei den jährl. Visitationen ist aber vorzüglich darnach zu sehen, ob den Kindern der Unterricht in der Reli-

gion und der ruth. Landessprache gehörig ertheilt werde und ob dieselben auch die Anleitung zum harmonischen Kirchengesange erhalten; vorüber in den jährl. Zustandsberichten die Bemerkung anzufügen ist. Lemberg am 15 May 1844. G. Jachimowicz, Weihbischof.

7. *Стан народнїх шкіл у 1843 р. 17 марта 1845.*

Aus dem über den Zustand der Volksschulen der unterstehender Diözese im S. J. 1843 erstatteten Berichte vom 13 Febr. v. J. Z. 84 geht hervor, daß sich im Schuljahre 1843 die Zahl der Schulfähigen auf 137,210, der Schulbesuchenden auf 13,998 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jene des Jahres 1842 (13337) sich um 661 vermehrt habe. Die Zahl der Schulen ist sich gleich geblieben. Das Jahr 1844, welches inzwischen bereits verfloßen ist und in welchem ein lobenswerther Eifer für die Verbreitung des Schulwesens von Seite des Konsistoriums so wie der Kreisämter bewiesen wurde, laßt hoffentlich günstigeren Resultaten entgegensehen. Doch ergibt die oberwähnte Vergleichung der Zahl der Schulfähigen gegen die Schulbesuchenden Kinder, daß kein $^1/_{10}$ Theil der Schulfähigen Unterricht genießen. Aus dießem Anlaße wird die ehrw. S. d. Aufsicht in Folge h. Gubernial-Erlaßes vom 5 Jänner 1845 Z. 59328 und bezüglich auf die hierortigen Weisungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 beauftragt, sich mit den diesfälligen Verhältnißen und den Mitteln den Schulunterricht zu vermehren, genau bekamt zu machen und über die nöthigen Hilfen und Anträge anher Bericht zu erstatten. Inzwischen ist sich zu bemühen, daß einerseits an den Orten, wo bereits Schulen bestehen, durch möglichst gute Ertheilung des Unterrichtes und durch angemeßenes Zureden die Aeltern aufgemuntert werden, ihre Kinder zur Schule zu senden und daß hiezu die Pfarrgeistlichkeit in lieblicher und freundschaftlicher Uibereinstimmung mit den Dominien, ihren Beamten und Amtsvorständer einwirken, um so für die Verbreitung des Schulunterrichtes zu sorgen. Es ist alles aufzubiethen, daß in den Orten, welche noch ohne Schule sich befinden, bald Pfarrschulen errichtet

werden, in welcher Beziehung auch die k. Kreisämter von der hohen Landesstelle zur thätigsten Mitwirkung angewiesen worden sind. Demgemäß hat die ehrw. S. d. Aufsicht auch die unterstehende Curatgeistlichkeit einzuweisen. Lemberg den 17 März 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

II. До історії українізації народньої школи.

1. *Заходи коло орґанізовання науки української мови в народнїх школах. 18 падолиста 1847.*

Die h. k. k. Landesstelle hat unterm 2 Juni l. J. Z. 30, 346 anher bedeutet in allen vorkommenden Fällen auf Hebung des ruthenischen Schulunterrichtes dadurch hinzuwirken, daß die Gemeinden jener Örter, wo an den bestehenden Trivialschulen der ruthenische Unterricht entweder gar nich, oder doch nur mangelhaft ertheilt wird, durch die Geistlichkeit geneigt gemacht werden, ruthenische Pfarrschulen aus eigenen Mitteln zu gründen, wozu jedoch jederzeit die Einwilligung der Landesstelle einzuhohlen sein wird. In den dem hießigen Konsistorio unterstehenden Trivialschulen wird der ruthenische Schulunterricht ohnehin schon ertheilt, oder wenn es nicht sein sollte, hat die ehrw. S.-Aufsicht sogleich die Einleitung zu treffen, daß dießer Unterricht eingefürt und gehörig und ordentlich besorgt werde.

Es handelt sich aber vorzüglich um jene Örter, in welchen eine unter der Aufsicht des lateinischen Konsistoriums stehende Trivialschule besteht. Deshalb wird die ehrw. S. Aufsicht beauftragt anher anzuzeigen: 1) in welchen Ortschaften des unterstehenden Schulendistrikts Trivialschulen sich befinden, welche der Oberaufsicht des lateinischen Konsistoriums untergeordnet sind; 2) ob und wie viel die gr. k. Pfarrgemeinde zum Unterhalte dießer Schule beiträgt; 3) ob und wie viele Kinder des gr. k. Ritus dieße Schule im laufenden Schuljahre besuchen; 4) ob und in welcher Art an dießer Schule der Unterricht im ruthenischen Lesen, Schreiben u. s. w. ertheilt werde, endlich: 5) ob neben dießer Trivialschule im Orte eine abgesonderte ruthenische Schule besteht und wie dießelbe beschaffen sei, daher: a) aus welchem Fonde das

Schulhaus unterhalten werde; b) wer den Unterricht an derselben besorgt; c) wie dießer Unterricht beschaffen sei, und d) aus welchen Quellen der Pfarrschullehrer den Unterhalt bezieht.

Diese Daten hat die ehrw. S.-Aufsicht genau zu erforschen und zuverläßig bis 1 März 1848 dem Konsistorio mit eigenen Bemerkungon und etwaigen Anträgen vorzulegen. Lemberg den 18 November 1847. G. Jachimowicz, Weihbischof.

2. *Наказ заводити науку в тривіяльних школах в мові більшости населення, зглядно в двох мовах. 16 мая 1848 р.*

Das h. k. k. Landes-Praesidium hat mit dem Erlaße vom 11 d. M. Z. 6286 anher Folgendes bedeutet: Im Grunde des § 4 der Verfaßungs-Urkunde des österreischen Kaiserstaates wird hiemit verordnet, daß der Unterricht in den Trivialschulen in der Sprache des Ortes und bei gemischter polnisch-ruthenischer oder polnisch oder ruthenisch-deutscher Bevölkerung in beiden Sprachen ertheilt werde.

Das Kreisamt hat sich daher sogleich mit dem berufenen Consistorium ins Einvernehmen zu setzen und gemeinschaflich mit dießem dafür zu sorgen, daß dieße Verfügung schleunigst in Vollzug gesetzt werde. Zugleich ist aber auch der Lehrer sowohl an den polnischen, als ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen zu verpflichten, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgeld in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wird dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Consistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehende Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Hievon wird die ehrw. Schul-Distr.-Aufsicht in die Kenntniß gesetzt mit dem Auftrag, jeder diesfalligen Auforderung des k. k. Kreisamtes mit allen Eifer Folge zu leisten und das Resultat der jedweden Verhandlung sogleich zur hierortigen Kenntniß zu bringen. Lemberg am 16 May 1848. G. Jachimowicz, Weihbischof.

3. *Коломийське староство жадає від окружного інспектора М. Воєвідки національно-статистичного виказу в ціли заведення шкільних викладів у мові населення; взиває перемінювати церковні школи на тривіяльні. 30 серпня 1848.*

An Herrn Schuldistriktsaufseher Michael Wojewódka in Stecowa.

Nebenliegend wird dem Herrn Dechant das an die Dominien unter Einem ergangene Circulare zur Wissenschaft mit dem Auftrage zugestellt, im Sinne der darinn bekannt gemachten Landespräsidialerlasse einzuleiten, daß mit Beginn des neuen Schuljahres in den unterstehenden Trivialschulen der Unterricht in der Sprache des Orts, da wo die Bevölkerung polnisch und ruthenisch, oder polnisch- oder ruthenisch-deutsch gemischt ist, daß auch für die Erlernung der polnischen Sprache gesorgt und ebenso der Unterricht in der deutschen Sprache an jene Kinder, die es wünschen, gegen ein mäßiges Entgeld in außerordentlichen Stunden möglich gemacht werde. Der h. Dechant wollen mir thunlichst die Zahlverhältniße, in welchen die verschiedene Bevölkerungen den Ort, wo Schulen vorhanden sind, stehen, noch vor Beginn des neuen Schuljahres und die Ort und Weise anzeigen, wie der obgedachten Präsidialerlaß in den einzelnen Schulen entsprechen werden wird. Schlüßlich wird bemerkt, daß es bei dem oberwähnten löblichen Bestreben sämmtliche h. Schuldistriktsaufseher und der unterstehenden Geistlichkeit zur Hebung und Verbreitung der Volskschulen kaum einer besonderen Aufforderung bedürfe, in dießem Zwecke eifrigst zu wirken. Da jedoch an vielen Orten noch keine Schulen bestehen, so wollen die betreffenden h. Seelsorger nicht nur an ihre Verpflichtung die Gemeinde zur Errichtung und Dotierung von Schulen anzuweisen, öfters erinnert aber nach von dem h. Dechant hierin nach Möglichkeit unterstützt werden. Insbesondere wird dem h. Dechant empfohlen, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, für die Ermittlung hinreichender Dotationen behufs der Verwandlung derselben in Trivialschulen zu sorgen, was um so leichter zu erreichen sein wird, als die betreffenden Gemeinden durch das Beispiel der vorhande-

nen Schulen bereits von dem Nutzen derselben eine klare Vorstellung haben dürften. Kolomea am 30 August 1848. Bach mp.

4. *Обіжник в справі заводження викладів в народнїх школах мовою населення; зазив до орґанїзовання нових шкіл. 30 серпня 1848.*

Circulare an sämmtliche Ortsobrigkeiten. Mit dem h. Landespräsidialerlaße vom 11 May 1848 Z. 6286 wurde verordnet, daß der Unterricht an den Trivialschulen in der Sprache des Ortes, und bei gemischter polnisch-ruthenischen, oder polnisch- oder ruthenich-deutschen Bevölkerung in beider Sprachen ertheilt werde, daß ferner die Lehrer sowohl an den polnischen als auch ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen verpflichtet werden, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgeld in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wurde dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Konsistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehende Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Mit dem späteren Landespräsidialerlaße vom 23 May 1848 Z. 6940 erhielt das obige die nähere Bestimmung, daß in den Schulen, in welchen der Unterricht in der ruthenischen Sprache ertheilt wird, den Kindern möglich gemacht werde, auch die polnische Sprache zu erlernen.

In dem die Dominien hievon verständigt werden, ergeht an sämmtliche Herrn Schuldistriktsaufseher der Auftrag, die obigen Verordnungen des h. Landespräsidiums mit Beginn des neuen Schuljahres in Werk zu setzen.

Bei dieser Gelegenheit werden die Dominien aufgefordert zur Hebung des moralischen und intellektuallen Wohles unseres Landvolkes, da wo noch keine Schulen vorhanden sind, auf die baldige Errichtung von Pfarr- oder Trivialschulen im Einverständniße mit den Ortssselsorgern eifrigst einzuwirken und da, wo hiedurch ein günstiger Erfolg erzielt wird, unverzüglich zu berichten:

1) Ob die Gemeinde, wo eine Schule errichtet werden soll, mit anderen Gemeinden zusammenzutretten wünschen, welche Gemeinden dies sind und ob dieße nach ihrer Bevölkerung, nach Entfernung und nach den eintrettenden lokalen Verhältnißen in einen Ort eingeschult werden können.

2) Ob und welche Lokalquellen für die Erhaltung solcher Schulen und Dotirung der Lehrer bei Trivialschulen u. z. in letzterer Beziehung bis zu dem mit dem Studien-Hof-Kommission-Dekrete vom 30 September 1837 Z. 5883 systemisirten Betrage von mindestens 130 bis 150 fl. vorhanden sind. Sollten nicht so viel eingebracht werden können, so ist wenigstens anzugeben, auf wie viel gerechnet werden kann.

3) Ob und welche Beiträge die Grundobrigkeit, die Herrn Ortspfarrer zur Dotirung der Schulen zu widmen bereit sind.

4) In welchem Zahlverhältniße die ruthenische und polnische, oder deutsche Bevölkerung der einzelnen Ortschaften zu einander stehen.

Hiebei versteht es sich von selbst, daß im Zwecke eines umfaßenderen und geregelten Unterrichts durch gehörig angestellte Lehrer vorzugsweise auf die Errichtug von Trivialschulen hinzuwirken ist, daher den Dominien ans Herz gelegt wird, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, durch Ermittlung einer hinreichenden Schullehrerdotation, die Verwandlung derselben in Trivialschulen zu ermöglichen. Es ist von dem humanen Geiste der Dominien zu erwarten, daß sie zu dießen guten Zwecken gerne die Hand biethen und das Kreisamt zur Erreichung erfreulicher Erfolge in dießem so wichtigen Zweige der öffentlichen Verwaltung auf das eifrigste unterstützen werden. Kołomyja am 30 August 1848.

5. *Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релїґії в народнїх школах. 21 мая 1850.*

Aus einem speziellen Falle, daß ein Direktor an einer dem lat. erzbischöflichen Consistorium unterstehenden Hauptschule die Ertheilung des Religionsunterrichtes in ruthenischer Sprache beanständete, hat das h. k. k. Landespräsidium, um dießen Uibelstand ein für alle mal zu beseitigen, sich veranlaßt befunden, mit dem hohen Erlaße vom 6 May l. J. Z.

4944 die Consistorien aufzufordern, alle unterstehenden Schuldistriktsaufseher die über die Ertheilung des ruthenischen Religions- und Sprachunterrichtes mit den Praesidial-Erläßen von 4 Februar und 29 Oktober 1849 ZZ. 14 und 13092 ausgesprochenen Grundsätze, wornach nämlich: a) an allen Volksschulen der ruthenische Sprachunterricht als obligater Lehrgegenstand für alle Schüler gelernt werden soll, und die Aufsicht hierüber der gr. k. Pfarrgeistlichkeit zusteht; b) an allen Schulen, sie mögen der Aufsicht des lat. Consistorium oder des g. k. Metropolitan Consistoriums unterstehen, es der gr. k. Geistlichkeit freisteht, den Schülern des gr. kath. Ritus den Religionsunterricht in der ruthenischen Sprache zu ertheilen, so wie umgekehrt die lat. Geistlichkeit berichtigt ist, an allen Schulen den Schulkindern ihres Ritus den Religionsunterricht auf die bisherige Weise zu ertheilen; c) die Schulinder je nach ihrem Ritus in die lat. oder gr. kth. Kirchek zu leiten sind und den Religionsübungen ihres Ritus beizuwohnen haben, — mit der Weisung bekannt zu geben, selbe den Hauptschuldirektoren und Triviallehrern zur unabweichlicher Richtschnur bekannt zu gehen und dieselben anzuweisen, die Lehrstunden für die ruthenische Sprache- und Religionsunterricht in Einvernehmen mit dem g. k. Kuraten, oder dem sonst hiezu bestimmten gr. kath. Priester festzusetzen und hiefür Sorge zu tragen, daß der Religionsunterricht den Schülern des gr. k. und der lat. Ritus von ihren Katecheten durch ebensoviele Stunden und wo immer es nur die Lokalitäten zu läßig machen, gleichzeitig ertheilt werden. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht mit Bezug auf die hierortige Currende vom 6 November 1849 z. 989 zur Wissenschaft und strengsten Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg am 21 May 1850. Bocheński.

III. Українські шкільні підручники.

1. *Конкурс на написанне нової біблії для народніх шкіл. 7 червня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unterm den 29 März l. J. Z. 15133 nachstehendes anher eröfnet: Die h. Studienhofcom-

mission hat mittelst Decret vom 22 v. M. Ż. 771 anher bedeutet, daß hochdieselbe zu der Überzeugung gelangt sey, daß das gegenwärtig für die Volksschulen vorgeschriebene Lehrbuch der biblischen Geschichte seinem Zwecke nicht vollständig entspreche und daher eine Umarbeitung dießes Lehrbuchs oder eigentlich die Bearbeitung eines neuen Buches für den erwöhnten Gegenstand nothwendig sey, es sey daher Clerus aufzufordern, ein solches Lehrbuch zu verfaßen, wofür folgende Modalitäten vorgezeichnet werden: 1) als Leitfaden bei dießer Ausarbeitung hat der beiliegende Entwurf der Hauptgrundschaft, welche ein selches Lehrbuch haben soll, zu dienen; 2) wie bereits in dießem Entwurfe bemerkt wird, soll das ganze Werk 12 bis 14 Drukbogen geben; 3) der Termin Einsendung des dießfälligen Manuscriptes wird auf das Ende des gegenwärtigen Jahres festgesetzt; 4) dem Verfaßer desjenigen Manuscripten, welches als das geeigneteste anerkannt werden wird, wird eine Belohnung von 25 Gulden Con. W. für den Drukbogen unter der zweifachen Bedingung zugesichert, daß er dasselbe dafür dem Schulbücherverschleiße ohne weitere Remuneration ins volle Eigenthum zum Druke und Verkaufe überlaßen muß und daß die Belohnung, auch wenn das Werkchen die als Maßstab angenohmene Zahl von 12 bis 14 Drukbogen überschreiten sollte, auf keinen Fall mehr als 350 Gulden Con. W. zu betragen hat. Dieserortiges Intimat wird der S. D. Aufsicht mit dem Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curatclerus zu verständigen. Lemberg 7 Juni 834. Barwinski, Grl. V.

2. *Конкурс на українсько-німецький підручник для народніх шкіл. 8 вересня 1840.*

Wer zufolge Bedeutung der k. k. hohen Landesstelle vom 19 l. J. Z. 52,538 und gemäß dem Dekrete vom 15 July 1840 Z. $\frac{3689}{760}$, so wie laut Consistorialverständigung vom 8 September 1840 Z. $\frac{258}{\text{Schol.}}$ eine r u t h e n i s c h-d e u t s c h e S p r a c h l e h r e nach dem Muster der für Böhmen und Krain bereits eingeführten böhmisch-deutschen und krainerisch-deutschen Sprachlehre verfaßt und so ein zum Unterrichte in den Volks-

schulen geeignetes Elaborat längstens bis Ende Juni 1841 bei dem nächsten griech. k. Consistorium überreicht, erhält dafür ein Honorar 300 fl. C. Mze. Lemberg 8 September 1840. Barwinski.

3. *Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845.*

Unter den vielen Hinderni*ß*en, welche der Ausbreitung des Schulunterrichtes hierlandes im Wege stehen, hat man auch dieses bemerkt, daß die in der Landessprache verfaßten Schul- und andere Gebrauchsbücher außerhalb Lembergs nirgends zu bekommen sind. Da hiedurch die Ausschaffung der fräglichen Bücher besonders für jene, welche in den von Lemberg entfernteren Kreisen ansäßig sind, sehr erschwert wird, so war man eifrigst darauf bedacht, diesem Uebelstande abzuhelfen. Desentwegen hat man sich mit dem hiesigen Stauropigianischen Institute als dem Eigenthümer der besprochenen Bücher ins Einvernehmen gesetzt. Das Stauropigianische Institut ist der Absicht, daß am zweckmäßigsten wäre, wenn einer oder der andere von den H. H. Curaten selbst den fräglichen Buchverkauf an sich nehmen wollte. Das Institut werde mit dem sich etwa meldenden bereitwillig in Unterhandlung tretten und demselben gegen angemessene Sicherstellung der zu verabfolgenden Bücher auf einen verhältnißmäßigen Rabatt gewähren. Indem man hievon die ehrw. Kuratgeistlichkeit in die Kenntniß setzt, findet man zu bemerken, daß diejenigen, welche mit dem Stauropig. Institute dießfals in Unterhandlung zu tretten wünschen, sich direkt an das besagte Institut zu wenden hätten. Die ehrw. S. D. Aufsicht hat obiges in dem unterstehenden Schuldistrikte auf die gewöhnliche Art zu verlautbaren. Lemberg den 27 Oktober 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

4. *Конкурс на український переклад шкільного підручника п. з. Anleitung zum Rechen T. I—III. 16 жовтня 1846.*

Laut hohen Gubernialeröffnungen vom 18 und 26 Juny 1846 ZZ. 29539 und 31363 sind der 2-te Theil des neuen

Rechnungslehrbuches für Volksschulen nämlich: Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen, der 3-te Theil desselben Lehrbuches, nämlich des gesammten Rechens für die 4-te Klasse der Hauptschulen im Verlage der Schulbücher-Administration bereits erschienen.

In Folge dießer hohen Eröffnung wird bezüglich auf die hierortige Verlautbarung vom 9 Juny l. J. Z. 431 folgendes angeordnet: a) des obgenannten Lehrbuchs 2-ter Theil nämlich, die Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen ist in den unterstehenden Volksschulen einzuführen; b) die unterstehende ehrw. Curat-Geistlichkeit und das Lehrpersonal sind aufzufordern, eine Uibersetzung der obgenannten Lehrbücher in die ruthenische Volkssprache bis Ende April 1847 zu liefern; c) diejenigen Individuen, die sich dießer Arbeit unterziehen wollen, sind anher sogleich nahmhaft zu machen; und d) bei Vorlegung der Elaborate ist den Antrag zu stellen, auf welche Remuneration für dasselbe hohen Orts anzutragen wäre. Hierauf hat die ehrw. S. D. Aufsicht das Weitere einzuleiten. Lemberg den 16 Oktober 1846. G. Jachimowicz, Weihbischof.

5. *Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читанія. 8 марта 1849.*

Laut hohen Gubernial-Intimats vom 24-ten Oktober 1848 Z. 74273 hat das hohe Ministerium des öffentlichen Unterrichts mit dem Dekrete vom 27 September 1848 Z. $\frac{5992}{373}$ das ruthenische Lesebuch betittelt: Книжка до читанія als Schulbuch für die II Klasse an Landschulen vorgeschrieben und angeordnet, dessen Einführung in den ruthenischen Schulen einzuleiten. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht zur weiteren Verständigung des unterstehenden Lehrpersonals und Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg den 8 März 1849. Bochenski.

6. *Заведенне нового шкільного підручника п. з. Букварь руский для школъ въ Галиціи. 24 липня 1849.*

Руско-славенскій букварь въ року 1847 напечатанъ и тутейшою курендою зъ дня 13 лѣпня 1847 до Ч. 548 для

школъ народныхъ приписаній цѣлкомъ минувся. Постарано ся о инній потребѣ часу близше одповѣдающій. Новый той букварь пôдъ написомъ: Букваръ рускій для школъ въ Галиціи 1849 уложеній Ант. Добржанскімъ и накладомъ галицкои рускои матици изданъ, опустилъ печатню и въ цѣнѣ 10 кр. ср. продаєся. Отож той новій букваръ для всѣхъ школъ народныхъ приписуєся, въ слѣдствіе того ч. надзорови приказуєся: 1) предлежащее постановленіе въ подчиненномъ окрузѣ звиклим способомъ оголосити; 2) о оголошеню въ своимъ часѣ до консистора донести; 3) старати ся, щоб съ початкомъ наступающого року школного той букваръ одностайности рады въ всѣхъ училищахъ народныхъ заведенъ билъ. Львовъ дня 24 лѣпца 1849. Бохенскій.

7. *Заведеннє нового шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849.*

Високе мѣнѣстерство всенародного просвѣщеня тутейшому предсѣдателству краевому обявило, що перва часть Можника Книги числятелной Наставленіе къ умочисленію въ язицѣ рускôмъ напечатанна зостала. Високе предсѣдателство краеве въ слѣдствіе того рѣшеніемъ зъ дня 8 т. м. N-о 9035 зарядило, щоб тую книжку въ галицкорускихъ народнихъ школахъ якъ найскорше впровадити а притôмъ обявило, що подобне и латинскому консисторови приказано зостало взглядомъ тихъ галицко-рускихъ школъ, котори еще надзирателству того консистора пôдлегаютъ. Того ради чест. надзорам приказуется тое рѣшеніе високого правителства въ пôдлежащôмъ окрузѣ школнôмъ звиклимъ способомъ оголосити и зъ своей сторони наблюдати, щобъ таяж книжка съ початкомъ настоящого школного року въ школахъ введена зостала. Львовъ дня 15 септембра 1849. Бохенскій, суфраганъ.

8. *Заведеннє шкільного підручника п. з. Наставленіє къ умочисленію, ч. II. 14 марта 1850.*

По наказу високого Мѣнѣстерства просвѣщения зъ дня 24 марта т. р. ч. 1957 увѣдомило високе правителство кра-

еве пôд днемъ 18 цвѣтня т. р. 21077, що друга часть призначенной для другой и третой кляссы школъ народнихъ книжки числителни въ рускомъ переводѣ уже напечатана. Правителство краеве приказано тую книжку въ рускомъ переводѣ въ по(д)чененнихъ школахъ народнихъ немедленно ввести. 14 марта 1850. Бохеньский.

(Матеріяли вибрано з протоколів тростянецької школи п. з. Trosciamer Schul-Prothokoll, T. I; тепер у бібліотеці Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові. Перший документ винято з книги протоколів криворівнянської парохії, доставив В. Гнатюк).

ЗМІСТ.

Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570); VIII B. Akten zur Gesch. der ukr. Kosaken 1513—1630. Jeder Bd. kostet 4 Kr., III Bd. 5 Kr.

2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV, Eschatologische Apokryphen, IV. B. V, Denkmäler der religiösen Polemik aus dem XVI—XVII Jh. Bdtd. I u V. Preis 4 Kr., Bd. II u. III à 5 Kronen.

3. Kotljarevśkyj, Die travestierte Aeneïs, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

4. Akten-Sammlung zur Geschichte der social-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, Preis 3 Kr.

E. Die Ethnographische Kommission publiziert:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 22 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII—XIII à 3 Kronen, Bd. V—VI, XVII—XIX u. XXIII—XXIV à 4 Kr. Bd. XVI u. XXI–XXII à 6 Kr. 2.

Bd. I enthält: M. Kramarenko, Weihnachtsfeier bei den Kosaken am Schwarzen Meer; M. Rozdolśkyj, Galizische Volksmärchen aus Berlin, Bez. Brody; J. Šymčenko, Volksanekdoten aus der Ukraine; Programm zur Sammlung der Materialien über das ukrainisch-ruthenische Land und Volk . 3 Kr.

Bd. II, enthält: Vl. Hnatiuk, Die Leiermänner, ihre Lieder, Gebete, ihr Jargon usw. aus dem Bez. Bučač; G. Žatkovyč, Ethnographische Skizzen aus Ungarisch-Ruthenien; M. Dykariv, Volksmärchen und Anekdoten der Kosaken am Schwarzen Meere . . . . 3 Kr.

Bd. III und IV enth.: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien (Legenden, Novellen, Märchen, Fabeln, Sagen, Anekdoten) 2 Bde 6 Kr.

Bd. V, enthält: M Dykariv, Volksgerüchte über die Carenkrönung; M. Jendyk, Aus den Volkserinnerungen über die Frohnarbeit; I. Franko, Huzulische Beschwörungen; Philaret Kolessa, Volksglaube im Dorfe Chodovyči Stryjer Bez.; I. Franko, Volksglaube im Vorgebirgslande; R. Kaindl, Folkloristisches Material aus dem Munde galizischer und bukovinaer Ruthenen, und andere kleinere Beiträge . . . . 4 Kr.

Bd. VI enthält: V. Hnatiuk, Volksanekdoten der galizischen Ruthenen 4 Kr.

Bd. VII enthält: J. Rozdolśkyj, Galizisch-ruthenische Volksmärchen 2 Kr.

Bd. VIII enthält: J. Rozdolśkyj, Galizisch-ruthenische Volksschwänke (Novellen) . . . . 2 Kr.

Bd. IX enthält: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien, Bd. III (I. Materialien aus den Komitaten Zemplin, Šaroš, Zips; II. Volkslieder aus der Bačka) . . . . 3 Kr.

Bd. X enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 1: A — vidaty) . . 4 Kr.

Bd. XI enthält: Ivan Kolessa, Galizisch-ruthenische Volkslieder aus dem Dorfe Chodovyči, Bez. Stryj, mit Noten . . . . 5 Kr.

Bd. XII—XIII enthält: Vl. Hnatiuk, Galizisch-ruthenische Volkslegenden, 2 Bde . . . . 6 Kr.

Bd. XIV enthält: Vl. Lesevyč, Ukrainische Volkserzählungen . 4 Kr.

Bd. XV enthält: Vl. Hnatiuk, Materialien zur galizisch-ruthenischen Dämonologie . . . . 4 Kr.

Bd. XVI enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 2: Vidaty—djity) . 5 Kr.

Bde XVII–XIX enthalten: Vl. Hnatiuk, Kolomejken (2 oder 4-zählige Volkslieder) . . . . à 4 Kr.

Bde XXI–XXII enthalten: St. Ljudkevyč, Galizisch-ruthenische Volksmelodien, T. I—II . . . . . . à 6 Kr.

Bde XXIII XXV enthalten: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. II, Hefte 1—2: Djity—Pjatj) . . . . 7 Kr.

2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Orna-

mentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil). Bd. VII. Die Huzulen (vierter Theil) 6 Kr. Bd. VIII—IX Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr. und 3 Kr. Bd. X (enthält Abhandlungen über anthropologische Messungen des ukrain. Volksstammes Huzulen, sammt XII Taf. und 1 Karte, über die Kleidung der Bojkeu (sammt XXXII Taf.) und 5 neue Aufzeichnungen von ukrain. Hochzeitsgebräuchen und Lieder).

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—36 ukrainisch und deutsch.